

ΕΤΟΣ Αον

ΤΕΥΧΟΣ 7

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΙΟΥΛΙΟΣ 1919

ΤΗΣ "ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ,"

Ο ΝΕΟΣ ΠΟΙΜΗΝ

ΟΡΘΟΞΩΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΕΥΝΑΦΟΜΗ ΜΟΝΟΝ ΕΤΗΡΙΑ ΛΙΡ. ΟΘΩΜ. ΔΥΟ (2)

ΑΙΣΙΟΔΟΣΙΑ ΚΑΙ ΑΠΑΙΣΙΟΔΟΣΙΑ

ΕΚΤΟΣ ΚΑΙ ΕΝΤΟΣ

ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ*

— 305 —

Γ'.

Τὰ αὐτὰ ἐν ἄλλοις *ε ψαλμοῖς (9—10, 111) καὶ ἐν τῷ 36ῳ, ἀποτρέποντι ἀπὸ πάσης παραζηλώσεως, ἀπὸ πάσης δυσθυμίας καὶ ἀγανακτήσεως ἐκ τῆς φαινομένης εὐπραγίας καὶ εὐδοκμήσεως τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀδίκων. «Μὴ παραζήλου ἐν πονηρευομένοις, μηδὲ ζήλου τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν. Ὅτι ὡσεὶ χόρτος ταχὺ ἀποξηρανθήσονται, καὶ ὡσεὶ λάχανα γλόης ταχὺ ἀποπεσοῦνται. Ἐλπίσον ἐπὶ Κύριον καὶ ποίει ῥηστότητα, καὶ κατασκήνου

(*) Τὰ δι' ἀστερίσκου σημειούμενα εἶναι τῆς συντιθέως.

τὴν γῆν καὶ ποιμανθήσῃ ἐπὶ τῷ πλούτῳ αὐτῆς. Κατα-
 τρύφῃνον τοῦ Κυρίου, καὶ δώσει σοὶ τὰ καὶτήματα τῆς
 καρδίας σου. . . ψὴ παραζήλου ἐν τῷ κατευδομειῶ ἐν
 τῇ ὁδῷ αὐτοῦ, ἐν ἀνθρώπῳ ποιοῦντι παρανομίαν. Παῦ-
 σαι ἀπὸ ὀργῆς, καὶ ἐγκατάλιπε θυμὸν, μὴ παραζήλου,
 ὥστε πονηρεύεσθαι. Ὅτι οἱ πονηρευόμενοι ἐξολοθρευ-
 θήσονται, οἱ δὲ ὑπομένοντες (=τὸν ἐλπίδα ἔχοντες ἐπὶ
 τὸν Κύριον αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. Καὶ ἔτι ὀλί-
 γον, καὶ οὐμὴ ὑπάρξῃ ὁ ἁμαρτωλὸς, καὶ ζητήσεις τὸν
 τόπον αὐτοῦ, καὶ οὐμὴ εὐρησῇ. Οἱ δὲ πρῶτοι κληρονο-
 μήσουσι (τὴν) γῆν, καὶ κατατρυφήσουσιν ἐπὶ πλήθει εἰ-
 ρῆνης. . . Εἶδον τὸν ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον καὶ ἐπαιρόμε-
 νον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου· καὶ παρηλθὼν, καὶ
 ἰδοὺ οὐκ ἦν, καὶ ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὐρέθη ὁ τό-
 πος αὐτοῦ. Φύλασσα ἀκακίαν καὶ ἴδε εὐθύτητα, ὅτι
 ἔστιν ἐγκατάλειμμα ἀνθρώπῳ εἰρηγικῶν (=παρατῆρει
 τὸν ἁκακὸν καὶ εὐθὺν καὶ ὄψει ὅτι οὐκ ἐκλείπει ἄνευ
 κληρονομίας ὁ Χριστός). Οὕτω καὶ ἔτι αἰσιώτερον ὁ
 127ος: «μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, οἱ
 πορευόμενοι ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ· τοὺς πόνους τῶν καρ-
 πῶν σου φάγεσαι, μακάριος εἶ, καὶ καλῶς σοὶ ἔσται.
 Ἡ γυνὴ σου ὡς ἀμπέλος εὐθηνούσα ἐν ταῖς κλίτεσι
 (=ἐγκάτοις, ἐντὸς) τῆς οἰκίας σου· οἱ υἱοὶ σου ὡς νεό-
 φυτα ἐλαιῶν κύκλω τῆς τραπέζης σου. Ἴδου οὕτως εὐλο-
 γηθήσεται ἄνθρωπος ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον».

Τὸ αὐτὸ τοῦτο διαφοροτρόπως καὶ ἐν εἴδει βιοτικῶν
 ἀξιομάτων συχνὰ ἐξαιρούμενον ἐν ἄλλοις τε τῶν διδακτι-
 κῶν βιβλίων καὶ ἐν ταῖς Παροιμίαις (2,21—22. 10, 2—3,
 6. 27. 12,7. 14,11. 15,6. 16,8 κ. ἄλλ.), διακηρύττεται ἐν
 πάσῃ εὐκαιρίᾳ ὑπὸ τῶν Προφητῶν (Ἠλ. 1, 4—9. 19—20,

28—31. 2, 8—3, 26), ἀρχῆς γενομένης ἀπ' αὐτοῦ τοῦ με-
 γάλου Προφήτου καὶ νομοθέτου τοῦ Ἰσραὴλ (*Ἐξοδ. 15,
 26—Δευτέρ. 7,12—15 καὶ μάλιστα 28,1 κ. ἕξ.), ἐν δὲ τοῖς
 ἱστορικοῖς βιβλίοις ἀποτελεῖ οἶονεὶ τὸν ἀξονα τῆς ἱερᾶς
 ἱστοριογραφίας καὶ τοῦ ἰδιάζοντος αὐτῇ πραγματισμοῦ
 ἐκείνου, ὅστις ἐν τῇ πορείᾳ καὶ ἐξελεῖξει τῶν ἱστορικῶν
 γεγονότων διαβλέπει τὸν δάκτυλον τῆς Θείας Προνοίας,
 καὶ ὅπως τὴν εὐπραγίαν ἢ δυσπραγίαν τῶν ἀτόμων συ-
 σχετίζει πρὸς τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ποιότητα οὕτω καὶ τὰς
 ὁμαδικὰς περιπετείας, καὶ τὴν ἀκμὴν ἢ παρακμὴν λαῶν
 πρῶτιστα πάντων, ἐξαρτᾷ ἐκ τῆς πρὸς τὸ δίκαιον καὶ τὸ
 θεῖον θέλημα συμφωνίας ἢ ἀσυμφωνίας τοῦ βίου καὶ τῆς
 πολιτείας αὐτῶν τε καὶ τῶν ἐκάστοτε ἐγκειρισμένων
 τὴν ἡγεσίαν καὶ κυβέρνησιν τῶν κατ' αὐτούς.

Πλὴν οὐδὲ τοῦτο τὸ εἶδος τῆς αἰσιοδοξίας ἰδιάζει
 μόνῳ τῷ Ἰσραὴλ καὶ τῇ ἱερᾷ αὐτοῦ φιλολογίᾳ, ἀλλὰ συνᾶ-
 δον τῷ φιλοδικαίῳ καὶ δικαιοφρονι αἰσθήματι, τῷ πάσῃ
 ἀδιαφθόρῳ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ κοινῷ καὶ συμφύτῳ, δια-
 πνέει τὸν βίον καὶ ἀπηχεῖ ἐν τῇ φιλολογίᾳ ἄλλων τε λαῶν
 καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ. Ὡς ἰδίας θεότητος, καὶ δὴ ὡς θυγα-
 τέρας τοῦ Διὸς καὶ τῆς Θέμιδος τιμῶντες τὴν Δίκην
 καὶ τὴν Νέμεσιν ἐξεδήλουν οἱ Ἕλληνες ἦν εἶχον πίστιν
 καὶ πεποιθήσιν εἰς τὴν θεῖαν δικαιοσύνην τὴν καὶ ἐν τῷ
 παρόντι βίῳ θᾶπτον ἢ βράδιον ἀπονέμουσιν ἐκάστῳ, ὥς τε
 ἀτόμῳ καὶ ὡς γένει, τὸ κατ' ἀξίαν, καὶ ἀμείβουσαν
 μὲν πᾶσαν εὐσέβειαν καὶ δικαιοπραγίαν καὶ ἐπανορθού-
 σαν τὰς παρὰ τὸ εἶκος καὶ πρέπον ἀτυχίας καὶ δυσπρα-
 γίας τῶν χρηστῶν, τιμωροῦσαν δὲ πᾶσαν ἀδικίαν καὶ τα-
 πεινοῦσαν πᾶσαν ὕβριν καὶ ἔπαρσιν καὶ ἀλαζονείαν τῶν

παρ' ἀξίαν εὐπραγούντων ἐν τῷ βίῳ καὶ εὐδοκμοούντων ἐν τοῖς ἐγγειρήμασιν.

Ἡ πάγκοινος αὕτη ὑπόληψις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, οἰκεία οὖσα καὶ τῇ ἄλλῃ ποιήσει αὐτοῦ, ὑπῆρξε προσφιλεστάτη τῇ τραγωδίᾳ, καὶ ἐὰν μὴ ἀπετέλει τὸν πυρῆνα τοῦ ὄλου δράματος καὶ τὸν ἄξονα ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ μύθου ἢ τῆς ὑποθέσεως αὐτοῦ, ἐχρησίμευεν ὁμοῦ ὡς ἐν τῶν συνηθεστάτων καὶ μάλιστα τῶν ἐνδιαφερόντων ἐλατηρίων ἐν ταῖς πλοκαῖς καὶ περιπετείαις πολλῶν δραμάτων, τοῦ θεοῦ αὐτοῦ, τῆς θείας ὀργῆς ἢ εὐνοίας συνεργούσης πρὸς τὰς μεταπτώσεις τῆς τύχης εἴτε ἀπὸ τοῦ κρείττονος εἰς τὸ χεῖρον, εἴτε τοῦναντίον ἀπὸ τοῦ χείρονος εἰς τὸ κρεῖττον. Προέχει κατὰ τοῦτο ὁ Αἰσχύλος, οἱ δὲ Πέρσαι αὐτοῦ, οἱ ἀρχουσάν ἰδέαν ἔχοντες τὴν ταπεινώσιν τῆς ὕβρεως καὶ ἐπάρασεως τοῦ μεγάλου βασιλέως, νῦν μὲν γνωματεύουσι διὰ τοῦ στόματος τοῦ χοροῦ, ὅτι ἀδύνατον φυγεῖν τὰς παγίδας τῆς θείας δίκης

δολομήτιν δ' ἀπάτην Θεοῦ τίς ἀνὴρ θνατὸς ἀλύξει ;
τίς ὁ κραιπνῷ ποδὶ πηδήματος εὐπετοῦς ἀνάσσει ;
φιλόφρων γὰρ, παρασαίνει βροτὸν εἰς ἄρκνας Ἄτα,
τόθεν οὐκ ἔστιν ὑπὲρ θνατὸν ἀλύξαντα φυγεῖν,

νῦν δὲ παραινῶσι διὰ τοῦ στόματος τοῦ πατρὸς τοῦ Ξέρξου Δαρείου τὸ ἀρκεῖσθαι ταῖς ἐν Ἀσίαις κτήσεσι καὶ παραιτεῖσθαι τὴν φιλοδοξίαν τῆς προσκτήσεως καὶ τῆς Εὐρύωπης φόβῳ, ἀπωλείας, καὶ ἐκείνων,

Τοιαῦθα ὀρῶντες τῶνδε τ' ἀπιτίμα
μέμνησθ' Ἀθηνῶν Ἑλλάδος τε, μηδέ τις
ὑπερφρονήσας τὸν παρόντα δαίμονα
ἄλλων ἐρασθεῖς ὄλβον ἐκχέη μέγαν.

Ζεὺς τοι κολαστὴς τῶν ὑπερκόμπων ἄγαν
φρονημάτων ἔπασιν, εὐθύνος βαρὺς.

Ἀξιοσημείωτα εἶναι ὅσα ὁ αὐτὸς ποιητὴς ἐν τῷ Ἀγαμέμνωνι ἐμβάλλει εἰς τὸ στόμα τοῦ χοροῦ περὶ τῆς ἀναμενούσης τὸν μέγαν Ἀτρεΐδην θείας δίκης διὰ τὰ ἀμαρτήματα τοῦ πρόπαλαι νοσοῦντος οἴκου τῶν Ἀτρεΐδων καὶ δι' ὅσα αὐτὸς οὗτος ἤμαρτεν, ἐκ φιλοδοξίας γενόμενος αἴτιος τοῦ φόνου καὶ τῆς ἀπωλείας τοσούτων ἀνθρώπων ἐν Τροίᾳ, σφάξας δὲ ὡς θῦμα καὶ αὐτὴν τὴν ἰδίαν θυγατέρα Ἰφιγένειαν

Τῶν πολυκτόνων γὰρ οὐκ ἄσκηποι θεοί.

Ἄλλ' ὁ ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους ἐντροφήσας τῇ τοιαύτῃ αἰσιοδοξίᾳ καὶ ἐν τῇ ἰδέᾳ τῆς τὰ ἀνθρώπινα ἐφορώσεως καὶ διεπούσης θείας δίκης ζητήσας τὴν κλεῖδα πρὸς ἐξήγησιν ὧν ἀφηγεῖται συγχρόνων τε καὶ προγενεστερῶν γεγονότων εἶναι ὁ Ἡρόδοτος, καὶ κατὰ τοῦτο ἡ Ἡροδότειος ἱστοριογραφία εὐρίσκεται παρεμφερῆς τῇ ἰερᾷ ἱστοριογραφίᾳ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τῷ προδηλωθέντι ἱστορικῷ αὐτῆς πραγματισμῷ. Ὅπως πολλοὶ τῶν περὶ τοὺς χρόνους ἐκείνων διαπρεψάντων Ἑλλήνων σοφῶν καὶ συγγραφέων, οὕτω καὶ ὁ Ἡρόδοτος, καίπερ προσκαίμενος ταῖς κοινῶς κρατούσαις δόξαις περὶ τε πολλῶν Θεῶν καὶ χρηστηρίων, ὁμοῦ εἶχε καὶ ὑψηλοτέρας τινὰς περὶ Θεοῦ καὶ θείας Προνοίας ἰδέας. Καὶ κατ' αὐτὸν ὑπὲρ τὰ ὀρώμενα πάντα καὶ ἀλλοιούμενα ὑπάρχει ὑψίστη δύναμις, τὸ θεῖον ἢ δαιμόνιον (1,32. 2,120. 3, 40. 108), ἢ ὡς ἄλλως λέγεται ὁ Θεός, ἢ ἀνάρθρος Θεός (1, 31. 1, 86. 3, 153. 7, 8. 10. 18. 8. 13. 9, 16. 91) οὐτινος ἐκφάνσεις ἢ ἀπορροαὶ εἶναι οἱ διάφοροι ἐπὶ μέρους θεοὶ ἢ δαίμονες, πάντα δὲ τὰ ἐν κόσμῳ γινώ-

μενα δὲν συμβαίνουσι τυφλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, ἀλλὰ κατὰ νόμους αἰδίας ἐφάπαξ τεθειμένους ὑπ' αὐτοῦ. Κατὰ τοὺς νόμους τούτους ἐκάστῳ εἶναι ὀρισμένα οὐ μόνον τὰ ὄρια τῆς ζωῆς καὶ ἐνεργίας, ἀλλὰ καὶ τὸ μέτρον τῆς δυνάμεως καὶ εὐπραγίας, ἐπαγρυπνεῖ δὲ τὸ θεῖον οἶονεὶ ζηλοτύπως ἐπὶ τῆς αὐστηρᾶς τηρήσεως τῶν τεθειμένων ὄρων. Διὸ καὶ πᾶσα ἀθέτησις τῶν αἰωνίων διατάξεων, πᾶσα ὑπέρβασις τοῦ ὀρισμένου μέτρου, πᾶσα ὑψηλοφροσύνη καὶ ὑπεροψία ἐν ταῖς εὐπραγίαις, πᾶσα κακουργία καὶ πᾶν ἀμάρτημα, καὶ αὐτὸ ἔτι τὸ, ἐκπειρᾶσαι τὸν Θεὸν ἐπιούρουσιν ἀφεύκτως τὴν δικαίαν ὀργὴν καὶ ἐκδίκησιν τοῦ Θεοῦ εἴτε ἀμέσως ἐπὶ τοὺς πρωτουργοὺς, εἴτε βραδύτερον, ἐπὶ τοὺς ἀπογόνους, μετὰ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν, πολλάκις αὐτῶν τούτων τῶν τιμωρητέων χρησιμευόντων ὡς ὀργάνων τῆς θείας δίκης, ἐξ ἰδίας ὑβρεως καὶ ὑπεροψίας σκοτιζομένων τὴν διάνοιαν ἐν ταῖς εὐπραγίαις καὶ ταῖς ἰδίαις χειρὶ παρασκευαζόντων τὸν ἴδιον ὄλεθρον (1.91. 6,86. 7,134. 137). Τοιούτων ἰδεῶν ἐμφορούμενος ὁ Ἡρόδοτος, καὶ νῦν μὲν ὀμιλῶν περὶ πεπρωμένης καὶ ἀναποδοράτου ἀνάγκης, νῦν δὲ περὶ θείας νεμέσεως καὶ θείου φθόνου (1, 32. 34. 91. 2, 120. 3, 40. 43. 64. 65. 7, 10. 46. 8, 109. 129, 9. 16.), δὲν ἀρκεῖται μόνον νὰ ἐξηγεῖται ἐξ αὐτῶν τὰς ἐκβάσεις τῶν πλείστων ὡς ἀναγράφει γεγονότων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οἶονεὶ φοβούμενος τὴν θεῖαν νέμεσιν, καταστέλλει πᾶσαν ὑπερηφανίαν καὶ ἔπαρσιν ἐν τῇ ἀφηγήσει τῶν μεγαλοφυγμάτων τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ ὀμοεθνῶν, καὶ ἀπονέμων τὰ κατορθώματα αὐτῶν μᾶλλον εἰς τὴν θεῖαν εὐνοίαν ἢ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν δύναμιν, σύνεσιν καὶ δεξιότητα, ἐκτίθεται εἰς τὸν κίνδυνον νὰ θεωρηθῇ ὡς φιλόψυχος καὶ ἐκ

βασκάνου διαθέσεως μὴ ἐξαίρων προσηκόντως τὰ φαινεὰ καὶ ἀναγράφων τὰ ζοφερὰ ἐν ταῖς ἐνεργείαις τῶν ἑαυτοῦ ὀμοεθνῶν. Οἰκοθεν δὲ ἐννοεῖται ὅτι οὐδὲ ἡ θεῖα εὐνοία εἶναι πάντῃ ἀνθαίρετος καὶ πάσης ἀνθρωπίνης ἀξίας ἀνεξάρτητος, ἀλλ' ὡς δείκνυσι τὸ κατὰ Τέλλον τὸν Ἀθηναῖον καὶ τοὺς Ἀργεῖους Κλέοβιν καὶ Βίτωνα διήγημα τοῦ Σόλωνος (1, 30—31), σχέσιν ἔχουσα πρὸς ταύτην, εὐρίσκειται σύμφωνος πρὸς τὴν θεῖαν δικαιοσύνην, κατὰ τοῦτο δὲ ἡ ἠθικὴ αἰσιοδοξία τοῦ Ἡροδότου εἶναι παρεμφερὴς τῇ αἰσιοδοξίᾳ τῆς ἱερᾶς ἱστοριογραφίας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐκ τῶν ὕστερον ἐν ὁμοίῳ πνεύματι ἱστοριοσκοπησάντων μνείας ἀξίος εἶναι ὁ Εὐνοφῶν (Κύρ. Ἀναβ. 2, 5, 41. 6, 21—29. 3, 1, 2. 22. 2, 4—6. 10. Ἑλλην. 5, 4, 9. 6, 4, 3. 8. 23. 7, 5, 10. 12—13. 26), οὐχ ἦττον δὲ καὶ ὁ πολὺς Πλούταρχος ὁ Χαιρωνεὺς, ὁ γράψας καὶ ἴδιον βιβλίον περὶ τῶν ὀψὲ ὑπὸ τοῦ θεοῦ τιμωρουμένων.

Τὰ προλαβόντα περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀρθρα τοῦ Ν. Ποιμένος (τευχ. 3 κ. 6) διέτριβον περὶ τοιαύτας γνώμας καὶ ἀντιλήψεις, αἰτινες ἀπέρρεον ἐκ τῆς ἐπὶ τὸ ὑποκειμενικότερον καὶ ἐμπειρικώτερον γινομένης κρίσεως περὶ τῆς ἀξίας ἢ ἐπαξίας τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων διαθέσεων καὶ ἐνεργειῶν, ἐκ τῆς ἐκτιμήσεως αὐτῶν εἴτε κατὰ τὰς ὑποκειμενικὰς τῶν κρινόντων κλίσεις καὶ διαθέσεις καὶ ἰδιοφυίας, εἴτε κατὰ τὰς μεταβολὰς καὶ μεταπτώσεις τῆς ἀσάτατου τύχης, εἴτε κατὰ τὰς ἐκάστοτε καὶ ἐκασταχοῦ παραλλασσοῦσας δόξας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν, εἴτε καὶ κατὰ πεποιθήσεις γενικωτέρου μὲν καὶ καθολικωτέρου χαρακτήρος, ἀλλ' ὡς τὰ πολλὰ ἀφετηρίαν ἔχουσας τὴν πραγματικότητα καὶ κατὰ πρῶτον λόγον διὰ

τῆς πραγματικότητος δικαιολογουμένης καὶ ὑποστηριζομένης. Ἐν τοῖς ἐξῆς ὁ λόγος περὶ τῶν γνωμῶν καὶ ἀντιλήψεων ἐκείνων, οἵτινες ἐκ συστήματος θεολογοῦντες ἢ φιλοσοφοῦντες δὲν μένουσι μὲν πάντῃ ἀνεπηρέαστοι οὔτε ἀπὸ τῆς ἰδίας αὐτῶν προσωπικότητος καὶ ἐμπειρίας, οὔτε ἀπὸ τῶν ἐκάστοτε καὶ ἐκασταχοῦ φερομένων θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν δοξασιῶν, πλὴν ἀρέσκονται καὶ ἐπιχειροῦσι νὰ κρίνωσι καὶ νὰ ἐκτιμῶσι τὰ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ ἐξ εὐρυτέρας ἀπόψεως, καὶ ἐξ ἰδίων κοσμοθεωριῶν, καὶ ἐκ γενικωτέρων καὶ θεωρηκωτέρων ἀρχῶν περὶ Θεοῦ καὶ κόσμου καθόλου καὶ περὶ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ ἰδίᾳ.

Ἐκ τῶν τοιούτων πρὸ παντὸς ἄλλου προσοχῆς ἀξία εἶναι τὰ θεολογήματα δύο ἀρχαίων καὶ μεγάλων λαῶν τῆς Ἀσίας, ἀμφοτέρων ἀνηκόντων εἰς τὴν αὐτὴν φυλὴν, τὴν λεγομένην Ἀρίαν, καὶ ἀποτελούντων κλάδους αὐτῆς μεγάλους, ὁ πανθεϊσμὸς τοῦ Ἰνδικοῦ καὶ ὁ δυασμὸς ἢ διαρχία τοῦ Ζενδαϊκοῦ κλάδου. Κατὰ τὸν ἀρχέγονον Ἰνδικὸν πανθεϊσμὸν, μία καὶ μόνη εἶναι ἡ τῶν πάντων ἀρχὴ καὶ δύναμις καὶ ὑπόστασις, ἢ ὡς ἀπρόσωπος καὶ ἄποιος καὶ ἄοριστος καθ' ἑαυτὴν νοουμένη θεία οὐσία, ἡ **Βράχμα**, αὕτη δὲ κατὰ ἀνάγκην τῆς ἰδίας φύσεως ἐκπορευομένη ἐξ ἑαυτῆς καὶ οἷον ἐξελισσομένη πάλιν ἀνακυκλοῦται καὶ ἐπιστρέφει εἰς ἑαυτήν, καὶ, ὅπως ἐν τῇ ἐξελίξει αὐτῆς καθοριζομένη κατὰ μικρὸν καὶ εἰδικευομένη ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν καὶ δύναμιν πάσης συγκεκριμένης υπάρξεως καὶ ζωῆς ἐν τῷ κόσμῳ, ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου, οὕτω καθίσταται πηγὴ καὶ αἰτία παντὸς ἐν αὐτῇ ὑφισταμένου ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, **τελειότερου καὶ ἀτελειότερου**, καὶ τοῦτο ἀναλόγως τῆς

ἐγγύτητος εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ἀφετηρίαν ἢ ἀποστάσεως ἀπ' αὐτῆς, ἢ ὅπερ ταυτὸν, ἀναλόγως τῆς ἐκάστου πνευματικότητος καὶ λογικότητος, ἢ τοῦναντίον ὑλικότητος καὶ ἀλογίας. Καὶ εἶναι μὲν οὕτω τὸ κακὸν ἀφρευκτὸν ἐν τῷ κόσμῳ ὡς ὁμοίως τῷ ἀγαθῷ ἀπορρέον ἀπὸ τῆς ἐκπορεύσεως ἢ ἐξελίξεως τῆς ἐν ἀρχῇ καὶ καθ' ἑκάστην πάντῃ ἀδιακρίτου θείας οὐσίας καὶ φύσεως, πλὴν καὶ οὕτως ἔχον δὲν εἶναι τι ἀδιάφορον, ἀλλ' ἀπάρεστον τοῖς λογικωτέροις καὶ πνευματικωτέροις τῶν ὄντων καὶ φρευκτὸν τοῖς ἀνθρώποις, πᾶσα δὲ τούτων προσήλωσις εἰς τὰ ὑλικώτερα καὶ χαμαιζηλοσβιοτῆ ἀφίστησιν αὐτοὺς ἐπὶ μᾶλλον τῆς ἀρχῆς καὶ συντελεῖ εἰς τὴν δεινωσιν καὶ διαιώνισιν τοῦ κακοῦ, τῆς ἐν τῇ παρούσῃ ζωῆς μὴ ἀποληγούσης εἰς τὸ μηδὲν ἅμα τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ τῇ διαλύσει τοῦ σώματος ἐπιζώσης τῆς ψυχῆς, καὶ κατὰ τὴν ἀλογίαν καὶ ταπεινότητα τοῦ ἐκάστοτε βίου αὐτῆς ἀνιφαινομένης, ὑπὸ νέα καὶ ἀνάλογα σώματα ζῶν τε καὶ φυτῶν. Αἱ μετεμψυχώσεις αὗται μετὰ τῶν παρομαρτούντων αὐταῖς ἀνιαρῶν τῆς ἀλόγου βιοτῆς λογιζόμεναι ὡς τόσαι τιμωρίαι, ἐπέβαλλον τῷ ἀνθρώπῳ ὡς πρῶτον μάθημα τὴν διὰ παντὸς τρόπου (πλὴν τῆς αὐτοχειρίας), ἀπαλλαγὴν ἀπ' αὐτῶν, τοῦτον δὲ τὸν σκοπὸν, τὴν ἐπὶ τὸ ἐλάχιστον ὄριον περιστολὴν τοῦ κακοῦ τῶν μετενσωματώσεων ἢ μετεμψυχώσεων, εἶχον πάντα τὰ ὑπὸ τῆς κρατούσης βραχμανικῆς θρησκείας ἀναγραφόμενα καὶ χρησιμοποιούμενα μέσα τῶν τε θρησκευτικῶν τελετῶν καὶ ἀγιστειῶν, καὶ τῶν ἠθικώτερον χαρακτῆρα ἔχουσῶν ἀσκήσεων, ἀποχῶν καὶ στεργήσεων. Τῆς ἀκαισιόδόξου ταύτης βραχμανικῆς θεολογίας καὶ θρησκείας ὀλίγον διέφερε κατ' οὐσίαν ἢ ὕστερον ὑπὸ τοῦ Βούδδα ἐγκαινισθεῖσα θεωρία καὶ πράξις, ὡς κατ' ἀρχὴν ὁρμωμένη ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ πανθεϊσμοῦ καὶ πρὸς τὸν

αὐτὸν ἀφορῶσα σκοπόν, μετὰ ταύτης τῆς διαφορᾶς, ὅτι ὡς πρῶτην ἀφετηρίαν καὶ ὡς ὑστατον ἐφετὸν κατάντημα τῆς ὑπάρξεως ἀντὶ τῆς Βράχμας ἔθετε τὸ Νιρβάνα τὸ μηδὲν ἢ μὴ ὄν, καὶ πᾶσαν μὲν τὴν ἐξ αὐτοῦ προερχομένην ἐπὶ μέρους ὑπαρξιν καὶ ζωὴν καθ' ἑαυτὴν τε καὶ διὰ τὰ παρομαρτοῦντα αὐτῇ ἀνιαρὰ ὑπελάμβανεν ὡς κακὸν καὶ φευκτὸν, τὴν δὲ εἰς τὸ ἀρχικὸν μηδὲν ἢ κενὸν ἐπιστροφὴν τιμῶσα ὡς τὸ ἄριστον, πρὸς τοῦτο ἀπέβλεπε καὶ πρὸς τοῦτο μεταχειρίζετο πᾶν εἶδος μελέτης καὶ ἀσκήσεως ἐφοσκομένης χρησίμου πρὸς τὴν βαθμιαίαν νέκρωσιν οὐ μόνον τοῦ ἔξω κόσμου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἔσω, πάσης ἐν γένει ζωῆς καὶ αἰσθήσεως καὶ συνειδήσεως.

Ἦτιον ἀπαισιόδοξος περὶ τὰ τοῦ παρόντος βίου, ἀπαισιόδοξος δὲ περὶ τοῦ μέλλοντος ἦτο ἡ Ζενδικὴ Θεολογία, ἴσως μὲν τὴν ἀρχὴν ἀνάγουσα εἰς χρόνους ἀρχαιοτέρους ἀποδιδόμενη δὲ ὅμως εἰς τὸν σοφὸν καὶ νομοθέτην Ζωροάστρην ἢ Ζαραθούστραν καὶ γνωστὴ ἔπειτα ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ παρσιζμοῦ. Ἡ θεολογία αὕτη ἐπιχωριάζουσα παρὰ τοῖς Μήδοις καὶ Πέρσαις ἐνδέχεται μὲν νὰ εἶχεν ὡς ἀφετηρίαν πανθειζουσαν τινὰ ἢ θεϊστικὴν μοναρχίαν, πλὴν ἐν τῇ καθιερωμένῃ αὐτῆς μορφῇ ἐμφανίζεται ὡς δυϊσμὸς ἢ διαρχία, ὡς ἀρχὴ καὶ ἐξουσία δύο ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων καὶ προσωπικῶς νοουμένων θεῶν ὄντων, τοῦ Ὁριμάζδου, ὡς Θεοῦ τοῦ φωτὸς καὶ παντὸς καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ, καὶ τοῦ Ἀρειμάνου ἢ Ἀγραμαίνου (*Angra-maiimus*), ὡς Θεοῦ τοῦ σκότους καὶ παντὸς κακοῦ καὶ φαύλου. Ἀμφότεροι οἱ Θεοὶ ἀρχήθεν ἀντικείμενοι ἀλλήλοις καὶ ἀδιαλλάκτως πολεμοῦντες ἀλλήλοις μεθ' ὧν ἔχουσι περὶ ἑαυτοῦς δυνάμεις ἢ στρατιῶν ἐξ ὄντων πνευματικῶν καὶ προσωπικῶν, εὐρίσκονται μὲν πρὸς τὸ πα-

ρὸν ἰσόπαλοι, ἐπὶ τέλους ὅμως θὰ ἐπικρατήσῃ ὁ Ὁριμάζδης καὶ θὰ ὑποκύψῃ ὁ Ἀγραμαίνης. Τῆς ἐλπίδος ταύτης πρέπει νὰ ἐμφορῆται καὶ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ νῦν ἐν τῷ μέσῳ ἀμφοτέρων τῶν βασιλείων ἰστάμενος καὶ ἐξ ἀνάγκης ὑφιστάμενος τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν τε καὶ τοῦ ἀδιαλλάκτου αὐτῶν ἀνταγωνισμοῦ, ὀφείλει νὰ ἀκολουθῇ τῇ κρείττονι μοίρᾳ τῇ τε ἐν αὐτῷ καὶ τῇ ἐν τῷ παντί, καὶ ἀδιακόπως ἀγωνιζόμενος πρὸς ἀπαλλαγὴν καὶ κάθαρσιν ἑαυτοῦ ἀπὸ τῆς ἐπηρείας παντὸς τοῦ ἐν ἑαυτῷ τε καὶ περὶ ἑαυτὸν μετέχοντος τῆς χείρονος μοίρας, νὰ εὐρεθῇ ἤδη ἀπὸ τοῦδε ὡς ἀνήκων τῷ βασιλείῳ τοῦ φωτὸς καὶ εὐελπίς νὰ μετέχη τῆς ἀποκειμένης αὐτῷ νίκης καὶ ἐπικρατήσεως. Καὶ ἀποτελεῖ μὲν οὕτως ὑπόθεσιν ἀπαισιοδοξίας ἢ ἀπ' ἀρχῆς ἐν τῷ κόσμῳ παρουσία τοῦ χείρονος καὶ ἡ ἀδιάκοπος αὐτοῦ πάλη κατὰ τοῦ κρείττονος, ἀλλὰ τὴν ἀπαισιοδοξίαν ταύτην ἀντισταθμίζει καὶ ὑπερβάλλει ἢ τε ἐν τῷ παρόντι παρουσία καὶ ἐνέργεια τοῦ κρείττονος καὶ ἡ ἐλπίς τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ὑπερισχύσεως αὐτοῦ.

Δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν ἂν τοιαύτας ἐξ ὑψηλοτέρας ἀπόψεως διατυπούμενας θεωρίας περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ εἶχον καὶ οἱ ἄλλοι ἐθνικοὶ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς.

Δὲν εἶναι βεβαίως ἄσχετοι πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο αἱ καὶ παρ' αὐτοῖς φερόμεναι παραδόσεις καὶ δοξασίαι περὶ τῆς διαδοχῆς τῶν τεσσάρων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἡλικιῶν ἢ αἰώνων, τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ἀργυροῦ, τοῦ χαλκοῦ καὶ τοῦ σιδήρου. Ἐχουσι δὲ τινὰ ἀναλογίαν πρὸς τὰ τοῦ παρσιζμοῦ ὅσα οἱ Αἰγύπτιοι ἐμυθολόγουν περὶ τοῦ ἀτελευτήτου πολέμου τοῦ Ὁσίριδος πρὸς τὸν Τυφῶνα, ἢ πρὸς

τὰ τῶν Βραχμάνων καὶ τῶν Βουδδιστῶν ὅσα οἱ αὐτοὶ ἐ-
 θρήσκουν περὶ τῆς μετεμψυχώσεως· πλὴν δὲν εἶναι εἰ-
 σέτι ἐξηκριβωμένον, ἂν τὰ τοιαῦτα τὴν αὐτὴν εἶχον σημα-
 σίαν παρ' αὐτοῖς ἢν καὶ παρ' ἐκείνοις, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν
 νὰ ἐξενεχθῆ τις πρὸς τὸ παρὸν εἰκασία τοῦ ἀληθοῦς ἐχομέ-
 νη, ἀφ' οὗ οἱ περὶ ταῦτα διατρίβοντες σοφοὶ εἶναι ἀσύμφω-
 νοὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ εἰς τοῦτο, τίνες τίνων προηγήθησαν
 καὶ ἐγένοντο οὕτως εἰπεῖν διδάσκαλοι καὶ κατηχηταὶ περὶ τὰ
 τοιαῦτα, οἱ Αἰγύπτιοι τῶν τῆς Ἀσίας λαῶν, ἢ τανάπαλιν οὗ-
 τοὶ ἐκείνων.

Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὰ θεολογήματα καὶ φιλο-
 σοφήματα τῶν Ἑλλήνων. Καὶ μὴ ἀποκλειομένης πάσης ἀ-
 μέσου ἐπὶ τούτων ἐπιδράσεως τῶν ἄλλων τῆς Ἀνατολῆς
 λαῶν, ἢ τῆς Αἰγύπτου ἐπίδρασις ὑπάρχει ἐκτὸς πάσης ἀμ-
 φιβολίας, ἀρκεῖ μόνον αἱ ἐπιδράσεις αὗται τῶν ξένων νὰ
 μὴ νοῶνται οὕτως, ὥσει οἱ Ἕλληνες σοφοὶ εἶχον παραλάβει
 παρὰ τῶν ξένων καὶ εἶχον μετεγγίσει εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐ-
 τοίμους γνώσεις καὶ θεωρίας καὶ μεθόδους φιλοσοφικὰς,
 ἀλλὰ μόνον ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, ὅτι οἱ παρ' Ἑλλησιν
 ἱκανῶς ἔχοντες πρὸς τὴν φιλοσοφίαν ἔρευναν πρὸς τὴν
 μετὰ λόγου ἐξέτασιν τῶν ἐν τῷ μεγάλῳ τε καὶ μικρῷ κό-
 σμῳ ὑπαρχόντων καὶ γινομένων, πλὴν τῶν ἔσωθεν, ἐξ
 αὐτοῦ τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων παρεχομένων πρὸς τοῦτο
 ἀφορμῶν, ἔσχον καὶ ἀφορμὰς ἔξωθεν, εἴτε ὅτι αὐτοὶ
 ἀποδημοῦντες καὶ περιηγούμενοι ξένας χώρας ἐμάνθανον
 ξένα ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ διατάξεις καὶ διδάγματα, εἴτε ὅτι
 ξένοὶ ἐπιδημοῦντες εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἐν εἴδει
 ἱεραποστόλων εἰσάγοντες καὶ διαδιδόντες μεταξὺ τῶν Ἑλ-
 λήνων θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ τελετὰς, ἢ μυστήρια
 ὀθνεῖα, παρεῖχον αὐτοῖς ὡς τόσας νύξεις καὶ ἀφορμὰς

πρὸς ἴδιαν σκέψιν καὶ μελέτην, ἢ καὶ ὡς τινα σπόρον ἢ
 ὕλην ἀκατέργαστον ἢ καὶ ὡς κληρονομίαν τινὰ ἐκ παλαιᾶς
 συγγενείας ἀπορρέουσαν, ἀποτελουμένην μὲν ὡς τὰ πολλὰ
 ἐκ δοξασιῶν θρησκευτικῶν, καὶ γνωμῶν θεολογικῶν, δε-
 κτικῆν δὲ ἐπεξεργασίας καὶ διαμορφώσεως, καθ' ὃν ἀκρι-
 βῶς τρόπον καὶ ἄλλων τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν τὰ πρῶτα
 στοιχεῖα καὶ τὰς πρώτας ἀρχὰς παρ' ἄλλων λαβόντες
 ἢ ὅπωςδήποτε ἔχοντες κοινὰς πρὸς ἄλλους ἐκαλλιέργησαν
 αὐτὰς, οἱ Ἕλληνες καὶ ἀνέπτυξαν κατὰ μικρὸν, τινὰς δὲ
 καὶ προήγαγον εἰς τὴν ἀνθρωπίνως ἐφικτὴν τελειότητα.(1).

Διδακτικὸν καὶ κατὰ τοῦτο εἶναι τὸ προονομασθὲν
 περὶ μετεμψυχώσεως ἢ μετενσωματώσεως θεολόγημα,
 ὅπερ ἀπ' ἀρχῆς μὲν ξένον ὑπάρχον τοῖς Ἕλλησι, ὅπωςδή-
 ποτε ὅμως πρωτῶμος εἰσαχθὲν καὶ παρ' αὐτοῖς ἐξ Ἀσίας
 ἢ Αἰγύπτου,(2) ἤξιώθη προσοχῆς καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων
 φιλοσόφων, ἐχρησιμοποιήθη δὲ οὐ μόνον ἀνθρωπολογικῶς
 καὶ ἠθικῶς, ἀλλὰ καὶ φυσικῶς καὶ μεταφυσικῶς, πρὸς
 ἐξήγησιν τῆς ἀπὸ μᾶς τινος παγκοσμίου ἀρχῆς προελεύ-
 σεώς τε καὶ πάλιν πρὸς αὐτὴν ἐπανόδου πάντων τῶν
 ἐπὶ μέρος ὄντων, μικρῶν τε μεγάλων, ἀψύχων τε ἐμψύ-
 χων, ἀφρόνων τε ἐμφρόνων. Ἡ ἐκδοχὴ αὕτη παρατη-
 ρεῖται παρ' Ἀναξიმάνδρῳ, Ἀναξίμενι, Ἡρακλείτῳ, Ἐμ-
 πεδοκλεῖ καὶ ἄλλοις, ἐν οἷς ἐπὶ τὸ ὑλοζωϊκώτερον ἢ πανθε-
 ιστικώτερον ποιοῦνται λόγον περὶ τῆς ἀνακυκλώσεως τῶν
 πάντων, ἐν ᾧ τῆς ἀνθρωπολογικῆς καὶ ἠθικῆς ἐκδοχῆς
 ἀντιπρόσωποι ἐγένοντο οἱ Πυθαγόρειοι, ὁ Πλάτων καὶ

1. Περὶ τοῦ συγγραφέως ἐγχειριδ. Ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας
 τόμ. Α. § 11.
 2. αὐτόθι § 12.

οἱ Πλατωνικοὶ, οἱ Νεοπυθαγόρειοι, οἱ Πρόδρομοι τῶν Νεοπλατωνικῶν καὶ οἱ Νεοπλατωνικοὶ, οἱ ἰδίως ἐξάραντες τὴν τε προσπαρξίν καὶ τὴν ἀθανασίαν τῶν ψυχῶν. Ἐκ τῶν πρώτων ἀξιοσημείωτος καὶ ὡς πρὸς τὸ προκειμένον ζήτημα εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Ἀναξιμάνδρου, καθ' ὃν μόνον τὸ καθόλου ὑπάρχει ἑλλόγως καὶ ἐνδίκως· τούναντίον δὲ ἢ ἐπὶ μέρους ὑπαρξίς οὐ μόνον εἶναι ἐφήμερος καὶ σκιώδης, ἀλλὰ καὶ ἐκδικος καὶ ἀθέμιτος, αὐτὸ τοῦτο ὕβρις τις καὶ ἀνταρσία κατὰ τοῦ ὅλου καὶ ἀδικία πρὸς ἀλλήλας, ὡς τοιαύτης δὲ ὑπόκειται εἰς τὴν θεῖαν δίκην ἢ Νέμεσιν, πάσης ἀτομικῆς καὶ δι' ἀλλήλων τελουμένης φθορᾶς τῶν καθ' ἕκαστα ἀποτελούσης τινὰ ἐνδικὸν τίσιν καὶ τιμωρίαν παρὰ τε τοῦ ὅλου, καὶ τῶν καθ' ἕκαστα· «ἐξ ὧν ἡ γένεσις ἐστὶ τοῖς οὐσί, καὶ τὴν φθορὰν εἰς ταῦτα γίνεσθαι χρεῶν. διδόναι γὰρ αὐτὰ δίκην καὶ τίσιν ἀλλήλοις τῆς ἀδικίας κατὰ τὴν τοῦ χρόνου τάξιν». Κατὰ τοὺς ἄλλους τὸ παρ' αἴψαν γινόμενον καὶ θείας δίκης δεόμενον δὲν εἶναι ἀδιακρίτως οὔτε πᾶσα ἐπὶ μέρους ὑπαρξίς ὡς τοιαύτη, οὔτε αἱ ἐπὶ μέρους ἐνεργεῖαι τῶν καθ' ἕκαστα. Τούναντίον ταῦτα, καὶ ἀτελῶς ἔχοντα καὶ ἀτελῶς λειτουργοῦντα, συντείνουσιν εἰς τὴν τοῦ ὅλου τελειότητα, καὶ οὕτως ὁ κόσμος, παρ' ὅς ἐμφαίνει ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ἑλλείψεις καὶ ἀτελείας, ἐν συνόλῳ ἀποτελεῖ τι πάγκαλον καὶ τέλειον. Τὰ ἐκδικα καὶ θείας δίκης ἄξια εἶναι μόνον αἱ παρὰ τὸν λόγον ἐνεργεῖαι τῶν λογικῶν ὄντων, τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ καὶ τούτων ἢ ἐνδικὸς τίσις καὶ τιμωρία εἶναι ἔνδειξις τῆς τοῦ ὅλου τελειότητος, καὶ ὅπως αἱ ἑλλήψεις τῶν ἑκαστα καὶ αἱ ἀτέλεια τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν καθ' ἑαυτὰς λαμβανόμεναι φαί-

νοντα τοῖς μονομερῶς κρίνουσιν ὡς ὑπόθεσις ἀπαισιοδοξίας, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ εἰς τὴν τοῦ ὅλου εὐκοσμίαν καὶ εὐταξίαν συνδρομὴ τῶν καθ' ἕκαστα, καὶ αὐτὴ ἐστὶ ἡ παρουσία τοῦ φυσικοῦ κακοῦ, ἢ χρησιμεύουσα πρὸς ἐνδικὸν τιμωρίαν τῆς τούτου ἀφορμῆς, τοῦ κακοῦ τοῦ ἠθικοῦ, τῶν ἐκδικῶν ἐνεργειῶν τῶν ἀνθρώπων, ἐξ εὐρυτέρας καὶ καθολικωτέρας ἀπόψεως κρινομένη, παρίσταται ὡς ὑπόθεσις αἰσιοδοξίας.

Ἡ ἀκραιφνὴς δηλαδὴ ἑλληνικὴ διάνοια ἔχεται καὶ ἐν τούτῳ τοῦ μέσου τῆς χρυσῆς μεσότητος, καὶ οὔτε αἰσιοδοξεῖ κατὰ πάντα οὔτε ἀπαισιοδοξεῖ ἀπολύτως, ἀλλὰ πειρᾶται νὰ συνδυάσῃ ἁρμονικῶς ἀμφοτέρας τὰς ἀντιλήψεις διὰ τινος Θεοδικίας, ἣτις ἀνομολογοῦσα τὰς ἀτελείας τῆς ἐπὶ μέρους πραγματικότητος καὶ τὰς παντοίας ἑλλείψεις καὶ πλημμελείας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, τὴν ἐντεῦθεν ἀπορρέουσαν ἀπαισιοδοξίαν θεραπεύει διὰ τῆς ιδέας, δι' αἰσιοδοξίας ὑπαγορευομένης ὑπὸ τῆς ιδεώδους ἐκτιμήσεως τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων κατὰ τὸ καθόλου καὶ κατὰ Θεόν. Καὶ περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο διέτριψαν οἱ Στωϊκοὶ μετὰ ἰδιαιτέρας ἀγάπης, καὶ ὅσα ὕμνων τὸν Δία ἔλεγεν ὁ Κλεάνθης·

Ἄλλὰ σὺ καὶ τὰ περισσὰ ἐπίστασαι ἄρτια θεῖναι,

καὶ κοσμεῖς τὰ ἄκοσμα, καὶ οὐ φίλα σοὶ φίλα ἐστίν·

Ὡδε γὰρ εἰς ἐν ἅπαντα συνήρμοκας ἐσθλά κακοῖσιν,

ὥσθ' ἕνα γίνεσθαι πάντων λόγον αἰὲν ἕόντα.

ταῦτα κατ' οὐσίαν ἐπαγέλαβον καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ὀπαδοὶ τῆς σχολῆς, ἀνομολογοῦντες μὲν ἀνεπιφυλάκτως τὰς τοῦ κόσμου ἀτελείας περὶ τὰ καθ' ἕκαστα, δικαιολογοῦντες ὅμως αὐτὰς καὶ παριστῶντες ὄχι ὡς θελήσει τοῦ Θεοῦ ὑπαρχούσας, ἀλλ' ὡς τινὰ ἐπιγεννήματα ἢ ἐπακολουθή-

ματα τῶν τελείων, ὡς παρεπόμενα ἢ ὄρους ἀπαραιτήτους τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ὡς κατὰ παρακολούθησιν, καὶ οὐ μόνον ὡς ἀβλαβῆ εἰς τὴν τοῦ ὄλου τελειότητα, ἀλλὰ καὶ ὡς χρήσιμα πρὸς ταύτην, μὴ ἐξαιρουμένου μηδ' αὐτοῦ τοῦ ἠθικοῦ κακοῦ. «κακίαν δὲ καθόλου ἔχει οὔτε δυνατόν ἔστιν οὐτ' ἔχει καλῶς ἀρθῆναι», ἔλεγεν ὁ πολὺς Χρῦσιππος, γίνεταί γὰρ αὐτὴ πρὸς κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον, καὶ ἵνα οὕτως εἴπω, οὐκ ἀχρήστως γίνεται πρὸς τὰ δὲ οὐδὲ γὰρ ἂν τάγαθὸν ἦν»⁽¹⁾. Δὲν εἶναι ἄμοιρα ἀξίας ὅσα εἰδικώτερον ἠθικολογοῦντες ἀπεφαίνοντο περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας καὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν καὶ κακοδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων. Καίπερ τὰ μάλιστα ἀπαισιοδοχοῦντες ὡς πρὸς τὴν πραγματικότητα τῆς ἀρετῆς ἐν τῷ ἀνθρώπινῳ βίῳ, καὶ ἐν τῇ μακρῇ τῶν αἰώνων σειρᾷ μόλις ἀνευρίσκοντες ἐλάχιστα τινα παραδείγματα ὡς ἀληθῶς φρονίμων καὶ ἐναρέτων ἀνθρώπων, παρὰ τὸ ἄπειρον πλῆθος καὶ τὸν συρφετὸν τῶν ἀφρόνων καὶ φαύλων, ὅμως ἦσαν αἰσιοδοξότατοι ὡς πρὸς τὴν συστοιχίαν τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῆς ἠθικῆς ποιότητος τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς εὐδαιμονίας ἢ κακοδαιμονίας αὐτοῦ, καὶ τοῦτο ὄχι διότι ἠγνόουν τὴν καὶ ἐν τούτῳ συνήθη ἀντίθεσιν τῆς πραγματικότητος, πρὸς τὸ δέον γενέσθαι κατὰ τὸ δίκαιον, οὐδὲ διότι ἦτο τι ἀνύπαρκτον κατ' αὐτοὺς καὶ φαντασιώδες ἢ πάση ἀνθρώπινῃ καρδίᾳ οἰκεία διάκρισις μεταξὺ τῶν φύσει ἐφετῶν καὶ τῶν φύσει φευκτῶν τοῦ βίου, μεταξὺ τῶν κατὰ κόσμον ἀγαθῶν καὶ τερπνῶν καὶ τῶν κατὰ κόσμον κακῶν καὶ ἀνιαρῶν, ἀλλὰ διότι, ἰδεώδως ἐξετάζοντες τὸ ζήτημα, ἀρετὴν καὶ εὐδαιμονίαν ἢ

1. Ἐπιθι τοῦ συγγραφέως ἐν. ἀνωτέρω § 102.

κακίαν καὶ κακοδαιμονίαν ἐλογίζοντο ὡς ἐννοίας ταυτοσημούς, ὡς ἐν τῇ ἀρετῇ ἐνυπάρχουσαν ἤδη τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν, καὶ ἐν τῇ κακίᾳ τὴν ἀληθινὴν κακοδαιμονίαν, πάντα δὲ τὰ ἄλλα, καὶ τὰ μάλιστα ἀνιαρὰ καὶ φευκτὰ νομιζόμενα, ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἰδεώδους ἀπόψεως κρίνοντες, ἐθεώρουν ὡς καλὰ καὶ ὑπηρετικὰ εἰς τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν καὶ μακαριότητα τοῦ σοφοῦ καὶ σπουδαίου. Συνέβαινε δὲ πρὸς τὴν τοιαύτην αὐτῶν ἀντίληψιν ὁ τε πανθεισμός, ὃν ἐπρέσβευον, καὶ ἡ ὅλως ἰδεώδους ἐκδοχὴ τῆς ἀρετῆς. Ὅπως τὴν ἀρετὴν ἐξελάμβανον ὡς τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν, τοῦτο δὲ πάλιν ὡς τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ ζῆν συνωδὰ τῷ λόγῳ ὡς τε θεῷ καὶ ὡς ἀνθρώπινῳ νοουμένῳ, διὰ τὴν κατ' οὐσίαν ταυτότητα τοῦ ἀνθρώπινου λόγου καὶ τοῦ κοινοῦ ἢ θεοῦ λόγου τοῦ ἐν τῷ παντὶ ὑπάρχοντος καὶ ἐνεργοῦντος, τοιοῦτοτρόπως μίαν μόνην ἐποιοῦντο διάκρισιν ἐξ ἀπόψεως ἠθικῆς καὶ ἰδεώδους, τὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, πάσας δὲ τὰς κοινῶς ὑπὸ τὰ ὀνόματα ταῦτα γινόμενάς διακρίσεις ἀρνούμενοι ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀπόψεως, ὡς μόνον καὶ καθ' ἑαυτὸ, ἢ ἀπόλυτον ἀγαθὸν παρεδέχοντο τὸ ἠθικὸν ἀγαθόν, τὸ καθ' ἑαυτὸ καλὸν καὶ ἐπαινετὸν, τὸ *honertum*, ὡς ἔλεγον οἱ Ῥωμαῖοι («μόνον ἀγαθὸν τὸ καλόν,»). τοῦτο δὲ ταυτίζοντες πρὸς τὸ καθ' ἑαυτὸ ἢ ἀπολύτως ὠφέλιμον, ὡς τοιοῦτον καλὸν ἅμα καὶ ὠφέλιμον ἐτίμων τὴν ἀρετὴν, ὅπως ὡς μόνον καθ' ἑαυτὸ κακόν, ὡς μόνον αἰσχρὸν καὶ βλαβερόν ὑπελάμβανον τὴν κακίαν, καὶ μετ' ἐκείνης μὲν ἐθεώρουν συνημμένην τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν ἢ εὐροίαν τοῦ βίου, μετὰ ταύτης δὲ (τῆς κακίας) ἐ-

λογίζοντο συνημμένην τὴν κακοδαιμονίαν. Ὁ Καὶ οὕτω μὲν ἰδεωδῶς καὶ ὡς κατὰ θεϊαν διάταξιν καὶ οἰκονομίαν ὁμιλοῦντες καὶ ἀποφαινόμενοι οἱ Στωϊκοὶ δὲν ἀφίσταντο βεβαίως τῆς ἐν τῷ προλαβόντι ἄρθρῳ (τευχ. 6) δηλωθείσης καὶ ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ ἀναπτυσσομένης Γραφικῆς ἐννοίας καὶ πίστεως ὅτι, μόνος καὶ ὡς ἀληθῶς εὐδαίμων καὶ μακάριος εἶναι ὁ χρηστός καὶ εὐσεβής καὶ δίκαιος, μόνος δὲ καὶ ὡς ἀληθῶς κακοδαίμων καὶ ἄθλιος εἶναι ὁ ἀσεβής καὶ ἄδικος καὶ φαῦλος. Πλὴν μεταξὺ τῶν δύο ἀντιλήψεων ὑπάρχει ἡ οὐσιώδης αὐτῆ διαφορά, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ συστοιχία τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς φυσικῆς τάξεως τοῦ κόσμου κατὰ μὲν τὰς θεϊας Γραφὰς ἀπορρέει ἀπὸ τοῦ προσωπικοῦ καὶ ἐν πλήρει συνειδήσει καὶ ἐλευθερίᾳ συστήσαντος καὶ κυβερνῶντος τὰ πάντα Θεοῦ, κατὰ δὲ τοὺς Στωϊκοὺς ἀπὸ τοῦ ἀπροσώπου καὶ οἴον ὑποσυνειδήτως καὶ καθ' ἀπλήν ἀνάγκην τῆς ἰδίας ἔστω καὶ λογικῆς φύσεως ἐνεργουῦντος Θεοῦ ἐν τῷ παντί¹⁾. Ὅχι μὲν διάφορα κατ' οὐσίαν, μᾶλλον ὁμοίως σύμφωνα πρὸς τὴν Γραφικὴν ἐκδοχὴν εἶναι ὅσα ἐπὶ τὸ θεϊστικώτερον φιλοσοφεῖ καὶ ἠθικολογεῖ ὁ Πλάτων περὶ τῆς ἐν λόγῳ συστοιχίας τῆς ἠθικῆς καὶ φυσικῆς τάξεως τοῦ κόσμου καὶ περὶ τῶν ἄλλων σχετικῶν ζητημάτων. Καίτοι οὐδὲ αὐτὸς εὗρισκει πάντοτε τὸ δέον γενέσθαι ἐν τῇ παρουσίᾳ πραγματικότητι, ἐξαιρεῖ μάλιστα τὴν νῦν ἐπικρατήσιν τοῦ χειρόνος παρὰ τὸ κρεῖττον, καὶ καθ' ὁμοιότητα τῶν παρὰ τοῖς Ἑλεάταις καὶ ἔτι μᾶλλον παρὰ Μήδοις καὶ Πέρσαις ἐπὶ τὸ διαρχικώτερον δοξαζομένων ἐξηγεῖται τὸ

1) Πλείονα περὶ τούτων πρβλ. ἐνθ' ἀνωτέρω § 105 κ. ἐξῆς.

2) Πρβλ. ἐνθ' ἀνωτέρω § 101—103.

συμβαίνειν ἐκ τῆς ἀπ' ἀρχῆς διαφορᾶς τοῦ ὄντος καὶ τοῦ μὴ ὄντος· παρὰ πᾶσαν ὁμοίως τὴν ἀπαισιοδοξίαν ταύτην περὶ τοῦ παρόντος, αἰσιοδοξεῖ περὶ τοῦ μέλλοντος, περὶ τῆς ἀποκειμένης τῷ κρεῖττονι ὑπεροχῆς ὑπὲρ τὸ χειρόν, καὶ ἀπὸ τῆς θεϊας δικαιοσύνης ἀπεκδέχεται τὴν μετὰ θάνατον ἐπανόρθωσιν τῆς ἐν τῷ παρόντι κλειστάκις παρατηρουμένης δυσαναλογίας μεταξὺ τῆς ἠθικῆς ποιότητος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἄλλης αὐτοῦ εὐπραγίας ἢ δυσπραγίας, καὶ τὴν τελικὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐκάστω ἐμπροσθέντος μακαριότητος ἢ κακοδαιμονίας, μὴ ἀπαξιῶν προσοχῆς μηδὲ τῆς κρατούσης δόξης περὶ τῶν μετὰ θάνατον κρίσεων καὶ τῆς μετενσωματώσεως τῶν ψυχῶν τῶν προὑπαρχουσῶν. Ἡ ἀποστολικὴ ρῆτρα «τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν» (Ρωμ. 8, 28), ἐὰν ἐχρηζέ σχολίου τινός, θὰ εὗρισκεν αὐτὸ ἐν τοῖς τοῦ Πλάτωνος «τῷ θεοφιλεῖ οὐχ ὁμολογήσωμεν ὅσα γε ἀπὸ θεῶν γίνεται, πάντα γίνεσθαι ὡς οἶόν τε ἄριστα; εἰ μὴ τι ἀναγκαῖον αὐτῷ κακὸν ἐκ προτέρας ἁμαρτίας ὑπήρχεν . . . Οὕτως ἄρα ὑποληπτέον περὶ τοῦ δικαίου ἀνδρός, ἐὰν τε ἐν πένι γένηται, ἐὰν τε ἐν πόνοις, εἴτινι ἄλλῳ τῶν δοκούντων εἶναι κακῶν, ὡς τούτῳ ταῦτα εἰς ἀγαθὸν τελευτήσῃ ζῶντι ἢ ἀποθανόντι» (Πολιτ. 10, 618α κ. ἐξ. πρβλ. καὶ 2, 380β. Φαῖδ. 107 κ. ἐξ. Γοργ. 538 κ. ἐξ. Φαιδρ. 249).

Βεβαίως εἶναι ξένη τῷ μαθητῇ αὐτοῦ, τῷ Ἀριστοτέλει, ἡ τοιαύτη ἠθικοθρησκευτικὴ αἰσιοδοξία, ἡ κατ' ἀρχὴν ἀποδεχομένη συστοιχίαν μεταξὺ τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς φυσικῆς τάξεως τοῦ κόσμου, καὶ τὴν ἄριστὴν τῆς ἐν τῷ παρόντι παρατηρουμένης πολλάκις δυσαναλογίας μεταξὺ τῆς ἠθικῆς ποιότητος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἄλλης αὐτοῦ εὐπραγίας ἢ δυσπραγίας, ἀπεκδεχομένη ἀπὸ τῆς ἐν τῷ μέλ-

λοντι ἐκδηλωθησομένης θείας δικαιοσύνης. Ξένη είναι τῷ Ἀριστοτέλει καὶ ἡ ἠθικὴ ἐκείνη αἰσιοδοξία, ἥτις τὴν ἐν λόγῳ συστοιχίαν ἀνευρίσκει ἐν αὐτῷ ἤδη τῷ παρόντι βίῳ. Κατὰ τοῦτο μᾶλλον ἀπαισιοδοξεῖ καὶ περὶ τῆς πραγματικότητος, εὐρίσκων ταύτην τῇ κακίᾳ μᾶλλον καὶ φανυλότητι προσγελωσαν, ἢ τῇ χρησιμότητι καὶ ἀρετῇ. Ἰννοσιῆ ἡ ἀπογοήτευσις τοῦ φιλοσόφου ὡς ἐλάμιον ἀρετᾶ· λόγος ἀρ' ἡσθα, ἐγὼ δὲ ἔργον ἠγοῦμαι. Καὶ ὁμολογεῖ μὲν ὅτι ἡ ἀληθινὴ εὐδαιμονία ὡς πυρῆνα καὶ ὡς ὄρον ἀπαραίτητον ἔχει τὴν κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαν καὶ βιοτήν, δὲν παραλείπει ὅμως νὰ προσθήσῃ καὶ τοῦτο, ὅτι πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαν καὶ βιοτὴν εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητος, ἔστω καὶ ὑπηρετικῶς, ἢ ἐν μέτρῳ τι-νι παρουσίᾳ μὲν τῶν ἐξωτερικῶν λεγομένων ἀγαθῶν τοῦ βίου καὶ τῶν ἀπὸ τῆς τύχης, ἀπουσία δὲ τῶν τοῦ βίου συμφορῶν καὶ περιπετειῶν, πράγματα σπανιότατα συμβαδίζοντα τῇ ἀρετῇ. Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὴν φυσικὴν τάξιν τοῦ κόσμου. Κατὰ ταύτην εἶναι καὶ ὁ Σταγειρίτης ἐπίσης αἰσιόδοξος, ὅπως καὶ οἱ πλείστοι τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων, αἰσιόδοξος δὲ ὄχι καθ' ἀπλήν ἰδιοσυγκρασίαν, ἀλλὰ κατὰ τὰς μεταφυσικὰς καὶ θεολογικὰς αὐτοῦ θεωρίας. Μὴ δυνάμενοι νὰ εἰσέλθωμιν ἐνταῦθα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν θεωριῶν τούτων, καὶ παραπέμποντες τὸν βουλόμενον εἰς πονήματα Ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας¹⁾, ἀρκούμεθα ἐνταῦθα εἰς τὴν ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ ἐπαναλαμβανομένην ταύτην ῥῆσιν τοῦ φιλοσόφου « ὅτι ὁ Θεὸς καὶ ἡ φύσις οὐδὲν μᾶτην ποιοῦσιν, ἀλλ' αἰ τῶν ἐνδεχομένων τὸ βέλτιον » ῥῆσιν ἀποτελοῦσιν οἶοι τὸ πρῶ-

1) Πρὸς τὸ συγγραφίως ἐνθα ἀνωτέρω 83-86.

τότυπον τοῦ περιφήμου περὶ τοῦ κόσμου τούτου ἀξιώματος τοῦ Λεϊβνιτίου ὅτι εἶναι *le meilleur des mondes possibles*.

Καίπερ ἐξ ἀρχῶν καὶ τάσεων πάντῃ ὑλοφρόνων καὶ ἡδονικῶν ὀρμώμενοι, ὅμως κατέληγον καὶ οἱ ἀντίποδες τῶν Στωϊκῶν, οἱ Ἐπικούρειοι, εἰς εἶδος τι αἰσιοδοξίας ὡς πρὸς τὴν σχέσιν τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως τοῦ κόσμου, ἐν οἷς ὑπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν βιαζόμενοι ὁμολογοῦν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὡς μόνον σπούδασμα ἔχων τὴν χυδὴν εὐδαιμονίαν, τὴν παχυλὴν ἡδονὴν καὶ τὸν ἀπολαυστικὸν βίον, ὅμως εἶναι ἠναγκασμένος χάριν αὐτῆς ταύτης τῆς ἀπολαυστικῆς ζωῆς νὰ ἀσκήσῃ καὶ ἐγκράτειαν καὶ σωφροσύνην καὶ ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν καὶ δικαιοσύνην, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀρετὴν, ὄχι διότι αἱ ἀρεταὶ αὗται καθ' ἑαυτὰς εἶναι καλὰ καὶ ἐπιζήλοιοι, ἀλλὰ διότι ὁ ἐπιδιωκόμενος καὶ ἐπιζητούμενος εὐδαίμων καὶ ἄλυτος βίος δὲν εἶναι κατορθωτὸς ἄνευ τῆς ἀσκήσεως αὐτῶν, διὰ τὸ ἀλληλένδετον τοῦ ἠδέως καὶ τοῦ φρονίμως καὶ δικαίως καὶ καλῶς ζῆν· συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἠδέως, καὶ τὸ ζῆν « ἠδέως τούτων ἐστὶν ἀχώριστον ».

Ἐκ τῶν ἐφεξῆς ἐπὶ τὸ ἐκλεκτικώτερον φιλοσοφησάντων ἰδίως μνείας ἀξιοὶ εἶναι οἱ Νεοπλατωνικοί, ὡς συνδυάζοντες καὶ αὐτοὶ τὴν αἰσιοδοξίαν μετὰ τῆς ἀπαισιοδοξίας καὶ δὴ ἐν συναφείᾳ μὲν καὶ προσαρμογῇ πρὸς τὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν Στωϊκῶν, ὄχι ὅμως καὶ πάντῃ ἀνεξαρτήτως ἀπὸ στοιχείων καὶ ἐπιδράσεων μὴ καθαρῶς ἐλληνικῶν. Ὀρμώμενοι ἀπὸ τινος παγθεϊστικῶς νοουμένης πρωταρχοῦ καὶ ἀπείρου καὶ ἀνεξαντλήτου καὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ ὑπερκάλου καὶ ὑπεραγάθου καὶ ὑπερουσίου θείας δυνάμεως παράγουσιν ἐξ αὐτῆς πᾶν τὸ ὁπωσδήποτε ὑπάρχον, καὶ δὴ οὐχὶ κατὰ πανθεϊαν οὐσιαστικὴν, κατὰ

προβολὴν καὶ ἀπόρροϊαν οὐσίας, ὡς τῆς θείας οὐσίας διὰ τὸ ὑπερπλήρες αὐτῆς οἶονεὶ ὑπερρεοῦσης καὶ εἰς ἴδια αὐτοτελῆ ὄντα συμπηγνυομένης, ἀλλὰ κατὰ πανθεΐαν δυναμικὴν, κατ' ἐνέργειαν καὶ ἐκδήλωσιν δυνάμεως, ὡς τῆς ἀνεξαντλήτου θείας δυνάμεως, κατὰ τὴν ἀνάγκην, ἐν αὐτῇ τῇ ἰδίᾳ φύσει ἐγκειμένην, αὐτὴ ἐνεργούσης, καὶ γεννώσης μὲν ἐξ ἑαυτῆς τὰ ὄντα ὡς ἴδια συναφῆ καὶ ἀτμητὰ αὐτῆς ἐνεργήματα, μενούσης δὲ πάλιν τῆς αὐτῆς καὶ διατελοῦσης ἑτέρας πρὸς τὰ γεννήματα, καὶ οὐ μόνον ἀνεξαρτήτου ἀπ' αὐτῶν ὑπαρχούσης, ἀλλὰ καὶ χρησιμεύουσης ὡς συννεκτικῆς αὐτῶν αἰτίας, καθ' ὁμοιότητα τῆς ἀπὸ τοῦ ἡλίου προελεύσεως τοῦ φωτός. Καθὼς δὲ τὸ ἡλιακὸν φῶς, ἐγγυτέρω μὲν τῆς πηγῆς αὐτοῦ εὐρισκόμενον εἶναι λαμπρότερον καὶ θερμότερον καὶ ἡλιοειδέστερον, ἀπομακρυνόμενον δὲ τῆς πηγῆς αὐτοῦ ἀποβαίνει βαθμηδὸν ἀμαυρότερον καὶ ψυχρότερον καὶ πρὸς τὴν πηγὴν αὐτοῦ ἑτεροϊότερον, οὕτω καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ γεννώμενα, ἐγγύτερα μὲν καὶ ἀμεσώτερα τῇ γενέσει ὄντα, εἶναι τελειότερα καὶ θεοειδέστερα, ἀπομακρυνόμενα δὲ ἀπὸ τοῦ γεννῶντος καὶ γινόμενα ἐνεργήματα αὐτοῦ ἐμμεσώτερα, καθίστανται ὅλον ἐν ἀτελέστερα καὶ τῇ πρώτῃ ἀρχῇ ἑτεροϊότερα, μέχρι πλήρους καὶ τελείας ἀντιθέσεως, μέχρι τῆς ὕλης ἢ τοῦ μὴ ὄντος τοῦ ἐσχάτου μὲν τούτου καταντήματος τῆς πρώτης καὶ ὑπερκάλου καὶ ὑπεραγάθου θείας ἀρχῆς, ἀποτελοῦντος δὲ τὸ πρῶτον καὶ παντὸς καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ὁμοίον κακόν, τὸ ὄντως, καὶ ἀπολύτως κακόν, τὴν ἀναγκαίαν καὶ ἀναπόδραστον ταύτην πηγὴν καὶ αἰτίαν πάσης ἐν τῷ κόσμῳ παρατηρουμένης ἀνωμαλίας, ἀτάξιας καὶ κακότητος, φυσικῆς τε καὶ ἠθικῆς.

Ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν τοιαύτην φύσιν καὶ ἐνέργειαν τῆς ὕλης, καὶ παρ' ὅς ἐν τοῖς μέρεσιν αὐτοῦ ἐμφαίνει ἐλλείψεις καὶ ἀνωμαλίας, ὁ κόσμος, ἐν τῇ ὁλότητι αὐτοῦ λαμβανόμενος, εἶναι πάγκαλος καὶ παναρμόνιος, καὶ οὐ μόνον ὁ νοητὸς, ὁ τῆς ὕλης ἀμέτοχος, διαφέρει ἐπὶ τελειότητι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ αἰσθητὸς, ὁ τὴν ὕλην ἔχων ὡς σύστασιν καὶ ὑπόστασιν, εἶναι τι ἕψον ἀφθαρτον καὶ ἀεῖζων, εἰκὼν τις καὶ ἀπομίμημα τοῦ νοητοῦ κόσμου, ὡς τοιοῦτος μετέχει καὶ τῆς τελειότητος αὐτοῦ· μετέχει δὲ τῆς τελειότητος αὐτοῦ, πρῶτον μὲν διότι δὲν συγκρατεῖται ἐξ ὕλης μόνης, ἀλλ' ἀποτελεῖται καὶ ἐξ εἰδους, ἐκ δυνάμεως εἰδοποιῶ τοῦ νοητοῦ κόσμου ἀνηκούσης, τῆς ψυχῆς τοῦ παντός, τῆς τῇ ὕλῃ ἐνοικουμένης καὶ διαπλαττούσης καὶ διακοσμοῦσης αὐτὴν, ἔπειτα δὲ διότι καὶ ἡ ὕλη αὐτὴ προέρχεται ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, καὶ ὡς ἀμεσον γέννημα καὶ ἐνεργήμα τῆς ψυχῆς τοῦ παντός δὲν ὑφίσταται ἀποτεταμημένη ἀπ' αὐτῆς καὶ ἀποκεχωρισμένη, ἀλλ' ὡς αἰδίως συννημμένη μετ' αὐτῆς αἰδίως καὶ ὑφίσταται τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐπίδρασιν αὐτῆς, καίτοι καὶ αὐτὴ, δι' αὐτὴν ταύτην τὴν συνάφειαν αὐτῆς μετὰ τῆς ὕλης, δὲν εἶναι πάντῃ ἀπηλλαγμένη πάσης ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐπίδρασεως αὐτῆς.

Ἦλθον καὶ οὕτως ἔχουσα, καὶ ὑφισταμένη τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐπήρειαν τῆς ὕλης, δὲν παύει ἡ ψυχὴ τοῦ παντός νὰ ἐξασκῆ ἢν ἔχει διαπλαστικὴν καὶ διακοσμητικὴν δύναμιν ἐπὶ τῆς ὕλης, διαπλάττουσα δὲ καὶ διακοσμοῦσα αὐτὴν, οἶονεὶ ὀρμεμφύτως καὶ κατὰ ἀνάγκην τῆς ἰδίας φύσεως, οὐχὶ δὲ μετὰ γνώμης καὶ ἐλευθερίας ὁμοίως τῇ ἐνεργείᾳ προσωπικῶν ὄντων, ἀπεργάζεται τὴν προδηλωθεῖσαν εὐκοσμίαν καὶ τελειότητα τοῦ ὅλου παρὰ τὰς ἐν τοῖς καθ'

ἕκαστα παρατηρούμενας ἐλλείψεις καὶ ἀταξίας, ¹⁾ Οὕτω δὲ καὶ κατ' αὐτοὺς παρίσταται ὁ κόσμος, ἐν τῇ ὁλότητι αὐτοῦ λαμβανόμενος, ὡς τῶν ἐνδεχομένων ὁ κάλλιστος, οὐδέ ἐπηρεάζεται ἢ κρίσις αὐτῆ καὶ ἐκτίμησις ἐκ τῶν ἐλλείψεων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ τῶν ἠθικῶν αὐτοῦ πλημμελειῶν. Καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἐκ σώματος ὕλικου καὶ ψυχῆς λογικῆς συγκείμενος, ὑφίσταται ὡς εἰκός, τὴν ἐπὶ ταύτης ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐπίδρασιν ἐκείνου, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν ταύτην εὐρισκόμενος βούλεται καὶ πράττει τὰ μὴ καθήκοντα, ἀφιστάμενος μὲν ὧν ἐμφορεῖται κρείττωνων ὁρμῶν καὶ κλίσεων κατὰ τὴν ψυχὴν, καθιστάμενος δὲ παίγιον ὧν ἔχει ἀλόγων ὁρμῶν καὶ κλίσεων κατὰ τὸ σῶμα, ἀμαρτάνει δὲ οὕτως οὐ μόνον ἀνεπίγνωστος καὶ οἶονεὶ ἀκουσίως, καθ' ἀπλῆν τινα καὶ φυσικὴν πρὸς τὴν ὕλην φορὰν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐπιγνώσει καὶ μετὰ γνώμης τινὸς καὶ αὐθάδους διαθέσεως, μεθ' ὕβρεως καὶ τόλμης, κατὰ παράρησιν τοῦ προσόντος αὐτεξουαίου. Καὶ τοῦτο μὲν οὐδεμίαν ἀσκεῖ ἐπήρειαν ἐπὶ τῆς καθ' ὅλου εὐταξίας καὶ εὐκοσμίας τοῦ παντός, οὐδὲ διαταράττει τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἐνέργειαν τῆς θείας Προνοίας, ἐπειδὴ αὕτη καίπερ μὴ ἐκτεινομένη εἰς τὰ καθ' ἕκαστα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, φυσικῶς δὲ μᾶλλον ὅλον ὁρμεμφύτως ἢ μετὰ γνώμης Θεοῦ προσωπικοῦ ἀσκουμένη, ὅμως εἶναι ἐνέργεια κατὰ λόγον, ὡς τοιαύτη δὲ, ὡς ἐπενέργεια τοῦ κρείττονος ἐπὶ τοῦ χείρονος, τοῦ νοητοῦ κόσμου ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ, ὅπως συνάδει καὶ συνεργεῖ ταῖς κατὰ λόγον ἐνεργείαις τῶν ἀνθρώπων, οὕτω καὶ τὰ μάλιστα ἐναντίως ἔχουσα, ἔργα αὐτῶν συνείρει καὶ συνεξυφαίνει εἰς τὸ μέγα δράμα τοῦ παντός, ὡς τινὰς

1) Πλεονα περὶ τῶν νεοπλατωνικῶν τούτων θεωριῶν προβλ. ἐνθα ἀνωτέρω §148—150.

ἐπὶ μέρους πράξεις καὶ περιπετείας τοῦ βίου αὐτοῦ. Δι' αὐτὴν ὅμως ταύτην τὴν κατὰ λόγον ἐνέργειαν τοῦ θεοῦ καὶ κρείττονος τὴν ἐν τῷ παντί, τῇ ἐκάστου βουλήσει καὶ ἐνεργείᾳ ἐπακολουθοῦσιν ἀνάλογα ἀποτελέσματα, καὶ ὅπως οἱ κατὰ λόγον βιοῦντες καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπηρειῶν ὑπέρτεροι ἀναδεικνύμενοι, ὡς ἐπαθλον ἔχουσι τὴν παντελῆ ἀπὸ τοῦ σώματος ἀπαλλαγὴν τῆς ἰδίας ψυχῆς καὶ τὴν εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἀνώμαλον καὶ μακάριον ἐπάνοδον αὐτῆς, τοιοῦτοτρόπως καὶ οἱ παρὰ λόγον βιοῦντες ὡς τινα δίκην καὶ ἐνδικὸν μισθαποσίαν ἔχουσι τὴν παράτασιν τῆς ἐν σώματι βιοτῆς καὶ τὴν ἀπὸ σώματος εἰς σῶμα μετάστασιν μέχρι τῆς παντελοῦς ἀποκαθάρσεως καὶ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς ἐπήρειας τοῦ σώματος καὶ τῶν ἐντεῦθεν προκαλουμένων παραπτώσεων καὶ ἀμαρτημάτων, ἀμφοτέρως δὲ συντελεῖται ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ καὶ ἐκφαίνεται ἢ τοῦ κρείττονος ἐπικράτησις ἐπὶ τοῦ χείρονος, καὶ ὅχι ὡς τι ἐφάπαξ ἀποτελειούμενον καὶ εἰς τὴν ἔκβασιν ταύτην ἀναπαυόμενον, ἀλλ' ὡς τι ἐν ἀτελευτήτῳ κινήσει καὶ ἀνακυκλήσει διατελοῦν, συμφώνως τῇ θεμελιώδει ἀρχῇ τοῦ συστήματος, ὅτι τοῦ κόσμου παντός ἀποτελοῦντός τινα ἐκφανσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ πανθεϊστικῶς νοουμένου θεοῦ, καὶ τούτου ἐνεργοῦντος οὐχὶ ἐλευθέρῳ τινὶ βουλήσει καὶ γνώμῃ, ἀλλ' ὅλον ὁρμεμφύτως καὶ ὑποσυνειδήτως, ἢ μᾶλλον ὑπερσυνειδήτως κατὰ τὴν αἰεὶ κατὰ ταῦτα μένουσαν ἀνάγκην τῆς ἰδίας φύσεως, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ ἀποτελέσματα εἶναι πάντοτε τὰ αὐτὰ, καὶ, ὅπως ὁ νοητὸς κόσμος εἶναι αἰδῖος καὶ συναῖδιος τῇ πρώτῃ θεῷ ἀρχῇ, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ αἰσθητὸς κόσμος, ὁμοίως αἰδῖος καὶ συναῖδιος τῷ νοητῷ κόσμῳ ὑπάρχει,

καὶ ἐν ἀδιακόπῳ ἀναπτύξει καὶ ἀνακυκλήσει διατελῶν, διατρέχει καθ' ὀρισμένας περιόδους τὰ αὐτὰ στάδια τῆς ἀναπτύξεως μετὰ τῶν αὐτῶν καταντήσεων καὶ φαινομένων(1).

(Ἔπεται συνέχεια)

ΣΚΕΨΕΙΣ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΟΜΕΝΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Ἐπὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐξελέγει ἐπιτροπὴ ἰδιαίτερα πρὸς μελέτην τοῦ ζητήματος τῆς ἰδρύσεως τοιαύτης Κοινωνίας, καὶ ἐκ τῶν σκέψεων καὶ συζητήσεων τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης θὰ προέλθουν ἀναμφιβόλως τὰ ἄριστα συμπεράσματα, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ εἶναι, νομίζομεν, συντελεστικὸν εἰς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου τὸ νὰ γίνῃ καὶ δημοσίᾳ ἐξέτασις τοῦ ζητήματος, ὥστε καὶ οἱ μὴ περὶ τὰ τουτῶντα ἰδιαίτερος διατρέχοντες νὰ ἔχωσι τὴν εὐκαιρίαν νὰ σκεφθῶσι περὶ αὐτοῦ καὶ σχηματίσωσι γνώμην· διότι τῷ τοιούτων ζητημάτων ἡ λύσις ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τῆς διαθέσεως ἢ ὁποῖα θὰ γεννηθῇ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἐνδιαφερομένων, ἐνδιαφερόμενοι δ' ἐν τούτῳ τῷ ζητήματι εἴμεθα ὅλοι οἱ ἀποτελοῦντες τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν.

Διότι πρόκειται περὶ ἰδρύσεως Κοινωνίας τῶν Ἐκκλη-

1. Ἐνθα ἀνωτέρω § 150—152.

σιῶν, ὧν μία εἶναι ἡ Ὁρθόδοξος, ἐξ ἧς μάλιστα πηγάζει ἡ πρότασις. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξετάσωμεν μετὰ πάσης προσοχῆς, ποῖα θὰ εἶναι ἡ θέσις τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐν τῇ «Κοινωνίᾳ», τίνα εἶναι τὰ ἐξ αὐτῆς πλεονεκτήματα καὶ τίνα τὰ μειονεκτήματα, τίνα ἀγαθὰ θὰ προκύψωσιν ἐξ αὐτῆς, καὶ τί κακὸν εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ ἐλθῇ.

α'. Γενικὸν δι' ὅλον τὸν χριστιανισμὸν ἐκ τῆς «Κοινωνίας» ὄφελος.

Ὅχι μόνον εἰς τοὺς ὄνειροπόλους, οἱ ὅποιοι διὰ τῆς φαντασίας εἶναι δυνατὸν νὰ σχηματίσωσι μαγευτικὴν εἰκόνα τῆς θέσεως, ἣν ὁ χριστιανισμὸς θὰ ἔχῃ ἐν τῷ κόσμῳ, ἀν' ἀπαρτισθῇ ἡ Κοινωνία, εἶναι γοητευτικὴ ἡ ἰδέα, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς θετικωτάτους τῶν ἀνθρώπων, τοὺς μελετῶντας τὴν ἱστορίαν τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ χριστιανικῶν ἔθνων, καὶ γινώσκοντας πόσων κακῶν, πόσων συμφορῶν πρόξενος ὑπῆρξεν ἡ ἑλλείψις Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, θὰ προξενήσῃ ἀνακούφισιν, ἐὰν ἐλπίσωσιν, ὅτι θὰ ἐκλίπωσιν ἢ τουλάχιστον θὰ ἐλαττωθῶσιν εἰς μέγαν βαθμὸν τὰ ἐκ τῶν κακῶν πρὸς ἀλλήλας διαθέσεων τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν πηγάσαντα κακά.

Ἐκ τούτων τῶν κακῶν ἐξέχει ἡ μακρὰ, μεγάλη καὶ δεινὴ συμφορὰ, ἡ ὁποία ἐπῆλθεν εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν τούρκων κατακτήσεως τοῦ ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ, τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἀπὸ τῆς ὁποίας μόλις τώρα, μετὰ τόσους αἰῶνας, τόσους ἀγῶνας, τόσας θυσίας, μετὰ παγκόσμιον σχεδὸν πόλεμον καὶ αἰσίαν ἔκβασιν αὐτοῦ, ὑπάρχει ἐλπίς νὰ ἀπαλλαγῶμεν.

Διότι ὑπὸ πάντων τῶν ἱστοριογράφων, καὶ τῶν ἀνηκόντων εἰς ἄλλας παρὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ὁμολογεῖται, ὅτι τὰ θεμέλια τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ὑπέσκαψεν

ἢ κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν καὶ κατ' ὄνομα κληθεῖσα σταυροφορία τῶν ἐχθρῶν δῆθεν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, πράγματι ὁμως κατὰ τῆς Ανατολικῆς Ἐκκλησίας ἐπιχειρηθεῖσα καὶ κατορθώσασα τὸ ἄδοξον τοῦτο κατόρθωμα, ὅτι ἐπροξένησεν ἀνεπαυρόθωτον ἀδυναμίαν εἰς τὸ χριστιανικὸν κράτος, τὸ ὅποιον ὑπέκυψεν εἰς τὸ ἐκ τῶν μουσουλμανικῶν δυνάμεων πλήγμα.

Εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ ἐκλείψωσιν αἱ μεταξὺ τῶν δι-αφόρων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ αἰῶνας ὑπάρχουσαι ἐχθρικαὶ διαθέσεις καὶ νὰ παύσῃ ὁ ἐξ αὐτῶν προκύπτων φανερὸς πόλεμος ἢ ὑπόκωφος πόλεμος; Εἶναι δυνατόν ἀντι-νὰ ζητῶσι πῶς νὰ βλάψωσιν ἀλλήλας, αἱ χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι νὰ προσπαθῶσι νὰ εὕρισκωσι τρόπους, διὰ νὰ ὠφελῶσιν ἀλλήλας καὶ ἠνωμέναι ἐν τῇ εἰς ἓνα Χριστὸν πίστει καὶ ἐλαυνόμεναι ὑπὸ τοῦ πόθου αὐτοῦ, **ἵνα πάντες ἐνωθῶμεν**, τοῦτο μόνον νὰ ζητῶσι καὶ ὑπὲρ τούτου μόνον νὰ ἀγωνίζωται, νὰ παρίσταται ὅλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἠνωμένος καὶ συμπράττων εἰς τὰ μεγάλα κοινωνικά, ἠθικά καὶ ἐκπολιτιστικά ἔργα, εἰς ἃ καλεῖ τοὺς χριστιανοὺς ὁ φιλόανθρωπος Ἰησοῦς.

Ὁ νῦν περατούμενος παγκόσμιος πόλεμος καὶ διὰ μῆκος αὐτοῦ, καὶ διὰ τὴν σφοδρότητα, καὶ διὰ τὸ φοβερὸν πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι μετέσχον αὐτοῦ καὶ ἔπαθον ποικιλοτρόπως, ταιαύτην ἀπέχθειαν ἐγέννησε πρὸς τὸν πόλεμον ἐν γένει, ὥστε ὁ λήγων πόλεμος νὰ θεωρῆται ὡς μέσον καταργήσεως τοῦ πολέμου καὶ αἱ συναπτόμεναι συνθήκαι νὰ θεωρῶνται ὡς ράκη ἀνευ τῆς ἰδρυθεῖσης «Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν».

Ἄρα γε ὁ μέχρι τοῦδε διεξαχθεὶς μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν πόλεμος καὶ τ' ἐξ αὐτοῦ δεινὰ, καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ εἰς βάρος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας αἴσχη, δὲν εἶναι ἱκανά

νὰ προξενήσωσιν ἀηδίαν καὶ ἀποστροφήν πρὸς τὸν τοιοῦτον πόλεμον καὶ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι κατάργησιν αὐτοῦ διὰ τῆς ἰδρυσεως «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν»; Πόσον θὰ εἶναι τὸ κέρδος, τὸ ὅποιον θὰ πηγᾶσιν εἰς ὅλον τὸν χριστιανικὸν κόσμον ἐκ τῆς καταργήσεως τοῦ μέχρι τοῦδε μεταξύ αὐτῶν ὑπάρχοντος πολέμου, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παρασταθῇ, ἐὰν δὲν ἐξετασθῶσι πρῶτον, τίνα εἶναι τὰ σημεῖα τῆς συναντήσεως καὶ συνεργασίας, ἢ ὅποια θὰ ἀρχίσῃ, ἐὰν τὴν θέσιν τοῦ πολέμου καταλάβῃ ἡ εἰρήνη; ἡ ἰομόνοια, ἡ ἀδελφικὴ διάθεσις καὶ Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν;

β' Ὅχι ἐκεχειρία, ἀλλὰ Κοινωνία.

Πρὸ παντὸς, διὰ νὰ ἐννοηθῇ ἀσφαλέστερον καὶ σαφέστερον ἡ ἐννοια τῆς Κοινωνίας, πρέπει νὰ δηλωθῇ, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ προσωρινῆς διακοπῆς τοῦ μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν πολέμου, δὲν πρόκειται περὶ ἐκεχειρίας. Τὴν διακρίσιν ταύτην ἔκαμεν ὁ σεβ. ἀναπληρωτῆς τοποτηρητῆς ἅγιος Καισαρείας κ. Νικόλαος πρὸς τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν Πάσχα ἐπισκεφθεῖσαν τὸ ἡμέτερον Πατριαρχεῖον ἐπιτροπὴν τῆς ἐν Ἀμερικῇ Ἐπισκοπιακῆς Ἐκκλησίας.

Ἐχων δὴλα δὴ ὑπ' ὄψει ὁ ἅγιος Καισαρείας, ὅτι ρητὴ προϋπόθεσις τῆς συγκλήσεως τοῦ Συνεδρίου, εἰς τὸ ὅποιον ἦλθεν ἡ ἀμερικανικὴ ἐπιτροπὴ νὰ προσκαλέσῃ τὸ Οἰκουμένικόν Πατριαρχεῖον, εἶναι ἡ μεταξύ τῶν εἰς τὸ Συνεδριὸν προσκαλουμένων Ἐκκλησιῶν συνομολογητέα ἐκεχειρία, εἴτε πρὸς τὴν εἰρημένην ἐπιτροπὴν, ὅτι δὲν ἀρκεῖται τὸ Οἰκουμένικόν Πατριαρχεῖον εἰς ἀπλὴν ἐκεχειρίαν, ἀλλ' ἐπιθυμεῖ νὰ πρόβῃ περαιτέρω καὶ θὰ προτείνῃ **συνεργασίαν θετικὴν** διὰ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, σημεῖα τινὰ τῆς ὁποίας ὑπέδειξε κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην συνδιάλεξιν. Περὶ ἐνὸς ἐκείστου τῶν σημείων τούτων πρέπει νὰ γίνῃ ἱκανὸς ἐν τῷ «Νέφ Ποιμένι» λόγος, ὥστε νὰ ἐννοηθῶσι καὶ τὰ

ἐκ τῆς συνεργασίας ἀγαθὰ καὶ αἱ μετ' αὐτῶν συνδεδεμένα
δυσκολίαι, ἵνα ἐν ἐπιγνώσει ἀμφοτέρων προβῶμεν εἰς τὸ
ἔργον, τὸ ὁποῖον θὰ ἀναλάβῃ ἡ «Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν».

ΛΟΥΙΖΟΣ ΗΛΙΟΥ καθηγητῆς

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΓΑΜΟΣ ΤΩΝ ΚΑΗΡΙΚΩΝ
ΑΙ ΤΕΣΣΑΡΕΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ
ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΤΟΥ ΠΗΓΑ*

Προέχουσαν ἀναντιρρήτως ἔχει θέσιν ἐν τῇ μετὰ
τὴν ἄλωσιν ἱστορίᾳ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὁ κρηῖς
τὴν πατρίδα Μελέτιος ὁ Πηγᾶς (1545—1602) ὁ μετὰ
Σελβετρον τὸν ἐκ μητρὸς θεῖον αὐτοῦ (+1590) γενό-
μενος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καὶ ἐπὶ εἰκοσάμηνον
περίπου (1597—1598) χρηματίσας καὶ τοποτηρητῆς τοῦ
Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἡ δὲ πολυμελής καὶ εὐεργ-
γετικὴ αὐτοῦ μάθησις τε καὶ δράσις ἐν τοῖς δυσχειμέ-
ρσις ἐκείνοις καιροῖς εὐλόγως ἐπεὶ κλυσεν. ἔκτοτε τὴν
προσοχὴν ξένων τε καὶ ἡμετέρων, καὶ παρέσχεν ὕλην
εἰς κρήσεις τε καὶ μελέτας καὶ συγγραφὰς περὶ τῶν κατ'
αὐτόν. Εἰς τούτους καταλέγεται καὶ ὁ νῦν θεοφιλέ-
στατος Ἐπίσκοπος Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου κύριος Ἀ-
γαθάγγελος Νινολάκης, ἀπὸ τῶν μαθητικῶν αὐτοῦ ἔδω-

λων ἐπιστήσας τὴν προσοχὴν εἰς τὸν ἐπιφανῆ ἱεράρχην
καὶ συμπολίτην αὐτοῦ, καὶ ἔκτοτε μετὰ τινος εὐεξηγή-
του καὶ δεδικοιολυγημένης κλίσεως πρὸς τὸ ἀγλίσμα τοῦτο
τῆς Μεγαλονήσου ἐνασχολούμενος περὶ αὐτὸν ἐξέδωκε
καὶ ἐν ἰδίαις τεύχεσι πρῶτον μὲν τὸν βίον αὐτοῦ (ἐν
Χανίοις 1903), ἔπειτα δὲ καὶ συλλογὴν τῶν πρὸς
τοὺς Κρηῖτας ἐπιστολῶν αὐτοῦ, ὁμοῦ μετὰ τινος εἰς τὴν
δημῶδη τῶν τότε χρόνων κρητικὴν διάλεκτον γεγραμ-
μένου ποιηματίου κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα (αὐτόθι
1908). Αἱ δημοσιευθεῖσαι 55 ἐπιστολαὶ δὲν εἶναι βε-
βαίως τὰ μόνα πρὸς κρηῖτας γράμματα τοῦ πολλοῦ
ἱεράρχου, οὐδὲν δὲ ἔχει τὸ ἀπίθανον νὰ ἀνευρεθῶσι καὶ
ἄλλαι αὐτοῦ ἐπιστολαὶ ἐξ οἰασδήποτε ἀφορμῆς γραφεῖσαι
πρὸς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ καὶ οὐχ ἦττον τῶν δημο-
σιευθεισῶν χρήσιμοι ἴσως μὲν καὶ πρὸς ἄλλο τι, μάλιστα
δὲ πρὸς γνῶσιν τῶν τότε πραγμάτων τῆς Μεγαλονήσου,
ἢ ὡς λέγει ὁ ἐκδότης: «ὅποια ἦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκεί-
νην ἡ κατάστασις τῆς ἡμετέρας πατρίδος ἀπὸ κοινωνι-
κῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀπόψεως ἐξεταζομένη, ὅποτε δει-
νότερον πασῶν τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνα-
τολῆς ἐχειμάζετο ἡ Κρήτη ὑπὸ τῆς ἀντιθέου καὶ ἀτασθά-
λου Ἰησοῦτικῆς φάλαγγος, καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἀχαρί-
στου ἰδίου αὐτῆς τέκνου, τοῦ δραπετίδου Ματθαίου τοῦ
Καρνοφύλλου».

Ἄλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν ἤδη δημοσιευθεισῶν δὲν ἐλ-
λείπουσι καὶ εὐρυτέρου χαρακτῆρος καὶ ἐνδιαφέροντος
μετέχουσαι ἐπιστολαὶ, τέσσαρες δὲ (6—9) εἶναι καὶ σήμερον
προσοχῆς ἄξια, ὡς ἀναφερόμεναι εἰς ζήτημα, ὅπερ καὶ ἐπ'

ἑσπέρων ἀπασχόλησε τὴν Μεγ. Ἐκκλησίαν, ἀφ' ὅτου, πα-
 τριαρχεύοντος Ἰωακείμ τοῦ Γ' τοῦ δευτέρου, ἡ Ἐκκλησία
 τοῦ Καρλοβιταίου δι' ἐπὶ τοῦτω γράμματος τοῦ προέδρου
 αὐτῆς ἠερίωσε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἂν κατὰ
 τινα τρόπον καὶ οἰκονομίαν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτραπῇ
 ὁ δεύτερος γάμος τοῖς ἐκ τῶν ἐγγάμων ἱερωμένων ἐν νεαρῇ
 ἡλικίᾳ χηρεύουσιν. Τὸ αὐτὸ ζήτημα ἀπασχόλησε τὸ Οἰκ.
 Πατριαρχεῖον καὶ τότε ἐπὶ Ἰερεμίου τοῦ Β', ἐξ ἀφορμῆς
 γεγοτότων τινῶν συμβάντων ἐν Κρήτῃ περὶ τὰ τέλη τῆς
 δεκάτης ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος, καθὰ γίνεται δῆλον ἐκ
 τῶν ἐν λόγῳ 4 ἐπιστολῶν τοῦ Πηγᾶ, λαβόντος καὶ αὐτοῦ
 ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸ ζήτημα, καὶ μάλιστα ἐπὶ τὸ συντη-
 ρητικώτερον, παρὰ τὴν ἐλευθεριωτέραν τοῦ Ἰερεμίου γνώ-
 μην. Τὰ τῆς ἀφορμῆς τοῦ ζητήματος, συναγόμενα ἐξ αὐ-
 τῶν τῶν σχετικῶν ἐπιστολῶν καὶ ἀναπτυσσόμενα ὑπὸ τοῦ
 ἐκδότου αὐτῶν, ἔχουσιν ἐν περιλήψει ὡςδε: Ἐνεκα θανα-
 τηφόρου ἐπιδημίας, πάντως τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1588 ἐν-
 κλησίας πανώλους, εἶχον χηρεύσει πολλοὶ κάτοικοι τῆς
 μεγάλονήσου, ἐν οἷς καὶ ἱερωμένοι. Μετὰ τὴν κατάπαυσιν
 τῆς νόσου λαϊκοὶ μὲν ἐνυμφεύοντο χηρευσάσης πρεσβυτέ-
 ρας (πρεσβύτεδας, παπυδίας), χηρεύσαντες δὲ ἱερεῖς
 συνῆπον δεύτερον γάμον, πρὸς μέγα σκάνδαλον τῶν πολ-
 λῶν, ἐδέησε δὲ νὰ ἀποσταλῶσι γράμματα πρὸς τὸν οἰκου-
 μενικὸν πατριάρχην περὶ τῶν συμβαινόντων παρὰ τὰ
 καθεστῶτα. Δὲν ἔλειπον βεβαίως ἐν τῇ νήσῳ καὶ οἱ ἐλευ-
 θεριώτερον φρονοῦντες, φαίνεται δὲ ὅτι ἔγραψαν καὶ οὗτοι
 πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην κατ' ἀντίθετον ἔγνωσαν,
 συνηγοροῦντες ὑπὲρ τοῦ δευτέρου γάμου, ἴσως μὲν καὶ
 τῶν χηρευσάντων κληρικῶν καὶ πρεσβυτέρων, πάντως δὲ

μὸς τῶν χηρευσάντων πρεσβυτέρων, ὡς δύναται νὰ ἐξα-
 χθῇ ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9 γράμματος τοῦ Μελετίου,
 λόγον ποιουμένου περὶ τῶν δευτέρων, οὐχὶ δὲ καὶ περὶ
 τῶν πρώτων. «Ἐν τῇ βασιλευούσῃ τῶν πόλεων διατριβού-
 ση τῇ ἡμῶν μετριότητι προσηνέχθη γράμμα τοῦ πανα-
 γιωτάτου οἰκουμενικοῦ διὰ παρακλήσεώς τινων ἐκδο-
 θὲν εἰς παραμυθίαν καὶ συγχώρησιν τῶν βουλομένων
 εἰς δεύτερον κατελθεῖν γάμον πρεσβυτέρων χηρευσα-
 σῶν τῇ κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ διὰ τὰς ἡμῶν ἀμαρτίας
 συμβεβηκυῖα αὐτόθι τοῦ θανάτου πανωλεθρία καὶ μὴ
 δυναμένων ταῖς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀσθενείαις
 προσπαλαίειν». Καὶ ὁ μὲν τότε πατριαρχεῦων Ἰερεμίας
 Β', εὐρισκόμενος ἀπέναντι ἀντιθέτων ἀξιώσεων, διὰ τὸ
 τῆς φύσεως ἀσθενὲς ἔκλινεν εἰς τὴν ἐλευθεριωτέραν ἀ-
 ξίωσιν, καὶ κρείσσον ἠγνῶσάμενος τὴν νομίμην δευτερο-
 γαμίαν τῆς κεκινδυνευμένης ἀγαμίας ἢ καὶ κεκρυμ-
 μένης ἀκολασίας, συγκεχώρηκε τοῖς δευτερογαμήσα-
 σιν ἢ καὶ δευτερογαμοῦσι τῶν πρεσβυτέρων καὶ πρεσ-
 βυτέρων. Ὁ δὲ Ἀλεξανδρείας Μελέτιος, εὐρισκόμενος
 τότε (1593) ἐν Κωνσταντινοπόλει, προσεχώρησε μὲν τῇ
 γνώμῃ καὶ συγκαταβάσει τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου,
 ὄχι ὁμῶς ἀκόπως καὶ ἀνεπιφυλάκτως ἐν πάσιν, ¹⁾ ἀλλ'

1. Ἐν ᾧ ἐν τῷ πρώτῳ γράμματι τῷ πρὸς τοὺς ἐν Καστρῷ
 Κρήτης γράφεται: «συνεψηφισόμεθα καὶ αὐτοὶ ἔκοντες τῇ συγ-
 καταβάσει ταύτῃ», ἐν τῇ πρὸς τοὺς Κρήτας ἐγκυκλίῳ, εὐρίσκειται τὸ
 αὐτὸ τοῦτο διατετυπωμένον φθε: «ταύτη δὲ τῇ οἰκονομίᾳ καὶ ἡμεῖς
 συγκαμφθέντες καὶ ἔκοντες συνεψηφισαμεν». Ἡδύνατο βε-
 βαίως νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὸ ἔκοντες τοῦ πρώτου πρέπει νὰ ἀντικα-
 τασταθῇ διὰ τοῦ ἔκοντες τοῦ δευτέρου, ἢ τὴν ἀπαλιν. Ἄλλ' ἀμφό-

ὕπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, ὅτι οἱ μὴ ἐγκρατευόμενοι τῶν χηρευσάντων δύνανται μὲν νὰ συνάψωσι καὶ δεύτερον γάμον, θὰ εἶναι ὅμως πεπαυμένοι τῆς λειτουργίας· «εἰ δὲ μὴ ἐγκρατεύονται, γαμησάτωσαν, τῆς λειτουργίας γ' ὅμως πεπαυμένοι» (Ἐπιστλ. ὑπ' ἀριθ. 6). Ἐν τοιοῦτῳ πνεύματι εἶναι συντεταγμένον τὸ πρῶτον πρὸς τοὺς ἐν Καστρῶ (Ἡρακλείῳ) Κρήτης γράμμα, πάντως κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος σταλὲν ἐκ Κων)λεως μετὰ τὴν πρὸς τοὺς κρητας ἀποστολὴν τῶν σχετικῶν πατριαρχικῶν γραμμάτων. Δὲν ἔχομεν δυστυχῶς τὸ πατριαρχικὸν γράμμα. Θὰ διερωτηθῶμεθα κάλλιον περὶ τῆς ἀντιλήψεως τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἢ ἐκ μόνου τοῦ γράμματος τοῦ Πηγῶ. Πλὴν καὶ οὕτως εἶναι πολυχῶς ἀξιόλογον τὸ τελευταῖον καὶ λόγῳ τοῦ ὕφους καὶ λόγῳ τῆς διατυπώσεως καὶ ὑποστηρίξεως τῆς ἰδίας ἀντιλήψεως τοῦ Μελετιίου, ὡς τοιοῦτον δὲ παρατίθεμεν αὐτὸ ἑνταῦθα χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ «Ν. Ποιμένος» τῶν μὴ ἐχόντων πρόχειρον τὴν ἐν λόγῳ ἔκδοσιν, ἔνιαχοῦ στίζοντες ἢ καὶ ἀναγινώσκοντες ἄλλως κατ' εἰκασίαν τὸ ἐκδιδόμενον κείμενον, ἐπὶ τῇ ἐννοίᾳ, ὅτι πλὴν τῶν τυπογραφικῶν παραμορφώσεων δὲν ἦτο ἐν πᾶσιν ἀκριβὲς τὸ χειρόγραφον, ἐφ' οὗ ἐστηρίχθη ἡ ἔκδοσις. Σημειοῦμεν ἀραιογράφουντες τὰς κατ' εἰκασίαν ἀναγνώσεις.

«Οἱ Θεῶ τῶ βασιλεῖ ἀφιερωθέντες, ἀδελφοί, δι' ἐπιθέ-

τραί αἱ γραφαὶ φαίνονται μοι καλῶς ἔχουσαι. Ἴσως ἀντὶ τοῦ συμψηφισάντες τοῦ δευτέρου ἀναγνωστῶν συμψηφισάμενοι. Μᾶλλον ἀξιοσημείωτον φαίνεται μοι τοῦτο, ὅτι ἐν ταῖς ἐν λόγῳ ἱστορικαῖς γίνεται λόγος μόνον περὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ πατριαρχικῆς ψήφου, οὐχὶ δὲ καὶ περὶ Συνόδου καὶ συνοδικῆς διαγνώμης.

σεως χειρῶν καὶ Πνεύματος ἐπικλήσει ἁγίου, μυστηρίοις τε ἀχράντοις λειτουργεῖν ταχθέντες, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἅγιοι παρακῦψαι, καὶ αἱ τούτοις συζευχθεῖσαι γαμεταὶ κατὰ τὸν ἀποστολικὸν τύπον, δευτέρους γάμοις ἐνσχεθῆναι, θανάτῳ τῶν προτέρων ἐστρατημένοι, ἡμιστά εἰσι δίκαιοι. Εἰ γὰρ καὶ κατὰ Παλαιστίνην καὶ τὴν ἄλλην ἐπαρχίαν ἅπασαν τὴν ἀνατολικὴν ἔστιν ὅπου τινὰ τῶν ἱερωμένων προσώπων μετὰ τὴν πρώτην χηρείαν δεύτερον συζευχθῆναι παραχωροῦνται, ἀλλὰ τρόπον τινὶ τοῦτο ἐφείται, ἰσοτάλαντον αἰσχύνην κεκτημένων, τοῖς γε εὖ φρονοῦσι, τῇ δεινότητι κολάσει. Τὴν γὰρ στολὴν ἅπασαν τὴν ἱεραικὴν περιβεβλημένος ὁ τοιοῦτόν τι βουλούμενος πράξει συνάλλαγμα γαμικόν, μέσον τε ἰστάμενος τοῦ ἱεροῦ, τῆς ἐκκλησίας πληθούσης, ἐν θρόνῳ καθεζομένου ἱεράρχου καὶ ψαλλομένου τοῦ «σήμερον ὁ Ἰούδας καταλιμπάνει τὸν διδάσκαλον καὶ παραλαμβάνει τὸν διάβολον...», ἕκαστον τῶν ἱερῶν ἀμφίων ἐκδύεται, ἐκφωνούντων τῶν ἀπαμφωνούντων ἱερέων, καὶ τῶν περιεστῶτων συνεπιφωνούντων τὸ «ἀνάξιός». Εἶτα, οἷον ἀποβαλλόμενος τὴν τῆς ἱεροσύνης εὐπρέπειαν καὶ χάριν, καὶ εἰς χώραν ἑτέραν μεθιστάμενος, ἐφείται λοιπὸν ἑτερογαμεῖν. Βούλονται γὰρ οἱ θεόφρονες μυστιπόλοι τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίας τὴν τῆς σαρκὸς ὀργῶσαν ὀρμὴν οἷον χαλιναγωγῆσαι τῇ αἰδοί, καὶ ἡ τελείως ἀνακόψαι, ὡς ὄφελόν γε, πάθει τὸ πάθος ἰωμένοι, ἢ μὴ ἀνετον ἀφείναι, ἀνάνδρως τῷ πάθει μὴ ἀνθιστάμενοι. Εὐλόγημένον μὲν γὰρ τι τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας παραμύθιον ἔστιν ὁ γάμος, ἀλλὰ τοῖς στρατιώταις τοῦ βασιλέως Χριστοῦ καὶ τοῖς εὐνούχοις τῆς ἐκεῖθεν αὐλῆς καὶ τούτου ἡ ἐκούσιος ἀποφυγὴ μετὰ λόγου μισθῶν

ὑπερφυῶν γίνεται πρόφασις, βιαζομένοις δὴ διὰ οὐράνιον βασιλείαν, εἰς ἣν πᾶσι τρόποις ἔχρησεν πάντας ἡμᾶς σπουδάζειν διὰ τῆς στενῆς εἰσελθεῖν.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ τῆς φύσεως ἀσθενὲς συγκαταβάσεως φιλανθρωποτέρας ἐκρίθη τῷ παναγιωτάτῳ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ τῆς ἡμῶν μετριότητος Ἱερεμῆ τῷ Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης ἀρχιεπισκόπῳ καὶ οἰκουμηνικῷ πατριάρχῃ, καὶ κρεῖσσόν τι ἠγήσατο τὴν νομίμην δευτερογαμίαν τῆς κενιδυνευμένης ἀγαμίας ἢ καὶ κεκρυμμένης ἀκολασίας, καὶ διὰ τοῦτο συγκεχώρηκε τοῖς δευτερογαμήσασιν ἢ καὶ δευτερογαμοῦσι τῶν πρεσβυτέρων καὶ πρεσβυτίδων, συμψηφίζόμεθα καὶ αὐτοὶ εἰκοντες τῇ συγκατάβασι ταύτῃ, παρακαλοῦντες μὲν ἅπαντας, πρῶτον μὲν μὴ τρέχειν ἀπαρασκευάστους καὶ τοὺς τυχόντας ἐπὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης ὕψος, ἀλλὰ πεπαιδευμένους ἰκανῶς καὶ τὰς αἰσθήσεις γεγυμνασμένους, δεύτερον ἀναμένειν καὶ τὸ τῆς ἡλικίας ἀσφαλές, ράδιον γὰρ οἴσουσιν οὕτω τὰς τῶν πραγμάτων περιπετείας τρίτον ἐπὶ τι συμβῆ, μὴ ἐνδοῦναι ραδίως ταῖς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίαις, μάλιστα γὰρ ἀξίας ἀξιοθέντας ἐν Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ Ἰσαγγέλου καὶ οὐρανίου. Εἰ δὲ μὴ ἐγκρατεύονται, γαμησάτωσαν, τῆς λειτουργίας γ' ὅμως πεπαιδευμένοι. Τοῦτο δὲ εἰ ἀνδράσι συχωρεῖται, πολλῷ μᾶλλον τῷ ἀσθενεστέρῳ σκεύει τῷ γυναικείῳ, ὃ διὰ τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα κοινωνίαν τὴν τῆς ἱερατικῆς χάριτος εἴληχε μετοχὴν.

Ἵμῖν δὲ τοῦτο δηλῶσαι βεβουλήμεθα τοῖσδε τοῖς γράμμασιν, οἷς τῷ τοῦ θανάτου κατακλυσιμῷ σχεδὸν πανδήμῳ τῆς παρὰ Θεοῦ ἐπενεχθείσης διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν δικαίας ὀργῆς, ἀναγκαῖα γέγονεν ἢ τῆς συχωρήσεως ταύτης συγκατάβασις, πολλῶν χηρείαν ὑποστάντων ἀώρων.

Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία ρώσειεν ὑμᾶς καὶ ἀνωτέρους διαφυλάττειε πάσης ἀνάγκης.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔτει σωτηρίῳ 1593».

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὰ γράμματα τῶν δύο πατριαρχῶν, δὲν ἐκόπασεν ὁ ἐν τῇ νήσῳ γεννηθεὶς σάλος, εἰς μάλιστα τῶν ἀκάκων μὲν ἀλλὰ καὶ ἄγαν ζηλωτῶν, ὁ ἱερομόναχος Ἰωάσαφ, ὁ Λαχνηὶς ἢ Δωριανὸς ἐπονομαζόμενος, ὡς τε πνευματικὸς καὶ ὡς διδάσκαλος παλαιός, ἀπολαύων, φαίνεται, συμπαθειῶν καὶ τιμῆς, ἐν τῷ πολλῷ ζήλῳ προσέβη καὶ μέχρι τῆς ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος καταφορᾶς κατὰ τῆς γνώμης καὶ ἀποφάσεως ἀμφοτέρων τῶν πατριαρχῶν, καὶ εἰς τὸ ὑπάρχον ἤδη σκάνδαλον προσέθηκε καὶ ἕτερον. Γνωσθέντος τοῦ τολμήματος ἐν Κων]πόλει, ὁ μὲν Ἀλεξανδρείας ἔσπευσε νὰ γράψῃ τῷ παρεκτραπέντι ἱερομονάχῳ ἐλέγχων καὶ νουθετῶν τὰ δέοντα, ὁ δὲ οἰκουμηνικὸς πατριάρχης καὶ περαιτέρω προβάς, κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς ὀργίαν καὶ σιωπὴν, ἕως οὗ ἐλθὼν εἰς Κων]πολιν ἀποδῶ λόγον περὶ ὧν ἐλάλησε καὶ ἐκήρυξεν ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος. Καὶ εἰς μὲν τὴν Κων]πολιν δὲν μετέβη ὁ Λαχνηὶς, δι' ὧν ὅμως ἐγγράφως ἀπελογήθη πρὸς τε τὸν οἰκουμ. πατριάρχην καὶ πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας, καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς μεσιτείας καὶ συνηγορίας ἄλλων τε ἀξιοπίστων προσώπων καὶ τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ μαθητοῦ Μαργουνίου, ἠξιώθη συγγνώμης καὶ ἀφέσεως πρῶτον μὲν παρὰ τοῦ Μελετίου, ἔπειτα δὲ, τῇ τούτου παρακλήσει, καὶ παρὰ τοῦ οἰκ. πατριάρχου, καὶ ἀποκατεστάθη εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν τῆς τε ἱερωσύνης καὶ τῆς πνευματικῆς διαγωγῆς καὶ τοῦ διδασκαλικοῦ χαρίσματος ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ. Ἐκ τῶν τεσσάρων περὶ τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος γραμμάτων τοῦ Πηγᾶ, τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 7 προὔποτίθησιν ἐπιστολὴν τοῦ Λαχνηὶ πρὸς τὸν Μελέτιον, καὶ δὴ

ὡς ἀπάντησιν καὶ ἀπολογίαν πρὸς ὅσα ἠλέγχθη καὶ ἐνουθετήθη ὑπ' ἐκείνου ἐν τῷ πρώτῳ γράμματι, μὴ περιωθέντι δυστυχῶς εἰς ἡμᾶς, τοῦλάχιστον ἄχρις ὧρας. ἔχοντες τὸ γράμμα τοῦτο καὶ τὴν πρὸς αὐτὸ ἀπάντησιν καὶ ἀπολογίαν τοῦ Λαχνη, θὰ ἐγνωρίζομεν ἀκριβέστερον τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ δικαιολογίαν καὶ ἀθώωσιν καὶ θὰ κατανοοῦμεν εὐκολώτερον τὸν νέον ἔλεγχον αὐτοῦ καὶ ἄλλων τινῶν, τὸν διήκοντα διὰ τοῦ περιωθέντος πρὸς αὐτὸν γράμματος τοῦ Μελετίου. Τὰ δύο ἄλλα εἶναι ἀγγελτικά τῆς δοθείσης τῷ σφαλέντι ἱερομονάχῳ συγγνώμης καὶ ἀφέσεως, τὸ μὲν ὑπ' ἀριθμὸν 8 πρὸς τὸν Μαργουίνιον, τὸ δὲ ἐπόμενον ὑπ' ἀριθμὸν 9 πρὸς τὸ ὀρθόδοξον πλήρωμα τῆς λαμπροτάτης καὶ θεοφρουρήτου Κρήτης, ὡς τι ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς κρητας. Τὸ κείμενον τῶν τελευταίων τούτων, πλὴν τινῶν ἀσημάντων παραγράφων τυπογραφικῶν ἔχον ἄριστα, οὐδεμίαν θὰ ἔχησθε διορθώσεως, ἐὰν μὴ ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ ἀντὶ συγκαταβάνας γὰρ ἐπὶ σωτηρίᾳ . . . ἀπητείτο συγκαταβάνας, ὡς ἐξῆς ὁ κύριος Ἰωάσαφ ὁ Διωριανός. Ἠλήθησαμεν ὡς εἰκὸς ἐπὶ τῷ πράγματι. Συγκαταβάνας γὰρ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν μὴ δυναμένων εἰς τὸ ἄκρον ἀφικέσθαι τῆς ἀρετῆς, ἀντικομίσασθαι ταύτης τῆς οἰκονομίας τῆς φιλανθρωποῦ ἀντὶ εὐχαριστίας ὕβριν δημόσιον, καὶ παρὰ δέον, καὶ μετὰ σκανδάλου τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, ἄτοπον ἦν. Διὸ καὶ πρὸς αὐτόν . . . » Ἐπιφυλασσόμενοι νὰ ἐπανέλθωμεν ἐν ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 7 πρὸς τὸν Λαχνην γράμμα τοῦ Μελετίου καὶ εἰς ὅσας τῶν πρὸς τοὺς κρητας ἐπιστολῶν διὰ τοὺς προδηλωθέντας λόγους χρῆζουσιν ἐπισκοπήσεώς τινος ὡς πρὸς τὸ κείμενον αὐτῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἐξάρωμεν ὁ καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι ἐπεδειξάτο φίλτρον καὶ ἐνδιαφέρον ὁ περιφανῆς ἱεράρχης πρὸς τὴν γενέ-

θλιον χώρον, πρὸς τῇ εὐκλείᾳ καὶ εὐσταθείᾳ τῆς καθόλου ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ ὀρθοδόξου γένους τῶν ἐλλήνων ἀγρυπνῶν καὶ ἀγωνιζόμενος ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ πρὸς τῆς ἐν τῇ κλίσει τῶν πατέρων ἐδραιώσεως καὶ προκοπῆς τῆς ἰδίας πατρίδος, τῆς ὑπερλάμπρου ἢ λαμπροτάτης καὶ θεοφρουρήτου Κρήτης. ὀρθῶς δὲ καὶ μετὰ δικαίας ἐγκαυχήσεως καὶ θέρμης ἐξαίρει καὶ τοῦτο τὸ σημείον τῆς πολυμεροῦς δράσεως τοῦ τιμημένου αὐτοῦ συμπολίτου ὁ νῦν ἅγιος Κυδωνίας, ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ἐκδόσεως τῆς προκειμένης αὐτοῦ ἀλληλογραφίας πρὸς τοὺς κρητας (σελ. 10 η. ἐξ). Θὰ ἐλεγέ τις ὅτι ὁ πολὺς ἱεράρχης προσημάντευε τὸ μέλλον «γράφων τοῖς ἐν τῷ θεοφρουρητῷ Κάστρῳ τῆς λαμπροτάτης νήσου Κρήτης» πολὺ φίλτρον, ἀδελφοί, τῆς πατρίδος, μάλιστα κεκοσμημένης εὐσεβείᾳ, δικαιοσύνῃ καὶ τῇ ἄλλῃ ἀρετῇ, ὡσπερ ἐλπίζομεν καὶ εὐχόμεθα καὶ καυχόμεθα τὴν ὑμετέραν ἀγάπην κεκοσμημένην εἶναι καὶ ἐστολισμένην ἀρχῆθεν καὶ μέχρι τέλους σὺν Θεῷ ὑπάρξουσιν καὶ μέλλουσιν εἶναι καύχημα τῆς οἰκουμένης ὅλης» (ἀριθ. 29). Εἶναι τις συγχρόνως καὶ παραίνεσις καὶ οἶονεὶ διαθήκη τοῦ μεγάλου κρητὸς τῆς 1στ' ἑκατονταετηρίδος πρὸς τὰς νεωτέρας γενεὰς τῆς τε μικρᾶς καὶ τῆς μεγάλης ἐλληνικῆς καὶ ὀρθοδόξου πατρίδος ἢ ὑποθήκη αὐτῇ, ὅτι ἐν καὶ οὐχὶ ἐλάχιστον ἔρεισμα καὶ γνώρισμα τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἐν φόβῳ Θεοῦ, ἢ ἐν ἀδόλῳ εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοφροσύνῃ καὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ τῇ ἄλλῃ ἀρετῇ πάσῃ ἀγωγή τε καὶ διαγωγή τῶν τέκνων αὐτῆς.

Η ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΙΣ

ΤΟΥ ΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ

ΑΝΥΠΕΡΒΛΗΤΟΙ ΦΡΑΓΜΟΙ ΠΡΟΣ ΑΠΟΔΟΧΗΝ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

Καὶ ἡ ἐκάστου πείρα, ἀλλ' ἡ ἐπιστημονικὴ ἰδίως ἔρευνα τῶν νεωτέρων χρόνων, ἡ πολλὰ διαφωτίσασα, ἐπέχεε καὶ δοκιμαίαι ἐπὶ μᾶλλον ἐπιχέει φῶς καὶ ἐπὶ τῆς ἀνω ψυχολογικῆς ἀληθείας μονοῦ ἀναμφισβήτητον αὐτὴν ἀποδεικνύουσα. Ὑπὸ τῆς ἐξαιρετικῆς περιστάσεως ὑφ' ἧς διατελοῦμεν καὶ καθ' ἧς πρὸς ἄλλοις ἐπιδιώκεται ἡ ἀπότρυψις παντὸς ὅ,τι οὕτως ἢ ἄλλως προσκόπτεται εἰς τὴν ἐλευθέραν καὶ ἀποτελεσματικὴν ἐπενέργειαν τοῦ φωτὸς τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας ἐπὶ τε τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, πρόσφορον ἡγοῦμεθα, ὅπως ἀναμνήσωμεν καὶ διασαφηνίσωμεν κλασικὸν παράδειγμα ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἱεροῦ Εὐαγγελίου, διατρανοῦν τὴν ἀλεθριωτάτην ἐπίδρασιν τῶν μαθήσει ἢ ἔθει προκαταλήψεων καὶ στενῶν ὀριζόντων ὡς καὶ τῶν αἰσθημάτων δυσμενείας πρὸς τοὺς οὕτως ἢ ἄλλως ἰσταμένους ὑπὲρ ὀρισμένων ἀληθειῶν.

(Ἰωαν. Θ'. 1—41.)

Καὶ παράγων εἶδεν ἄνθρωπον τυφλὸν ἐκ γενετῆς, καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες· ραββί, τίς ἤμαρτεν, οὗτος ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῆ; ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· οὔτε οὗτος ἤμαρτεν, οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἀλλ' ἵνα φανερωθῆ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ. ἐμὲ δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός με ἕως ἡμέρας ἐστίν· ἔρχεται νύξ, ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι. ὅταν ἐν τῷ κόσμῳ ᾶ, φῶς εἰμὶ τοῦ κόσμου. Ταῦτα εἰπὼν ἔπτυσσε χαμαὶ καὶ ἐποίησε πηλὸν ἐκ τοῦ πτύσματος, καὶ ἐπέχρισε τὸν πηλὸν ἐπὶ τοὺς ὀφθαλ-

μοὺς τοῦ τυφλοῦ καὶ εἶπεν· ὕπαγε νίψαι εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ, ὃ ἐρμηνεύεται ἀπεσταλμένος· ἀπήλθεν οὖν καὶ ἐνίψατο, καὶ ἦλθε βλέπων.

Οἱ οὖν γείτονες καὶ οἱ θεωροῦντες αὐτὸν τὸ πρότερον ὅτι τυφλὸς ἦν, ἔλεγον· Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ καθήμενος καὶ προσαιτῶν; ἄλλοι ἔλεγον ὅτι Οὗτός ἐστιν· ἄλλοι δὲ ὅτι Ὁμοίος αὐτῷ ἐστίν. ἐκεῖνος ἔλεγεν ὅτι Ἐγὼ εἰμι. ἔλεγον οὖν αὐτῷ· Πῶς ἀνεφύχθησάν σου οἱ ὀφθαλμοί; ἀπεκρίθη ἐκεῖνος καὶ εἶπεν· Ἄνθρωπος λεγόμενος Ἰησοῦς πηλὸν ἐποίησε καὶ ἐπέχρισέ μου τοὺς ὀφθαλμούς καὶ εἶπέ μοι· Ὑπαγε εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ καὶ νίψαι· ἀπελθὼν δὲ καὶ νιψάμενος ἀνέβλεψα. εἶπον οὖν αὐτῷ· Ποῦ ἐστίν ἐκεῖνος; λέγει· Οὐκ οἶδα.

Ἄγουσιν αὐτὸν πρὸς τοὺς Φαρισαίους, τὸν ποτε τυφλόν· ἦν δὲ σάββατον ὅτε τὸν πηλὸν ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς καὶ ἀνέψεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς. πάλιν οὖν ἠρώτων αὐτὸν καὶ οἱ Φαρισαῖοι πῶς ἀνέβλεψεν. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Πηλὸν ἐπέθηκέ μοι ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ἐνίψαμην, καὶ βλέπω. ἔλεγον οὖν ἐκ τῶν Φαρισαίων τινές· Οὗτος ὁ αἰθρῶπος οὐκ ἐστὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ. ἄλλοι ἔλεγον· Πῶς δύναται ἄνθρωπος ἀμαρτωλὸς τοιαῦτα σημεῖα ποιεῖν; καὶ σχίσμα ἦν ἐν αὐτοῖς. Λέγουσι τῷ τυφλῷ πάλιν· Σὺ τί λέγεις περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἠνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς; ὁ δὲ εἶπεν· Ὅτι προφήτης ἐστίν. Οὐκ ἐπίστευσαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι περὶ αὐτοῦ ὅτι τυφλὸς ἦν καὶ ἀνέβλεψεν, ἕως ὅτου ἐφώνησαν τοὺς γονεῖς αὐτοῦ τοῦ ἀναβλέψαντος καὶ ἠρώτησαν αὐτοὺς λέγοντες· Οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς ὑμῶν, δὲ ὑμεῖς λέγετε ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη; πῶς οὖν ἄρτι βλέπει; ἀπεκρίθησαν δὲ αὐτοῖς οἱ γονεῖς αὐτοῦ καὶ εἶπον· Οἶδαμεν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς ἡμῶν καὶ ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη· πῶς

δὲ νῦν βλέπει οὐκ οἶδαμεν, ἢ τίς ἤνοιξεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμεῖς οὐκ οἶδαμεν· αὐτὸς ἡλικίαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε, αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λαλήσει· ταῦτα εἶπον οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ὅτι ἐφοβοῦντο τοὺς Ἰουδαίους· ἤδη γὰρ συνετέθειντο οἱ Ἰουδαῖοι ἵνα ἐάν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ Χριστόν, ἀποσυνάγωγος γένηται. διὰ τοῦτο οἱ γονεῖς αὐτοῦ εἶπον ὅτι ἡλικίαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε. Ἐφώνησαν οὖν ἐκ δευτέρου τὸν ἄνθρωπον, ὃς ἦν τυφλός, καὶ εἶπον αὐτῷ· Δὸς δόξαν τῷ Θεῷ· ἡμεῖς οἶδαμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἀμαρτωλός ἐστιν. ἀπεκρίθη οὖν ἐκεῖνος καὶ εἶπεν· Εἰ ἀμαρτωλός ἐστιν οὐκ οἶδα· ἐν οἶδα, ὅτι τυφλὸς ὢν ἄρτι βλέπω· εἶπον δὲ αὐτῷ πάλιν· Τί ἐποίησέ σοι; πῶς ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς; ἀπεκρίθη αὐτοῖς· Εἶπον ἡμῖν ἤδη, καὶ οὐκ ἠκούσατε; τί πάλιν θέλετε ἀκούειν; μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε αὐτοῦ μαθηταὶ γενέσθαι; ἐλοιδορήσαν αὐτὸν καὶ εἶπον· Σὺ εἰ μαθητῆς ἐκείνου· ἡμεῖς δὲ τοῦ Μωϋσέως ἐσμὲν μαθηταί. ἡμεῖς οἶδαμεν ὅτι Μωϋσεὶ λέλάληκεν ὁ Θεός· τοῦτον δὲ οὐκ οἶδαμεν πόθεν ἐστίν· ἀπεκρίθη ὁ ἄνθρωπος καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ἐν γὰρ τούτῳ θαυμαστόν ἐστίν, ὅτι ὑμεῖς οὐκ οἶδατε πόθεν ἐστίν, καὶ ἀνέωξέ μου τοὺς ὀφθαλμούς, οἶδαμεν δὲ ὅτι ἀμαρτωλῶν ὁ Θεὸς οὐκ ἀκούει, ἀλλ' ἐάν τις θεοσεβῆς ἢ καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῇ, τούτου ἀκούει. ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη ὅτι ἤνοιξέ τις ὀφθαλμούς τυφλοῦ γεγεννημένου. εἰ μὴ ἦν οὗτος παρὰ Θεοῦ, οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν οὐδέν· ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ· Ἐν ἀμαρτίαις σὺ ἐγεννήθης ὄλος, καὶ σὺ διδάσκεις ἡμᾶς; καὶ ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω. Ἦκουσεν ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω, καὶ εὐρῶν αὐτὸν εἶπεν αὐτῷ· Σὺ πιστεύεις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ; ἀπεκρίθη ἐκεῖνος καὶ εἶπε· Καὶ τίς ἐστι, κύριε ἵνα πιστεύσω εἰς αὐτόν; εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Καὶ εἶδου· καὶ αὐτὸν καὶ ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ ἐκεῖνός ἐστιν. ὁ δὲ ἔφη· Πιστεύω, Κύριε· καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ, καὶ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς·

Εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τούτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται. καὶ ἤκουσαν ἐκ τῶν Φαρισαίων ταῦτα οἱ ὄντες μετ' αὐτοῦ, καὶ εἶπον αὐτῷ· Μὴ καὶ ἡμεῖς τυφλοὶ ἐγίμεν; εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Εἰ τυφλοὶ ἦτε, οὐκ ἂν εἶχετε ἁμαρτίαν· νῦν δὲ λέγετε ὅτι βλέπομεν· ἡ οὖν ἁμαρτία ὑμῶν μένει.

Ὡς ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης τῆς παρατεθείσης Εὐαγγελικῆς περικοπῆς εὐκόλως παρατηρεῖ, αὕτη διακρίνεται εἰς κύρια τινὰ μέρη, ἀποτελοῦντα αὐτοτελεῖς ἐκ τοῦ πραγματικοῦ εἰλημμένους εἰκόνας, διασφραζούσας δὴν τὴν ζωηρότητα καὶ τὴν χάριν τῆς πραγματικότητος. Ὁ Κύριος ἡμῶν διατρίβων ἐν Ἱεροσολύμοις, βαδίζων ἐν τῇ πόλει μετὰ τῶν μαθητῶν Αὐτοῦ, διέρχεται ἐνώπιον ἰσταμένου καὶ ἐπαιτούμενος τυφλοῦ ἐκ γενετῆς, τυφλοῦ δάδλου εἰς οὗ τὴν θεραπείαν καὶ ἀνάβλεψιν οὐδεμία ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ ἐλπίς. Οἱ μαθηταί, ἀφορμὴν πιθανῶς λαμβάνοντες ἐκ τῆς προσοχῆς, μεθ' ἧς προσέβλεψε πρὸς τὸν τυφλὸν ὁ θεῖος αὐτῶν διδάσκαλος, προβάλλουσιν Αὐτῷ ἐρώτησιν, δικαιολογουμένην ἐκ τῶν ἐμπολιτευομένων τότε παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις σχετικῶν διδασκαλιῶν καὶ ἰδεῶν. Κατὰ τὴν διπλῆν παράδοσιν τῆς Π. Διαθήκης (Ἐξ. Κ' 5. Δευτ. Ε' 9 καὶ Ἱερ. ΛΑ' 29 κ. ε. Ἰεζ. ΙΗ' 2 κ. ε) καὶ τῶν Ἰουδαίων διδασκάλων, τὰ δεινὰ τοῦ βίου ἀππέλουν τιμωρίαν ἀπὸ Θεοῦ διὰ τὰ ἴδια τοῦ πάσχοντος ἀμαρτήματα, καὶ διὰ τὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐπεκράτει ἤδη μᾶλλον ἢ πεποιθήσεις, ὅτι ταῦτα ὠφέλιμον εἰς προσωπικὰ τοῦ πάσχοντος ἀμαρτήματα (πρὸβλ. Ε' 14. Μτθ. Θ' 2. Λουκ. ΙΓ' 1 κ. ε. Πρξ. ΚΗ' 4), περίπτωσις, ἣτις δὲν ἠδύνατο νὰ ἰσχύῃ ἐν τῷ παρόντι, ὅτε ὁ πάσχων, ὁ τυφλός, ἐγεννήθη τοιοῦτος. Τούτου οὕτως ἔχοντος, οἱ μαθηταὶ ἀποτείνονται πρὸς τὸν Κύριον ἐξαιτούμενο τὴν ἀσθεντικὴν περὶ τοῦ πράγματος γνώμην καὶ διδασκαλίαν Αὐτοῦ. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐφέρετο παρὰ τοῖς Ἰου-

δαίσις διδασκάλους και ή περί προϋπάρξεως των ψυχών, και δη αγαθών και πονηρών, και ή περί μετεμψυχώσεως θεωρία, και ότι άμα άμαρτάνει τις και έν τή κοιλία της μητρος αυτού (όπερ έπεχείρουν να στήρξουν επί του Γεν. ΚΕ' 22). 'Αλλά πάσαι αι ιδέαι αύται ήσαν πιθανώτατα άγνωστοι τοις 'Αποστόλοις. 'Απαντών αύτοις ό Κύριος αποκρούει επί του προκειμένου έκάτεραν των ύποδειχθεισών περιπτώσεων, κρίνων δε ματαιόσχολον την θεωρητικήν του ζητήματος λύσιν, έφιστά άμέριστον την προσοχήν αύτών εις τή πρακτικά και επί του προκειμένου αποτελέσματα, τά όσον ούπω έκ του φυσικού τούτου άτυχήματος μέλλοντα να προέλθωσιν. 'Εν τή θεία Αύτου προγγώσει και παντοδυναμία προδέπει ήδη ού μόνον την ύπ' Αύτου άμέσως τελεσθησομένην ίασιν του τυφλού, αλλά τó επακολουθησαν μέγα σκάνδαλον, την διά την άθέτησιν δάθεν της περι του Σαββάτου έντολής άρνησιν! του θαύματος του θείου αυτού έν πάση περιπτώσει χαρακτηρός, ως άφελεστέρου την σταθερότητα του ίαθέντος τυφλού και την εις Χριστόν ως τόν υιόν του Θεού πίστιν και όμολογίαν αυτού. 'Υπό τοιούτον πνεύμα δέον να έξηγηθή ή άπάντησις του Κυρίου, ότι ό έν λόγω τυφλός έγεννήθη τοιούτος, ίνα φανερωθή τά έργα του Θεού έν αύτῳ, τά διά του Χριστού άλλαις λέξεσιν έπιτελούμενα, οια δέ έν τή προκειμένη περιπτώσει ή άπόδοσις του υλικού, και δη κατ' έξοχήν του πνευματικού φωτός, του διανοίγοντος τόν νούν και την καρδίαν εις άποδοχήν των θείων αληθειών. Την έννοϊαν ταύτην των λόγων Αύτου διασαφηνίζει αυτός ό Κύριος μικρόν άμέσως προσθέτων, όταν έν τῷ κόσμῳ ὡ φῶς εἰμι του κόσμου, δι' ὧν χαρακτηρίζει την θείαν Αύτου άποστολήν από μιας των κυριωτάτων άπόψεων αύτης. 'Εν πλήρει συναισθήσει της ύψηλῆς αυτού ταύτης άποστολής έπιλαμβάνεται ό Κύριος άνευ άναβολῆς και καθυστερήσεως πάσης καταλλήλου εύκαιρίας, όπως διεξαγάγη αύτήν, όπερ και έκφράζει λέγων **εμέ δε**

εργάζεσθαι τά έργα του πέμψαντός με έως ήμέρα ιστίν ερχεται νῦν, **ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι.** "Οτι ή παροιμιώδης αύτη φράσις ή δηλοῦσα τó δυνατόν τῷ ανθρώπῳ της εργασίας διαρκούντος του χρόνου της ζωῆς (της ήμέρας, του φωτός δι' αυτόν), δέν εφαρμόζεται καθ' ὄλον τó πλάτος αύτης επί του θεανθρώπου 'Ιησοῦ εὔδηλον. — Συμφδῶ τῇ προθέσει και σπουδῇ Αύτου πρὸς έπιτέλεσιν του έργου της άποστολῆς Αύτου ό Κύριος προβαίνει άμελεται εις την άπόδοσιν τῷ τυφλῷ της όράσεως, μελλούσης να διανοίξη αύτῷ και τους πνευματικούς της ψυχῆς ὀφθαλμούς. 'Αλλά πρὸς τούτο δέν προβαίνει εις άμεσον διά του θαυματουργου αυτού λόγου θεραπείαν, αλλά προσφεύγει εις άλλῃ μέσα, ίαματικήν τινα σημασίαν παρῶ τοις παλαιοῖς έχοντα.

Πτύει χαμαι, ποιεί εκ του πτύσματος πηλόν, χρίει δι' αυτού τους ὀφθαλμούς του τυφλού και εἶτα πέμπει αυτόν, όπως νήνηται εις την κολυμβήθραν του Σιλωάμ. "Οτι βεβαίως πᾶς νοῦν έχων δέν θά απέδιδε την άνάδραψιν τυφλού εκ γενετής εις τόν εκ του πτύσματος ὀλίγον πηλόν και την νήην διά του ὕδατος της κολυμβήθρας του Σιλωάμ, οὔδεμίαν καθ' αυτό θεραπευτικήν δύναμιν έχοντας(!), οίκοθεν δῆλον. Διά τούτο δ' άκριβῶς ζητεῖται ὁ παρομαρτων διδακτικός πάντως σκοπός, ὅν, προβαίνων εις την θαυματουργίαν, έπέδωκεν ό Κύριος διά των μνησθέντων μέσων. 'Ο σκοπός οὔτος ως έπόμμενον άλλος ύπ' άλλων ὀρίζεται. Κατῶ τόν άγ. Χρυσόστομον απέβλεπε δι' αυτού ό Κύριος εις διατρένωσιν της δημιουργικῆς Αύτου δυνάμεως παραλλήλου και αναλόγου πρὸς την του ούρανίου Πατρος αυτού. 'Επειδή ήκουον, ότι τόν άνθρωπον ὁ Θεός έποίησε χούν από της γῆς και αυτός ὁ 'Ιησοῦς χούν λαδών, και φύρων τῷ πτύσματι οὔτω την κε-

1. "Ιχνη Ραββινικῆς παραδόσεως ἀποδίδουσι τῷ ὕδατι της έν λόγω κολυμβήθρας (δεξαμενῆς πεπτικῆν μόνον θεραπευτικῆν δύναμιν).

κρυμμένην δόξαν ἐφανερώσει. Κατὰ τινὰ τῶν νεωτέρων ἐξηγητῶν διὰ τῶν φυσικῶν τούτων μέσων, εἰς ἃ ὁ τυφλὸς ἀπέδιδε θεραπευτικὴν τινα δύναμιν, θὰ προεκαλεῖτο ἢ ἐπὶ τὸ δυνατόν τῆς θεραπείας καὶ τὴν ἐπὶ τὴν θεραπευτικὴν δύναμιν τοῦ Ἰησοῦ πίστις αὐτοῦ, ἥτις καίτοι ασθενὴς τυχὸν ἦτο ἀναγκαστὴς πρὸς τὴν ἐκ μέρους τοῦ Κυρίου ἀπόδοσιν αὐτῷ τῆς ὁράσεως. Κατὰ τὴν συμβολικὴν ἑρμηνεῖαν ἄλλων τινῶν νεωτέρων ἐξηγητῶν, χρίων διὰ πηλοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ, καλύπτων ἄρα αὐτοὺς τελείως, ἀπέδλεπεν, ὅπως διδάξῃ αὐτόν τε καὶ τοὺς ἄλλους, ὅτι, ὅπως διανοιχθῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ εἰς τὸ φῶς τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀληθείας, ἢν ἐδίδασκεν ἔδει ν' ἀποβάλλωσι τελείως εἴ τινα τυχὸν ἀκτίνα ἰδίου καθαρώς ἀνθρωπίνου, φωτὸς ἐκέκταντο, καθότι τοῦτο ἦτο ἀληθῶς εἰπεῖν πλάνη καὶ ψεῦδος καὶ ἁμαρτία, ἐπιπροσθεῖν μόνον εἰς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ἀληθινοῦ φωτός.

Κατὰ τὴν συμβολικὴν ταύτην ἑρμηνεῖαν, καὶ ἢ εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωὰμ—λέξεως δηλοῦσης τὸν ἀπεσταλμένον—ἀποστολὴ τοῦ τυφλοῦ ἐνέφαινε, ὅτι μόνον ἐν αὐτῷ, τῷ ἀληθεῖ ἀπεσταλμένῳ τοῦ Θεοῦ, πρὸς τῷ ἀληθεῖ θρησκευτικῷ φωτισμῷ ὑπάρχει καὶ ἢ πηγὴ τοῦ ἠθικοῦ καθαρμοῦ καὶ τῆς εἰς νέαν ἠθικὴν ζωὴν ἀναγεννήσεως (προβλ. Ἰω. Γ' 3—7). Κατ' ἄλλους τέλος τῶν νεωτέρων ἐξηγητῶν, ὁ πηλὸς καὶ τὸ πτύσμα ἦσαν τὰ ὑλικά μέσα (οἱ φορεῖς) τῆς διδασκαλίας τῆς θεραπευτικῆς δυνάμεως τοῦ Κυρίου. Ὁ τυφλὸς ὑπῆκουσεν ἀνενδοιάστως εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἀναβλέψας ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια δοξάζων πάντως τὸν Θεὸν διὰ τὴν γενομένην αὐτῷ ἐξαιρετικὴν ἐνέργειαν. Οὕτω κατακαλεῖ ὁ Εὐαγγελιστὴς τὸν περὶ τῆς θαυματουργικῆς ἰάσεως τοῦ τυφλοῦ λόγον καὶ χωρεῖ εἰς τὸν ἐπ' αὐτῆς θαυμασμόν τῶν γειτόνων καὶ τῶν θεωρούντων αὐτόν τὸ πρότερον τυφλόν, εἰς τὴν ἀνάκρισιν αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν πρὸ τῶν Φαρι-

σαίων προσαγωγὴν. Τηλικαῦτη ἦτο ἢ ἐκ τῆς ἀναβλέψεως τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ ἐντύπωσις παρὰ τῆς γείτοσι καὶ τοῖς γινώσκουσιν αὐτόν ὡς τυφλόν, ὥστε ἱκανοὶ αὐτῶν προετίμων νὰ πιστεύσωσιν, ὅτι πρόκειται περὶ ὁμοίου προσώπου, οὐχὶ δὲ περὶ τοιοῦτου ἐξαισίου γεγονότος. Ἄλλ' ἐπὶ τῇ ἀνακρίσει τοῦ τυφλοῦ καὶ τῇ διαβεβαιώσει καὶ ἀπερίττω καὶ ἀψευδεῖ ἀνακοινώσει τῶν κατὰ τὴν θεραπείαν αὐτοῦ πείθοντα, πάντες, ὅτι πρόκειται περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, τοῦ τῶς δηλ. γνωστοῦ προσαιτουμένου τυφλοῦ, ἐν ᾧ καὶ τινὲς μόνον πιθανώτατα αὐτῶν, οἱ μᾶλλον ἐχόμενοι τῶν στενῶν καὶ μικρολόγων ἐντολῶν καὶ παραδόσεων τῶν διδασκάλων αὐτῶν, ἴσως δὲ καὶ δυσμενῶς πρὸς τὸν Κύριον διακείμενοι, πεπρωμένοι διὰ ταῦτα τὰς ὀψεις τῆς διανοίας, καὶ ἀδυνατοῦντες νὰ ἐκτιμῶσιν τὸ μέγεθος καὶ τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τῆς τοῦ τυφλοῦ ἰάσεως, ἀντὶ ἐννεοὶ καὶ ἐκθαμβοὶ νὰ ἀναμολογήσωσι τὸ θεῖον μεγαλεῖον τοῦ Ἰησοῦ, ἐμβλέπουσιν ἐν τε τῷ χρόνῳ καὶ τῷ τρόπῳ τῆς τελείσεως τῆς θεραπείας πρᾶξιν ἀνίερων, ἥς τὴν ἀληθῆ ἐκτίμησιν διὰ τὰ περαιτέρω ἐπαφίνουσιν εἰς τοὺς περὶ ταῦτα ἀκριβεῖς καὶ τοὺς διὰ τὸν θρησκευτικὸν αὐτῶν καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν πατρῶν ζῆλον διὰ κρινομένους, τοὺς οὕτω καλούμενους Φαρισαίους, ὅτι ἀποχωρίζοντας ἑαυτοὺς τῶν ἄλλων καὶ ἰδίαν τινα εὐσεβεστέραν δόξαν καὶ μᾶλλον ἐνάρστον τάξιν ἀποτελοῦντας. Ὅτι οὕτω πράγματι, ὑπόπτως καὶ κακῶς ἐνεῖδον ἐν τῇ πράξει τοῦ Κυρίου, δῆλον ἐκ τῆς ἐπισυνημμένης παρατηρήσεως τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελιστοῦ, ὅτι ἦν σάδδατον, ὅτι τὸν πηλόν ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς καὶ ἠνέφεξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ.

Ὅτι δὲ οἱ πρὸς τοὺς Φαρισαίους ὀδηγήσαντες τὸν ἰαθέντα τυφλὸν ἐπεθύμουν, εἰ δυνατόν, νὰ προσαγάγῃσι καὶ τὸν Ἰησοῦν ἢ μᾶλλον ἴσως αὐτόν κυρίως, δῆλον ἐκ τῆς πρὸς τὸν τυφλὸν ἐπερωτήσεως αὐτῶν ποῦ ἔστιν ἐκεῖνος, ὁ Ἰησοῦς δηλ. πρὸς ἢν ἐρώτησιν ὡς ἐπόμενον ὁ τυφλὸς ἀπάντησεν ἀρνητι-

κῶς ἀπὸ τῆς ἀναδέψεως οὐκέτι ἐντυχὼν Αὐτῷ. Οὕτω μεταδίδει τὸ Εὐαγγελιστὴς εἰς τὰ κατὰ τὴν μακρὴν καὶ χαρακτηριστικὴν, μονοῦ μαρτυρικὴν, διὰ τὸν πτωχὸν τυφλὸν ἀνάκρισιν τῶν Φαρισαίων, τυφλῶν καὶ κωφῶν πρὸ τῆς θείας αἰγλής, τῆς ἐκπεμπομένης καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ, πειρωμένων πρὸς τέχνην καὶ μηχανὴν νὰ συγκαλύψωσι τὸ θαῦμα, εἰ δυνατόν νὰ ἀποδείξωσιν αὐτὸ μὴ πραγματικόν, ἐν πάσει δὲ περιπτώσει νὰ ἀπιστερήσωσι τὸν Ἰησοῦν τῆς ἀπ' αὐτοῦ δόξης καὶ τιμῆς. Ὁ ἀφελὴς καὶ ἀπλοϊκὸς ἀλλ' εὐπαρουσιαστὸς ἄμα καὶ εἰλικρινὴς τυφλὸς ἐκθέτει συντόμως πρὸ τῶν Φαρισαίων τὰ τῆς θεραπείας αὐτοῦ παρασιωπῶν καὶ αὐθις τὰ τοῦ πτύσματος, ἅτε μὴ ἀντιληφθεὶς αὐτοῦ, μνημονεύων δὲ μόνον τοῦ πηλοῦ, ἅτε τούτου λαβὼν αἰσθησὶν διὰ τῆς ἀφῆς. Ἀξιοσημείωτον, ὅτι καὶ ἐν τῷ στενῷ πάντως κύκλῳ τῶν Φαρισαίων, περὶ ὧν ὁ λόγος, ὄντων ἰσῶς τῶν ἐπισημοτέρων ἅτε πάντων τῶν εἰς τὴν ἀγρῆσιν (ὡς χαρακτηριστίζονται) αὐτῶν ἀνηκόντων εἰς χιλιὰς ὄντων ἀνερχομένων — δὲν ἐλλείπουσι καὶ οἱ διαβλέποντες πῶς τὸ φῶς καὶ τὴν ἀλήθειαν, καὶ μὴ ὑπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς προκαταλήψεως ἢ ὑπὸ πάθους τυχόν κατὰ τοῦ Χριστοῦ τελείως τυφλοῦμενοι. Οὗτοι ἐνίστανται εἰς τὴν κρίσιν καὶ παρατήρησιν τῶν συναδέλφων αὐτῶν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐπιτελέσας τὴν θεραπείαν ἐν Σαββάτῳ καὶ παρασκευάσας κατ' αὐτὸ τὸν πηλόν, ἄρα ἐργασθεὶς, δὲν ἐτήρησε τὴν θείαν ἐντολὴν τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου, ἄρα ἠσέβησε πρὸς τὸν Θεόν, καὶ κατ' ἀκολουθίαν πᾶν ἄλλο εἶναι ἢ ἀπεσταλμένος Αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὡς τις τυχὸν ἠδύνατο νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν πρᾶξιν Αὐτοῦ ἢ Αὐτὸς Οὗτος ἡξίου περὶ ἑαυτοῦ. Οὗτοι κατὰ πάντα δίκαιον λόγον παρατηροῦσιν, ὅτι ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς, οὐ δύναται σημεῖα τοιαῦτα ποιεῖν, ἔργα ἄλλαις λέξεσι, φέροντα καταφανῆ τὴν σφραγίδα τῆς θείας παντοδυναμίας καὶ ἀγαθότητος. Διαστάν-

τες πρὸς ἀλλήλους οἱ σοφοὶ τοῦ θρησκευτικοῦ βίου τῶν Ἰουδαίων ποδηγῶνται ὡς πρὸς τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς πράξεως τοῦ Κυρίου καταφεύγουσιν εἰς τὴν ἐτυμολογίαν αὐτοῦ τοῦ ὑπὸ ἀνάκρισιν τυφλοῦ· οὐ τι λέγεις περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἠνέωξέ σοι τοὺς ὀφθαλμούς, διότι ἤνοιξε ἄλλαις λέξεσι κρίνων ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἀπέδωκέ σοι τὴν ὄρασιν. Ὁ ἀπλοϊκὸς καὶ μὴ ὑπὸ τῆς προκαταλήψεως καὶ πάθους πεπληρωμένος ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς τοῦ τυφλοῦ δὲν διστιίξει νὰ διακρίνῃ ἐν τῷ πράγματι τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ ἕνα τῶν ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν, οὐς, οὐχὶ ἕνα καὶ δύο εἶχεν ἀποστείλῃ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ὁ Θεός, καὶ οἵτινες παρίσταντο ἐμπεφορημένοι τοῦ πνεύματος καὶ τῆς δυνάμεως Ἐκείνου. Ὁ δὲ εἶπεν ὅτι προφήτης ἐστίν. Οὕδαμῶς ἐπόμενον ἦτο, ἱκανοποιηθέντες ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τοῦ τυφλοῦ οἱ κατ' οὐδένα τρόπον διατεθειμένοι ν' ἀναγνωρίσωσι τὸν θεῖον χαρακτῆρα τοῦ Ἰησοῦ κλίνουσι μᾶλλον ὅπως ἀποδεχθῶσι ψεῦδος καὶ πλάνην ἐν ταῖς καταθέσεσι τοῦ τυφλοῦ, δι' ὃ καὶ καλοῦσι τοὺς γονεῖς αὐτοῦ ὅπως ἀκριβώσωσι τὴν ἀλήθειαν. Ὁ λόγος, δι' ὃν ὁ εὐαγγελιστὴς ἐν τῇ περαιτέρῳ διηγήσει αὐτοῦ ἀντὶ τοῦ φαρισαίου χρῆται τῷ ὄρω Ἰουδαῖοι δὲν εἶναι ἀπολύτως ἐμφανής. Ὑποτίθεται μετὰ πιθανότητος ὅτι διὰ τῆς ἐναλλαγῆς τῶν λέξεων ἐκφράζει ὁ ἱ. εὐαγγελιστὴς ἐμφανέστερον τὸ δυσμενὲς πνεῦμα τῶν ἐν λόγῳ Φαρισαίων, ἅτε τῶν Ἰουδαίων καθόλου εἰπεῖν διακριθέντων διὰ τὴν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ δυσμένειαν αὐτῶν. Κατ' ἄλλην γνώμην, διὰ τοῦ οἱ Ἰουδαῖοι δηλοῦνται οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ ἐπίσημοι οὗτοι ἀντιπρόσωποι τῶν Ἰουδαίων, εἰς οὓς τὸ ζήτημα ἔχει ἀναγκαίως νὰ καταλήξῃ, καὶ οἵτινες, κατὰ τὴν γνώμην ταύτην, εἶνε καὶ οἱ περαιτέρω τὴν ἀνάκρισιν διεξάγοντες. Οἱ γονεῖς τοῦ τυφλοῦ δι' ὃν λόγον σημειοῦται ἀμέσως κατωτέρω δ ἱ. Εὐαγγελιστὴς (ταῦτα εἶπον οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ὅτι ἐφοβοῦντο κλπ.) ἀπαντῶντες εἰς τὴν ἐρώτησιν τῶν Φαρισαίων περιορίζονται εἰς

τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ταυτότητος τοῦ υἱοῦ αὐτῶν καὶ τῆς πραγματικῆς καὶ ἀληθοῦς θεραπείας αὐτοῦ, ἀπέχονται δὲ, ὡς πῶς καταθέσωσί τι περὶ τοῦ τρόπου τῆς θεραπείας αὐτοῦ, ὡς καὶ περὶ τοῦ προσώπου, τοῦ ἐπιτελέσαντος αὐτὴν, διότι αὕτη θὰ συνεπάγετο, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει θὰ παρεῖχε τὴν ὑπονοηθῆ ἐκτίμησιν τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου ὑπὸ τῶν γονέων τοῦ τυφλοῦ ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐκείνου. Διὰ τοῦτο ὡς εἰς πρόχειρον ὑπεκφυγὴν προσφεύγουσιν οὗτοι εἰς τὴν ἐννεκικότητα τοῦ υἱοῦ αὐτῶν τοῦ καὶ πρώτου καὶ ἀμέσου, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ ἀσφαλεστέρου, μάρτυρος. Οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων, ὅπως παρακωλύσωσι τὴν αὐξήσιν τῶν ὁπαδῶν τοῦ Κυρίου, ἀποφασίζουσι τὸν ἀποκλεισμόν ἀπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς συναγωγῆς. ἄλλαις λέξεσι τὸν ἀφορισμὸν τῶν ὁμολογούντων τὸν Ἰησοῦν Μεσίαν, ἀπειλῆ, ἥς τὴν σημασίαν εὐκόλως ἐννοεῖ πᾶς εὐσεβόφρων χριστιανός.

Οἱ τυφλοὶ καὶ ἐμπαθεῖς ἀνακριταὶ τοῦ τυφλοῦ, οὐδὲν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς καταθέσεως τῶν γονέων αὐτοῦ νὰ πορισθῶσι δυνηθέντες, καλοῦσιν ἐκ νέου τὸν ἐν τῷ μεταξύ ἀποχωρήσαντα ἢ σκοπίμως ὑπὸ τῶν ἀνακριτῶν ἀπομακρυνθέντα πρῶτον τυφλόν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως ἐπιβαλλόμενοι διὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κύρους καὶ τῆς ἀθεντίας αὐτῶν πιθανογνώσωσιν αὐτὸν νὰ συνομολογήσῃ ὅτι τὸ θαῦμα ἦτο ψευδές, διότι ἀπέκλειε τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, ἐν πάσῃ περιπτώσει τὴν ἐκ Θεοῦ προέλευσιν αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ ἠθικὸς χαρακτήρ τοῦ Ἰησοῦ, ὄντος, καθὰ οὗτοι διῆθεν ἀσφαλῶς ἐγίνωσκον, ἁμαρτωλοῦ. Διὰ τῆς ἐν χρήσει ἐν τῇ Π. Δ. φράσεως δὲς **δόξαν τῷ Θεῷ** προσκαλεῖται τις νὰ ὁμολογήσῃ τὴν πλήρη ἀλήθειαν, δοξάζων οὕτω τὸν Θεόν. Ὁ τυφλὸς δὲν πίπτει εἰς τὴν σθηθεῖσαν αὐτῷ παγίδα, οὐδὲ ἐπιπράζεται ὑπὸ τῆς ἐπιβολῆς τῶν μεγαλοσχημῶν ἀνακριτῶν αὐτοῦ τοσοῦτον, ὥστε νὰ διαψεύσῃ αὐτὸς οὗτος τὸ γενόμενον αὐτῷ θαῦμα, ἀπέχεται δὲ μόνον ἐκ τῆς κοσμικῆς σκέψεως τὸ γε νῦν ἔχον (ἡβδ.

κατωτέρω), ὅπως ἀντικρούσῃ τὸν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ὄνειδισμόν ὡς ἁμαρτωλοῦ. Οἱ Φαρισαῖοι (ἢ οἱ ἀρχιερεῖς), ἀποτυχούσης τῆς τελευταίας ἀποπειρας αὐτῶν ἐν ἀμηχανίᾳ διατελοῦντες προσφεύγουσιν ἐκ νέου εἰς ἀνάκρισιν τοῦ τρόπου τῆς τελέσεως τῆς ἰάσεως, ἐπὶ τῇ ἐσχάτῃ ἐλπίδι, ὅτι θὰ κατάρθουν οὕτω νὰ περιεργάσωσι τὸν τυφλόν εἰς ἀντίφασιν τινα, ἢ νὰ εὗρωσι λαθὴν τινα ἐλέγχουσαν διῆθεν ψευδὲς τὸ θαῦμα. Ἡ ἐπανειλημμένη αὕτη ἀνάκρισις ἐκνευρίζει τὸν τυφλόν, καθιστάμενον οὕτω τολμηρότερον, καὶ δὴ μέχρι τοσοῦτου, ὥστε, ἐλέγχων αὐτοὺς ὡς βραδεῖς τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσὶ, κατεῖρωτεύεται ἅμα αὐτῶν καὶ διὰ τῆς ἐπανειλημμένης ἀνακρίσεως, ἐπιθυμούντων διῆθεν νὰ διαφωτισθῶσι κάλλιον περὶ τοῦ πράγματος καὶ νὰ κατακολουθήσωσι τῷ Κυρίῳ. Ὅτι ὁ Χριστὸς εἶχεν ἤδη μαθητὰς τινας καὶ ὁπαδοὺς, ὁ τῆς τυφλὸς ἠδύνατο νὰ γινώσκῃ ἐξ ἀκοῆς. Κατὰ τὸν Χριστὸν, ὁ τυφλὸς περιελάμβανε καὶ ἑαυτὸν εἰς τοὺς ἐν λόγῳ μαθητὰς, ἅτε πιστεύσας ἤδη. Αἰσθανθέντες ἑαυτοὺς προσδληθέντας ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τοῦ τυφλοῦ οἱ Φαρισαῖοι (ἢ ἄλλως οἱ ἀρχιερεῖς) ἐκσιπῶσιν εἰς ὕβριν κατ' αὐτοῦ, οἷα ἦτο ὁ κατ' αὐτοὺς χαρακτηρισμὸς αὐτοῦ ὡς μαθητοῦ τοῦ Ἰησοῦ. Ὅτι ὕβριστικὴν καὶ ὄνειδιστικὴν δι' αὐτοὺς ἐννοίαν ἐνέκλειε τὸ εἶναι τινα ἢ τὸ καλεῖν τινα μαθητὴν καὶ ὁπαδὸν τοῦ Ἰησοῦ, φαίνεται ἐκ τῆς γενομένης ὑπ' αὐτῶν ἀντιπαραθέσεως αὐτῶν ὡς μαθητῶν τοῦ Μωϋσέως, ὅπερ ἄρα ἐσήμαινεν, ὅτι ὁ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ ἐπαύετο ὡν κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν μαθητῆς τοῦ Μωϋσέως, ἀπεσκήρτα τ. ἐ. τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου καὶ ἦτο ἀποστάτης, προδότης τοῦ Μωϋσέως, ἐφ' ᾧ τοσοῦτον καυχῶνται, δείκνυνται ἐξ ὧν πρὸς αὐτοὺς εἶπεν αὐτὸς ὁ Χριστὸς (Ἰω. Ζ' 45 κ. ἐ). Ὅτι ὁ τυφλὸς προσέκειτο τῷ Ἰησοῦ, ἠδύνατο νὰ συμπεράνωσιν οὗτοι ἐκ τε τοῦ ὑπ' αὐτοῦ χαρακτηρισμοῦ αὐτοῦ ὡς προφήτου, ὡς καὶ ἐκ τῆς ἐπι-

μόνου ἀρνήσεως αὐτοῦ, παρὰ πάσας τὰς προσπάθειάς ἐκείνων, νὰ ἐκῆρασθῆ πως κατὰ τοῦ Κυρίου. Ἐν σχέσει πρὸς τὴν προσθήκην τῶν Φαρισαίων, ἡμεῖς οἶδαμεν, ὅτι Ματθαεὶ λελάληκεν ὁ Θεὸς· τοσοῦτον δὲ οὐκ οἶδαμεν πόθεν ἐστίν, ὁ ἅγιος Ἰω. ὁ Χρυσόστομος παρατηρεῖ «Τίνος εἰπόντος; Ἐὐν προγόνων φησὶ τῶν ἡμετέρων. Εἴτα τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων οὐκ ἔστιν ἀξιοπιστότερος ὁ διὰ τῶν σημείων τοῦτο διαβεβαιούμενος, ὅτι τε ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι τὰ ἀνωθεν φθέγγεται; Πρὸς τοὺς σοφοὺς διδασκάλους τοῦ Ἰσραὴλ, τοὺς γεγωνυῖα τῇ φωνῇ διακηρύσσοντας, ὅτι ἀγνοοῦσι πόθεν ἔστιν ὁ Ἰησοῦς, τοὺς ἀρνούμενους ἄλλαις λέξει τὴν θεῖαν ἀποστολὴν Αὐτοῦ, ὁ πεπρωμένος τὰς ὀψεις τοῦ σώματος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῆς ψυχῆς ἀπλοῦς καὶ ἀπαιδευτος τυφλὸς προβάλλεται τὸ θαῦμα τῆς διανοήσεως τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. Τὸ θαῦμα τοῦτο, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ τυφλοῦ, ἦτο ἀποτελεσμα δεήσεως πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ δεήσεως θεοσεβοῦς, καθότι, ὡς πᾶς Ἰουδαῖος ἐγίνωσκε μαθὼν ἢ ἀκούσας ὁ Θεὸς, εἰσῆκουε τῶν δεήσεων τῶν θεοσεβῶν (Ἐξ. ΙΗ' 28 Ἰωδ Α' 1), οὐχὶ δὲ καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν (ψαλμ. ΞΕ' 18. Ἦσ. Α' 15). Τοσοῦτον δὲ μᾶλλον ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἀπῆρτετο θεοσεβεία, ὅπως εἰσακουσθῆ ἢ δέησις καὶ ἐπιτελεσθῆ τὸ θαῦμα, ὅσα τοῦτο ἦτο ἐκ τῶν μεγίστων, οἷον, καθ' ὅσον ἢ μνήμη τῶν ἀνθρώπων διέσφζεν, οὐδέποτε πρότερον εἶχε γείνη. Ὅπόθεν ἀναγκαίως καὶ λογικῶς ἔπεται ὅτι ἢ προέλευσις καὶ ἀποστολὴ τοῦ Ἰησοῦ δὲν ἦτο ποσῶς ἀγνωστος, ὡς διετείνοντο οἱ Φαρισαῖοι, ὑπονοοῦντες, ὅτι δὲν ἦτο αὐτὴ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἦτο πασίδηλος καὶ γνωστή, καθισταμένη τοιαύτη ἐκ τοῦ γενομένου θαύματος, τρανῶς ἀποδεικνύοντος τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀποστολὴν Αὐτοῦ. Τὸ θάρρος καὶ ἢ παρηγορία τοῦ λόγου τοῦ τυφλοῦ καὶ τὰ ἀντικρὺς ἀντίθετα πρὸς τὰς σκέψεις καὶ διαθέσεις τῶν Φαρι-

σαίων συμπεράσματα αὐτοῦ περὶ τοῦ Χριστοῦ, προκαλοῦσιν ἐκ νέου τὴν ὀργὴν καὶ ἀγανάκτησιν αὐτῶν κατ' Αὐτοῦ. Οὐδὲν κατὰ τῶν περὶ τῆς θείας ἀποστολῆς τοῦ Ἰησοῦ ἐπιχειρημάτων αὐτοῦ νὰ ἀπαντήσωσι δυνάμενοι, ἐκτρέπονται εἰς ταπεινάς καὶ εἰδεχθεῖς κατ' αὐτοῦ ὑδρεῖς, ἐξονειδίζοντες αὐτὸν διὰ τὸ ἀκούσιον πάθημα, διὰ τὴν ἐκ γενετῆς τυφλωσιν αὐτοῦ, ὡς μαρτυροῦσαν δάθην τὴν τελείαν ἠθικὴν, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ πνευματικὴν, κατάπτωσιν αὐτοῦ. Ἐν τοιαύτῃ πνευματικῇ καὶ ἠθικῇ καταστάσει διατελῶν ὁ τυφλὸς πᾶν ἄλλο ἢ νὰ διάρῃ τὸ στόμα καὶ νὰ διδάξῃ (μονοῦ κατηχῶν εἰς Χριστὸν) ἐδικαιοῦτο τοὺς Φαρισαίους, τοὺς κατὰ τὴν ἰδίαν γνώμην (ἰὰ τὴν ἀκριβῆ γνώσιν τῶν διατάξεων τοῦ νόμου καὶ τὴν ὑπερακριβῆ, λεπτολόγον καὶ μηχανικὴν τὸ πλεῖστον, τήρησιν αὐτῶν, ἀνευ ἀγάπης καὶ δικαιοσύνης πρὸς τὰς ὁμοίας αὐτῶν) ἐν ἰσυγκρίτῳ ὕψει πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ὑπεροχῆς εὕρισκομένους. Διὰ τὸ ἀσύγγνωστον τοῦτο θράσος ἔδει κατ' αὐτοὺς νὰ τιμωρηθῆ ὁ τυφλὸς ἀυστηρῶς, καὶ ἐπειδὴ περὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς ὑπ' Αὐτοῦ τελειώσεως ἰάσεως κρίσεως τοῦ τυφλοῦ ἦσαν τοιαῦται, ὥστε νὰ δύναται νὰ ὑπαχθῆ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ὁμολογούντων Αὐτὸν Χριστὸν, ἐκτοξεύουσι κατ' αὐτοῦ τὸ ἀνάθεμα, ὃν τρόπον ἐρμηνεύεται ὑπὸ πολλῶν ἢ ἑρμῆσις τοῦ ἱ. Εὐαγγελιστοῦ, ὅτι ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω, ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει πύξ καὶ λάξ ἀποδιώκουσιν αὐτὸν, ἐπιφυλασσόμενοι, ὅπως διενεργήσωσι κατ' αὐτοῦ τὸ κατὰ τύπους ὑπὸ τοῦ Μ. Συνεδρίου ἐξαγγελόμενον ἀνάθεμα. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψει ὅτι οἱ Φαρισαῖοι χαρακτηρίζουσι τὸν τυφλὸν ὡς ἐν ἐν ἁμαρτίαις ὄλον γεννηθέντα, ἄρα ὡς γεννηθέντα τῶν γονέων αὐτοῦ ὄντων βυθισμένων ἐν ἁμαρτίαις, (ὅπερ πάντως συμπεραίνουσιν οὗτοι ἐκ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ τυφλοῦ), ἔπεται, ὅτι οἱ Φαρισαῖοι ἐν τῇ παραφορᾷ αὐτῶν ἀναγνωρίζουσι καὶ ἀνομολογοῦσι καὶ οὗτοι τὸ πάθος τοῦ τυφλοῦ, ὃ μᾶτην ἐπὶ τοσοῦτον ἠμφισβήτουν, καὶ

ἀνομολογούσιν ἄρα ἄκοντες καὶ μὴ βουλόμενοι καὶ αὐτὸ τὸ θαῦμα τῆς ἀναβλάψεως αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ πώρωσις αὐτῶν κωλύει αὐτούς, ὅπως χωρήσωσι τὴν ὁμαλὴν ὁδὸν τῶν συμπερασμάτων τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀπαιδευτοῦ ἰαθέντος τυφλοῦ, ἀναγνωρίσωσιν ἄλλαις λέξεσι τὴν δξίαν τοῦ θαύματος καὶ ἀνομολογήσωσιν τὸν κατεργασάμενον αὐτὸ Ἰησοῦν, ὅς ἐστι πρᾶγματι ἦτο, ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ, φορεὺς τῆς θείας χάριτος καὶ δυνάμεως.

Τοιοῦτον λαβούσης πέρας τῆς ἀνακρίσεως τοῦ ἰαθέντος ὑπὸ τοῦ Κυρίου τυφλοῦ, ἐπιδειξάσης δὲ ἐνός καὶ προαγαγούσης τὴν πώρωσιν τῶν Φαρισαίων, ἀποκαλυψάσης δὲ καὶ καλλιεργησάσης τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν καὶ ἀπροκατάληπτον διάνοιαν τοῦ τυφλοῦ, προσέρχεται τῷ τελευταίῳ τούτῳ ὁ Κύριος, ὅπως ἀμείδων τὴν εὐστάθειαν καὶ παρρησίαν αὐτοῦ καὶ ἐπιστέφων τὸ ἔργον τῆς θείας φιλανθρωπίας διανοίξῃ τέλειον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ προκαλέσῃ τὴν πλήρη καὶ σωτηριώδη πρὸς ἑαυτὸν πίστιν αὐτοῦ. Ὁ Κύριος ἠδύνατο νὰ μάθῃ τὰ κατὰ τὸ ἀποτελεσμα τῆς ἀνακρίσεως τοῦ τυφλοῦ καὶ διὰ τῶν συνήθων μέσων, ὃν τρόπον καὶ νὰ ἐντύχῃ αὐτῷ τυχαίως, καίτοι ἐκ τῶν λόγων τοῦ ἱ. Εὐαγγελιστοῦ ὑπεμφαίνεται σκόπιμος ἐκ μέρους αὐτοῦ ἀναζήτησις καὶ ἀνεύρεσις, ἔστι ἐν τῷ ἱερῷ, ὅπου συνήρχοντο οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς προσευχὴν, ὅπου δὲ θὰ ἀνῆλθε πάντως καὶ ὁ τυφλὸς καὶ πρὸ καὶ κατόπιν, ὅπως δοξάσῃ τὸν Θεὸν ἐπὶ τῷ παρασχεθέντι αὐτῷ μεγάλῳ εὐεργετήματι. Ὑπὸ τὸν οὐδὸν τοῦ Θεοῦ νοεῖ ὁ Κύριος τὸν ὑπὸ τῶν προφητῶν προαγγελθέντα καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐναγωνίως περιμενόμενον Μεσσίαν, ὃν τρόπον ἐκδέχεται τὴν ἐπιθυμίαν καὶ ὁ τυφλός, ἐν τῇ ἐρωτήσει τοῦ ὁποίου λαμβάνει ὁ πόθος καὶ ἡ ἐλπίς, ὅτι τὸ ἐν λόγῳ πρόσωπον, ὁ Μεσσίας, εἶναι αὐτὸς ὁ παρασχὼν αὐτῷ τὴν ἴασιν Ἰησοῦς, ὃν καὶ ἐπαίσθάνεται πῶς παρόντα ὁ τυφλός, διὸ καὶ ἡ ἐτοιμότης καὶ προ-

θυμία αὐτοῦ, ὅπως πιστεύσῃ, καὶ ἡ ἐπακολουθοῦσα ἐκδήλωσις τῆς πίστεως αὐτοῦ ταύτης. Ὁ δὲ ἔφη πιστεύω, Κύριε, καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ. Τούτων συντελεσθέντων, ἀνοίγει τὸ στόμα ὁ Κύριος, ὅπως ἐπενέγκῃ εἰς ἄκρον βαρυσήμαντον κρίσιν καὶ ἀπόφασιν. Τὸ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τοῦ τυφλοῦ διατρανωθὲν γεγονός ἐξεπροσώπει καὶ πάσας τὰς ἄλλας ἀναλόγους περιπτώσεις τῆς δημοσίου λόγῳ καὶ ἔργῳ ἐνεργείας Αὐτοῦ, ἰσχυούσης καὶ ἐκεῖ τῆς ἐνταῦθα ἐκδηλώσεως καὶ ἐπαληθευσάσης ἀρχῆς, διὸ δὴ καὶ αἰτιολογούσης τὴν γενικὴν χαρακτῆρα ἔχουσαν ἀπόφασιν τοῦ Κυρίου. Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐνταῦθα τυφλός, ἀπεστερημένος τῶν αἰσθητῶν ὀφθαλμῶν (μὴ βλέπων), ἀνέβλεψε καὶ κατέστη βλέπων, οὐ μόνον τοὺς αἰσθητοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς νοερούς ὀφθαλμοὺς (ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν οὐσιώδη, ἀληθῆ καὶ πραγματικὴν ὄρασιν), ἄλλαις λέξεσιν ἐνδομύχως διψῶν τὸ φῶς τῆς θείας ἀληθείας, τὸ φωτίζον τὸν νοῦν καὶ ἀγιάζον τὴν θέλησιν, διήνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς πρὸς αὐτὸ ἐπιφανὲν, ἐπίστευσαν ὁπλ. εἰς τὸν Ἰησοῦν καὶ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν γενομένης θεραπείας ἀνεγνώρισαν τὸν φορέα τοῦ φωτός τούτου. Τάναπαλιν ἐπράξαν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς οὗτοι βλέποντες, κεκτημένοι τοὺς αἰσθητοὺς ὀφθαλμοὺς, συνάμα δὲ (καὶ περὶ τούτου ἐνταῦθα ὁ λόγος) ἔχοντες τὴν ἀπὸ τῶν Γραφῶν καὶ τῶν διδασκαλιῶν τῶν πατέρων ἐσωτερικὴν γνῶσιν, τὴν ὄρασιν ταύτην τῆς ψυχῆς, μέγα ἤρονούντες διὰ τὴν γνῶσιν ταύτην, συνάμα δὲ καὶ διὰ τὴν ἀλλήν αὐτῶν ὄρατὴν θεοσέβειαν, ἐκ φθόνου κυρίως καὶ ἀντιζηλίας πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἐκάμυσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, οὕτινος ἦτο φορεὺς (ὅπερ δὲ ἀπήστραψε καὶ ἐν τῷ ἐξαισίῳ θαύματι τῆς ἴασεως τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ) καὶ ἀπηξίωσε νὰ φωτισθῶσιν ὑπ' Αὐτοῦ, ὅπως διανοιχθῶσι πραγματικῶς καὶ τελείως οἱ νοεροὶ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, καὶ καταστῶσιν ἀληθῶς βλέποντες,

διό και ἐγένοντο πράγματι καὶ ἐπ' ἀληθείας τυφλοὶ. Ὅτι δὲ συνέβη ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ἐπανελήφθη καὶ ἐπανελαμ-
δάνετο ἐκάστοτε, οὕτως ὥστε ἡ ἐμφάνισις ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ
Ἰησοῦ, καίπερ μὴ ἐλθόντος ἵνα κρίνη (Ἰω. Ζ' 17), συμφά-
νωσ πρὸς τὴν ψυχικὴν διάθεσιν τῶν μαρτύρων γενομένων
τῶν λόγων καὶ ἔργων αὐτοῦ, προσέλαβε χαρακτῆρα κρίματος
σωστικῆς τ. ἔ. διὰ τοὺς μὲν καὶ καταδικαστικῆς διὰ τοὺς
ἄλλους κρίσεως καὶ ἀποφάσεως.

Οἱ ἐκ τῶν Φαρισαίων παρόντες, ἀκροαταὶ γινόμενοι τῶν
λόγων τούτων τοῦ Κυρίου, ἐνόησαν, ὅτι ὠμίλει περὶ πνευ-
ματικῆς τυφλώσεως, θεωροῦντες δὲ ἑαυτοὺς ἐν ἀντιθέσει
πρὸς τὸ πλῆθος ὡς βλέποντας, ὡς σεσοφισμένους, καὶ τῶν
θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων βαθεῖς γνώστας, διατυνθάνονται
μετ' αἰσθήματος ἀνταρσεκείας, ὡσεὶ παίζοντες ἢ καὶ εἰρω-
νικῶς, μήπως τυχὸν ὁ Ἰησοῦς περιελάβανε καὶ αὐτοὺς εἰς
τοὺς ἀμαθεῖς, οὓς θὰ ἐφώτιζεν. Ἀπαντῶν ὁ Κύριος ἀποκαλύ-
πτει ρητῶς καὶ σαφῶς τὴν ἀληθῆ καὶ πραγματικὴν, ἀνίαντον
δέ, πνευματικὴν τύφλωσιν αὐτῶν, συνεπαγομένην τὴν ὑπὸ
τὸ βᾶρος τῆς ἀμαρτίας διαρκῆ καὶ αἰώνιον παραμονὴν αὐτῶν.
Ἄν ἦσαν τυφλοὶ, λέγει πρὸς αὐτοὺς ὁ Κύριος, ἂν ἦσαν ἐπε-
στερημένοι τῆς γνώσεως, ἂν ἐκέκτιντο, ἥτις δὲ ὄφειλε νὰ
καθιστᾷ αὐτοὺς ὀξυτέρους εἰς τὴν διάγνωσιν τῆς ἀληθείας,
ἥς οὗτος ἦτο ἡορεὺς, δὲν θὰ ἦσαν ὑπόλογοι διὰ τὴν μὴ
διάγνωσιν ταύτην. Ἀλλὰ κεκτημένοι τὴν ἦν εἶχον γνώσιν,
καὶ δὴ καὶ λέγοντες, ὅτι βλέπουσιν, ἀξιοῦντες δηλ. καὶ
δισχυριζόμενοι, ὅτι ἐκέκτιντο τὸ προσῆκον πνευματικὸν
φῶς, τὸ πρὸς τὸν θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν βίον τοῦ ἀνθρώ-
που ἐπαρκές, δὲν παρεῖχον καὶ ἐλπίδα ν' ἀπαλλαγῶσι τῆς
βαρυνούσης αὐτοὺς ἀμαρτίας καὶ σωθῶσι διὰ τῆς προελεύ-
σεως αὐτῶν εἰς τὸ ἀληθινὸν φῶς, τὸ φωτίζον, ἀγιάζον καὶ
σῶζον, τὸν Χριστόν.

Δήλη ἡ σπουδαιότης σημασία τῶν λόγων τούτων τοῦ
Κυρίου, δήλη δ' οὐχ ἦττον καὶ ἡ σπουδαιότης καὶ σημασία
τῆς ἐκτεθείσης περὶ τοῦ ἰαθέντος τυφλοῦ Εὐαγγελικῆς διη-
γήσεως, ὡς κλασικοῦ κατὰ τὰ ρηθέντα παραδείγματος τῆς ὀ-
λεθριωτάτης ἐπιδράσεως τῶν προκαταλήψεως τοῦ νοῦ καὶ
τῆς καρδίας πρὸς ἀποδοχὴν σωτηρίων, χρησίμων καθόλου,
διδασμάτων καὶ ἀληθειῶν, καὶ ἡ ἀνάγκη ἄρα, ὅπως ἐκάστοτε
ἕκαστος τῶν πεφωτισμένων καὶ μὴ προσέχη ἑαυτῷ, μὴ ὡς
ὑπὸ πεδῶν δεσμεύεται ὑπὸ τῶν προκαταλήψεων τοῦ παρελ-
θόντος, καὶ ὡς ὑπὸ πυκνῆς ἀγέλης τυφλοῦται τὸν νοῦν ὑπὸ
τῶν παθῶν, ὅπως διαβλέψῃ καὶ ἴδῃ ἀντικρυς πρὸς τὴν ἀλή-
θειαν, καὶ προσοικειωθῇ τὰ ἐκάστοτε ἀντιπροσωπεύοντα αὐ-
τὴν πρόσωπα καὶ πράγματα.

Π. ΚΟΜΝΗΝΟΣ

Ο ΚΑΤΑΡΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΤΟΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΝ ΕΚΛΕΓΟΥΣΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ

Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ὁ οἰκουμ. πατριάρχης ἐκλέγεται ὑπὸ
συνελεύσεως, ἥς τὸν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον καταρτι-
σμὸν θὰ ἐξετάσωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς. Τὸ ὕλικόν διαιροῦμεν εἰς
τρῆς περιόδους· ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τέλους τοῦ 17ου
αἰῶνος, ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος μέχρι τοῦ 1858, καὶ ἀπὸ τοῦ
ἔτους τούτου μέχρι τῆς σήμερον.

Α' — Τῆς ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τέλους τοῦ 17ου αἰῶ-
νος περιόδου δὲν σώζονται ἐπαρκῆ ὑπομνήματα πατριαρχι-

κῶν ἐκλογῶν, καὶ διὰ τοῦτο εἶμεθα ἠναγκασμένοι νὰ λάβω-
 μεν ὑπ' ὄψιν κυρίως τὰς πληροφορίας τῶν συγχρόνων συγ-
 γραφέων. Πάντες οἱ χρονογράφοι ὡς πρῶτον καὶ κύριον
 στοιχείον τῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως ἀναφέρουσι τοὺς ἀρ-
 χιερεῖς. Ἄλλὰ τίνες τῶν ἀρχιερέων μετείχον τῆς ἐκλογικῆς
 συνελεύσεως; Τὰς σχετικῶς πλουσιωτέρας πληροφορίας πα-
 ρέχει ἡμῖν ὁ Μαλαξὸς ἐν τῇ Πατριαρχικῇ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ.
 Οὗτος ἀναφέρει περιπτώσεις, καθ' ἃς ἐκ τῶν ἀρχιερέων μό-
 νον οἱ **παρεπιδημοῦντες** μετέσχον τῆς πατριαρχικῆς ἐκ-
 λογῆς. Οὕτω μετὰ τὴν βιαίαν ἀπομάκρυνσιν Ἰωακείμ τοῦ
 Α' (1502;), «ὡς εἶδαν οἱ κληρικοὶ τὸν ὀρισμὸν καὶ τὴν
 ἀπόφασιν τοῦ σουλτάνου, ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν καὶ ἐν
 τῷ ἅμα ἔκαμαν σύνοδον **μετὰ μερικῶν ἀρχιερέων, ὅπου
 εὐρέθησαν εἰς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν**» (ἐκδ. Βόννης σελ. 138),
 μετὰ δὲ τὴν παραίτησιν Μητροφάνους τοῦ Γ' (1572) «εὐ-
 ρέθησαν τινες ἀρχιερεῖς ἐδῶ εἰς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν, **τὸν ἀ-
 ριθμὸν ἕως εἴκοσι καὶ ἐπέκεινα**, καὶ συνόδου γενομένης
 κτλ.» (σελ. 190). Ἡ συμμετοχὴ μόνον τῶν παρεπιδημούντων
 ἀρχιερέων εἰς μὲν τὴν πρώτην περίστασιν παρουσιάζεται ὡς
 μέτρον ἐπιβληθὲν ὑπὸ τῶν ἐξαιρετικῶν ἐκείνων περιστάσεων
 καὶ παρίσταται ὡς ἔκτακτος καὶ ἐξαιρετικὸς τρόπος ἐκλο-
 γῆς, ἐνῶ εἰς τὴν δευτέραν περίστασιν τοῦναντίον ὡς φυσικόν
 τι καὶ ὀρθόν. Τίς ὁ λόγος τῆς διαφορᾶς ταύτης; Ἄναμφιβό-
 λως, διότι εἰς μὲν τὴν πρώτην περίστασιν ὁ ἀριθμὸς τῶν
 παρεπιδημούντων ἦτο μικρὸς, ἐνῶ εἰς τὴν δευτέραν ἀρκετὰ
 σεβαστός. Ἐντεῦθεν δύναται τις νὰ ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρα-
 σμα, ὅτι ὁσάκις οἱ παρεπιδημοῦντες ἦσαν πολλοὶ, μόνοι αὐ-
 τοὶ ἤρχον διὰ τὴν ἐκλογὴν πατριάρχου, ἀλλ' ὁσάκις ἦσαν
 ὀλίγοι, τί συνήθως ἐγένετο; Περὶ τούτου πληροφορεῖ ἡμᾶς
 ὁ αὐτὸς Μαλαξὸς, ὅστις ἐπανειλημμένως ἀναφέρει, ὅτι πρὸς
 ἐκλογὴν τοῦ πατριάρχου προσεκλήθησαν οἱ **πλησιόχωροι
 ἀρχιερεῖς** (σελ. 80, 104, 141, 171). Οὗτοι λοιπὸν συνεπλή-

ρον τὸν ἐλλιπῆ ἀριθμὸν τῶν παρεπιδημούντων¹⁾. Ἄλλὰ
 παρὰ τῷ Μαλαξῷ δις ἀπαντῶμεν παράδοξόν τινα εἶδησιν
 Ὅτε τῷ 1482 ἀπέθανε Μάξιμος ὁ Γ' «ἀκούσαντες τὸν θά-
 νατον τοῦ πατριάρχου οἱ ἀρχιερεῖς ὅλης τῆς δύσεως καὶ τῆς
 ἀνατολῆς, εἰ τῷ ἅμα ἔδραμον δρομαῖοι καὶ ἐσυνάχθησαν
 εἰς τὴν . . . Μ. Ἐκκλησίαν» (σελ. 127), ὅτε δὲ τῷ 1555
 ἀπέθανε Διονύσιος ὁ Β' «ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς τὸν θά-
 νατον τοῦ πατριάρχου ἔδραμον πολλοὶ καὶ ἀπὸ τῆς ἀνατο-
 λῆς τὸ μέρος καὶ ἀπὸ τῆς δύσεως, καὶ συνόδου γενομένης
 κτλ.» (σελ. 178 κ. ἐξ.). Ἐντεῦθεν φαίνεται, ὅτι κατ' ἀρχὴν
 πάντες οἱ μητροπολίται τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου εἶ-
 χον δικαίωμα νὰ ἐλθωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ
 μετάσχωσι τῆς ἐκλογῆς τοῦ πατριάρχου, ἀν δὲ συνήθως
 δὲν ἤρχοντο αὐτόκλητοι ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν των, τοῦτο
 συνέβαιεν εἴτε διότι δὲν ἐπληροφοροῦντο ἐγκαίρως
 τὸν θάνατον ἢ τὴν πτώσιν τοῦ πατριάρχου, καὶ ἢ ἐκλο-
 γῆ τοῦ νέου πατριάρχου προελάμβανεν αὐτοὺς, εἴτε
 διότι ἄλλοι λόγοι ἐκράτουν αὐτοὺς μακρὰν τῆς πρωτευούσης
 ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αὐτῶν. Ἄλλως, τόσον συχνὰ συνέβαινον
 ἀλλαξοπατριαρχίαι, ὥστε, ἀν οἱ μητροπολίται σοβαρῶς ἐ-
 σκέπτοντο νὰ μετέχωσι πάντοτε τῶν πατριαρχικῶν ἐκλογῶν,
 ἔπρεπε, τοῦλάχιστον οἱ μακρὰν βιατρίβοντες, διαρκῶς νὰ εὐ-
 ρίσκωνται καθ' ὁδόν. Τῆς ἐκλογῆς λοιπὸν τοῦ πατριάρχου
 μετείχον συνήθως οἱ παρεπιδημοῦντες, καὶ ἀν ὁ ἀριθμὸς αὐ-
 τῶν ἦτο ἀνεπαρκής, προσεκαλοῦντο καὶ ἐκ τῶν πλησιοχώ-
 ρων, ἀλλ' ἐπειδὴ παρεπιδημοῦντες ἦσαν οἱ πλησιόχωροι, διὰ
 τοῦτο κυρίως οὗτοι ἀνεδείκνυνον τοὺς πατριάρχας. Ἐντεῦθεν
 ἐξηγεῖται διατὶ ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Θεοφάνης ὁ Καρύ-

1) Ἦτο μάλιστα δυνατὸν, παρεπιδημοῦντες νὰ λείπωσιν ὀλοτελῶς,
 διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰ τῆς ἐνδημούσης συνόδου ἦσαν ἀ-
 κόμη ἀκαθόριστα καὶ ἀρρυθμίστα. Ἐν τιαύτῃ περιπτώσει μόνοι οἱ
 πλησιόχωροι προέβαινον εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ πατριάρχου.

κη ἐν τινι αὐτοῦ ἐπιστολῇ λέγει: «συνελθούσης τῆς μεγάλης συνόδου . . . συνεβουλευσαμεν . . . μὴ τολμᾶν τοὺς περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ τὸ χηρεῦσαι πατριάρχου χειροτονεῖν ἕτερον» (Κ. Σάθα, Σχεδιάσμα, σελ. 202 κξ.). Ἡ μνημονευομένη μεγάλη σύνοδος εἶναι ἡ τοῦ 1593, ἣτις ἐν ταῖς ἀποφάσεσιν αὐτῆς τοῦ Μαΐου, κατακρίνουσα τὸν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἰσχύοντα τρόπον τῆς πατριαρχικῆς ἐκλογῆς, ἀκριβέστερον ἀπεικονίζει αὐτὸν, λέγουσα: «μὴ παρὰ τῶν λαχόντων ἢ καὶ πλησιοχώων, ὡς ἄλλοτε, πατριάρχην προβαίνειν τε καὶ ἐκλέγειν, ψήφῳ μόνῃ τῶν πέριξ, τῶν καὶ τοῦ δωδεκάτου ἀριθμοῦ» (Μαυρογορδ. Βιβλ. Ἐκκλ. ἑλλ. συγγρ. σελ. 73). Παρεπιδημοῦντες καὶ πλησιόχωροι, καὶ δὴ οἱ πλησιόχωροι ἦσαν οἱ ἐκλέγοντες τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην. Ἄλλ' ὡς εἶδομεν, ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐκλογῆς δὲν ἐθεωρεῖτο πλέον κατάλληλος, καὶ ἤρχισαν νὰ γίνωνται ἀπόπειραι τροποποιήσεως αὐτοῦ. Ὁ ὑπὸ τοῦ Καρύκη προταθεὶς καὶ ὑπὸ τῆς συνόδου ἀποδεκτὸς γενόμενος νέος τρόπος συνίστατο ἐν τούτῳ: «πάντας (τοὺς ἀρχιερεῖς) μετακαλεσαμένους εὐθὺς παραγίνεσθαι ἕδε κανονικῶς πατριάρχην προχειρίζεσθαι» (αὐτ.), ἐπὶ ποινῇ ἀκυρώσεως τῆς ἐκλογῆς καὶ ἀναθεματισμοῦ τῶν ἐκλογέων. Ἡ σύνοδος παρὰ τὸ γράμμα τῆς ἀποφάσεως δὲν ἐννοεῖ, ὅπως ἀπαξάπαντες οἱ ἀρχιερεῖς ἄνευ ἐξαιρέσεως προσέρχωνται εἰς ἐκάστην νέαν πατριαρχικὴν ἐκλογήν, διότι ὁ προτείνων ταῦτα Καρύκης ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μνημονευθείσῃ ἐπιστολῇ ἀποδίδει οὕτω πως τὸ νόημα αὐτῆς: «μὴ τολμᾶν . . . πρὸ τοῦ συνελθεῖν πάντας τῆς ἐπαρχίας (τοῦ κλίματος) ἢ καὶ τοῖς πλείονας (ἀρχιερεῖς)» (αὐτ. σελ. 203). 1) Αἱ ἀποφάσεις ὁμως αὗται ἔμειναν νεκρὸν γράμ-

1) Ἐν ἴδῃ ὁ συνοδικὸς τόμος τοῦ 1548 (Μαλαξοῦ σελ. 172) ἐπίσης θεσπίζει, ὅπως τῆς πατριαρχικῆς ἐκλογῆς μετέχων ἐκάστοτε

μα. Αὐτὸς ὁ Καρύκης ἐν συνεχείᾳ τῶν ἀνωτέρω παρατηρεῖ «ἀλλὰ πάντως διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν κακίαν, ἐτόλμησέ τις μετὰ τὴν κανονικὴν ταύτην διαταγὴν καὶ διὰ παρουσίας δέκα²⁾ καὶ μόνων ἀρχιερέων, μὴ ἐνεγκόντων τὴν ἐπενεχθείσαν αὐτοῖς βίαν, τὸν τοιοῦτον θρόνον ἀρπάσαι καὶ πατριάρχην ὀνομασθῆναι» (αὐτ.) Οὕτω ἔμεινεν ἐν ἰσχύϊ τὸ πρῶτον καθεστὼς, καθ' ὃ κυρίως οἱ περὶ τὴν Κων]πολιν ἀρχιερεῖς ἐξέλεγον τὸν οἰκουμ. πατριάρχην.

Πλὴν τῶν ἀρχιερέων τίνα ἦσαν τὰ ἄλλα στοιχεῖα τῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως; Ταῦτα καθώρισεν ἡδὴ ἡ πρώτη μετὰ τὴν ἄλωσιν πατριαρχικὴ ἐκλογή, περὶ ἧς ἔχομεν πληροφορίας παρὰ τριῶν χρονολογῶν. Πλὴν τῶν ἀρχιερέων ὁ Μαλαξὸς (σελ. 80) ἀναφέρει μόνον ἱερωμένους ἢ κληρικούς, ὁ ψευδοδωρόθεος (ἐκδ. 1814 σελ. 414) μόνον τὸν λαόν, ἐνφ' ὃ Φραντζῆς (ἐκδ. Βόννης σελ. 304) ἀναφέρει καὶ ἱερωμένους καὶ λαϊκούς. Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν πληροφοριῶν

πάντες οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἢ ἀπλῶς ἀναπέμπει τὴν ἐπικαιμένειν πατριάρχ. ἐκλογὴν μέχρι τῆς μελλούσης ἡμέρας νὰ συνέλθῃ μεγάλη μεταρρυθμιστικὴ σύνοδος, δὲν εἶναι δυνατὸν ἀσφαλῶς νὰ λυθῇ, διότι στεροῦμεθα τοῦ κειμένου τοῦ συνοδικοῦ τόμου. Ἡμεῖς ἐν τῇ 4^ῃ Ἐκκλ. Ἄληθεια ΛΔ', 14 κξ. 29 κξ. ὑπεστήριξαμεν τὸ δεύτερον, ὡς μᾶλλον σύμφωνον πρὸς τὴν ἐκθεσὶν τοῦ Μαλαξοῦ, τοῦ μεταδώσαντος ἡμῖν τὸ περιεχόμενον τοῦ συνοδικοῦ τόμου. Ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ τότε οὐδὲν ἐτηρήθη (Μαλαξοῦ αὐτ. Ἐκκλ. Ἄληθ. τομ. I' σελ. 188).

2) Ἐντεῦθεν δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ τὸ ἐν τῇ ἀποφάσει τῆς συνόδου ἀπαντᾶν αὐτὸν καὶ τοῦ δωδεκάτου ἀριθμοῦ. Οἱ ἐκλέγοντες δηλ. ἀρχιερεῖς ἔπρεπε εἶναι τοὐλάχιστον δώδεκα. Πρὸς. καὶ Μαυρογορδ. Βιβλ. αὐτ. σελ. 74 αὐτοῖς μητροπολίταις ποιεῖσθαι καθάρσεις ἢ ἀθώωσιν ἐπιδιόκου μετὰ ἐτέρων πλησιοχώρων ἀρχιερέων, ἀναπληροῦντων τὸν δωδεκάτον ἀριθμόν.

τούτων δύναται τις νὰ συμπεράνη ὅτι, τῆς πρώτης πατριαρχικῆς ἐκλογῆς ἐκτὸς τῶν ἀρχιερέων μετέσχον **κληρικοί** (3) καὶ **λαϊκοί** καὶ ὅτι ἐπομένως ἀκριβεστέρα πληροφορία εἶναι ἢ τοῦ Φραντζῆ, ὅπερ ἔτι μᾶλλον ἐπισχύεται, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ χρονογράφος οὗτος ὑπῆρξε σύγχρονος τῶν γεγονότων. Εἰς κατόπιν πατριαρχ. ἐκλογὰς βεβαίως καὶ οἱ δύο ἄλλοι ἀναφέρουσι τὰ τρία ταῦτα στοιχεῖα: **ἀρχιερεῖς, κληρικοὺς** καὶ τὸν **λαόν**. Ἄλλ' ὁ Μαλαξὸς εἰς πέντε πατριαρχικὰς ἐκλογὰς ἐκτὸς τῶν τριῶν τούτων στοιχείων ἀναφέρει καὶ τέταρτον, τοὺς **ἄρχοντας**. (σελ. 115, 132, 134, 141, 179). Ἡ προσθήκη τῶν **ἄρχόντων** δὲν ἀποτελεῖ τροποποίησιν τῆς συγκροτήσεως τῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως, ἀλλ' οἱ πρότερον γενικῶς ὑπὸ τὸ ὄνομα **λαϊκοί** (ἢ **λαὸς**) ἀναφερόμενοι, διεκρίθησαν εἰς **ἄρχοντας** καὶ εἰς **λαόν**. Ἐν τούτοις τὰ τέσσαρα ταῦτα στοιχεῖα πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀπαρτίζοντα τακτικῶς τὴν ἐκλογικὴν συνέλευσιν, πλὴν δὲν μνημονεύονται πάντοτε καὶ τὰ τέσσαρα, ἀλλὰ πολλάκις τινὰ μόνον τούτων καὶ δὴ κατὰ ποικίλους συνδυασμοὺς (Μαλαξὸς σελ. 113, καὶ 127, 80, 101, 104, 138, 151 καὶ 190, 154, 95, 153 καὶ 174 — Ὑψηλάντης, σελ. 36, 45, 108, 128, 132 καὶ 182, 42, 91, 122, 130 καὶ 154). Ομοίαν ποικιλίαν παρουσιάζουσι καὶ τὰ ὀλίγα ἡμῖν προσιτὰ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπομνήματα πατριαρχικῶν ἐκλογῶν (Σταματιάδου, Ἐκκλ. Σύλλεκτα, σελ. 37, 31. Δημητρακοπούλου, Προσθήκαι, σελ. 39 Μαυρογορδάτου, Ἐπιστολαί, σελ. 121. Σάβα, Σχεδιάσμα, σελ. 142 κξ. Α. Π. Κεραμέως, Ἀνάλ. Ἱεροσ. Σταχ. Δ' σελ. 103). Πόθεν προέρχεται ἡ ποικιλία αὕτη; Βεβαίως εἰς ἀνωμάλους περιστάσεις, αἵτινες ὄχι σπάνια ἦσαν

3) Τὸ ὄνομα **κληρικοί** πάντοτε ἐν τῇ σημασίᾳ τῶν **πατριαρχικῶν ὑφφικιστῶν**.

παρ' ἡμῖν, καὶ δὴ ὁσάκις ἀνωρὲν ἐπεβάλλετο ὡς πατριάρχης τοῦνο ἢ ἐκεῖνο τὸ πρόσωπον, ἢ ἐκλογικὴ συνέλευσις δὲν κατηρτίζετο κατὰ τὸν πλήρη τύπον, ἐξ **ἀρχιερέων, κληρικῶν, ἀρχόντων** καὶ τοῦ **λαοῦ**, πλὴν ὁσάκις ἐν ταῖς σχετικαῖς ἀναγραφαῖς δὲν ἀναφέρονται καὶ οἱ τέσσαρες οὗτοι ἐκλογικοὶ παράγοντες, δὲν ἔπεται, ὅτι καὶ δὲν ἔλαβον πρᾶγματι μέρος εἰς τὴν ἐκλογὴν. Οἱ **ἄρχοντες** ἐνίοτε δὲν ἀναφέρονται, συνυπονοοῦνται ἐν τῷ **λαῷ**, ὅστις πάλιν ἐνίοτε παραλείπεται ὡς ὑποδεέστερος ἐκλογικὸς παράγων, ὁσάκις δὲ ἀναφέρονται μόνον **ἀρχιερεῖς**, τοῦτο συμβαίνει, διότι οὗτοι ἦσαν οἱ κατ' ἐξοχὴν ἐκλέγοντες τὸν πατριάρχην. Ὅτι ὁ πλήρης καὶ κανονικὸς καταρτισμὸς τῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως ἦτο ἐξ **ἀρχιερέων, κληρικῶν, ἀρχόντων** καὶ **λαοῦ** δείκνυται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Μαλαξὸς, ἐξιστορῶν τὰ τοῦ ἐνθρονισμοῦ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Β' (1572), παρουσιάζει αὐτὸν προσφωνούμενον ὑπὸ τοῦ Μ. Οἰκονόμου οὕτως: «ἡ θεία καὶ ἱερά σύνοδος τῶν πανιερωτάτων **μυτροπολιτῶν**, τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, τῶν τιμιωτάτων **κληρικῶν**, τῶν εὐγενεστάτων **ἀρχόντων** καὶ παντὸς τοῦ χριστιανύμου **λαοῦ** προσκαλοῦνται κτλ.» (σελ. 172). Ταῦτα βεβαίως ἀπετέλουν καθιερωμένον τύπον, δι' οὗ ἐκάστοτε προσφωνοῦντο οἱ πατριάρχαι.

Β'— Περὶ τοῦ καταρτισμοῦ τῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος μέχρι τῶν Γεν. Κανονισμῶν 1858-60) διαφωτίζουσιν ἡμᾶς ἀρκούντως τὰ πολλὰ περιωθέντα ὑπομνήματα πατριαρχικῶν ἐκλογῶν (Ὑψηλάντου, σελ. 241, 295). Ἐκκλ. Ἀληθείας τόμ. Β' σελ. 229 κξ. Σόκολωφ. Ἡ Ἐκκλ. Κων]πόλεως, παράρτ. σελ. 12, 15, 19. ἔνθα ὁμως ἀντὶ ὑπομνημάτων εὐρίσκει τις ἐγκυκλίους), καὶ οἱ διάφοροι τῶν χρόνων ἐκείνων συγγραφεῖς. Κατὰ τὰ ὑπομνήματα ταῦτα, τῆς πατριαρχ. ἐκλογῆς μετεῖχον α') οἱ **ἐνδημοῦντες** ἢ ἄλλως

ἀποκαλούμενοι **παρευρεθέντες ἄρχιερεῖς** ⁽⁴⁾, β' οἱ **κληρικοί τῆς Μ. Ἐκκλησίας**, τ. ε. οἱ **ὀφφικιαῖοι** τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ καὶ τῆς πατριαρχ. αὐλῆς, γ' οἱ **ἄρχοντες**, τ. ε. οἱ **προὔχοντες τῆς Κ)πόλεως** καὶ δ' ὁ λαὸς τῆς Κ)πόλεως. Ἐνίοτε ἐκτὸς τῶν κληρικῶν ἢ ἀντὶ τῶν κληρικῶν ἀναφέρεται «ἅπας ὁ εὐαγγῆς κλήρος τῆς βασιλευούσης» (Ἐκκλ. Ἄλ. Β' σελ. 230, 262, 264, 280, 420 καὶ 430. Ἰψηλ. σελ. 295). Ἐνίοτε ἐπίσης ἀναφέρεται ὁ Μ. Λογοθέτης (Ἐκκλ. Ἄλ. αὐτ. σελ. 233, 280, 429, 430), ὅστις **βεβαίως ἦτο** ἐκ τῶν ὀφφικιαλίων τοῦ πατριαρχείου καὶ ἐπομένως συμπεριλαμβάνετο ἐν τοῖς κληρικοῖς, ἀλλ' ἀφότου τὸ ἀξίωμα τοῦτο **μεγάλως ἐξυψώθη**⁽⁵⁾, ἐμνημονεύετο **ιδιαιτέρως**. Ἰδιαιτέρως ἐπίσης ἐμνημονεύετο ὁ Μ. Διερμηνεὺς (Ἐκκλ. Ἄλ. αὐτ. σελ. 233, 280, Mansi. τόμ. 37 σελ. 968), ὅστις ἦτο **δυνατὸν ν'** ἀπαντᾷ μόνον ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰῶνος μέχρι τοῦ 1821, διότι μόνον κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὑπῆρχον Ἕλληνες Μ. Διερμηνεῖς. Μετ' ὀλίγον ἀρχίζει μνημονευόμενος ὁ ἡγεμῶν τῆς Σάμου (αὐτ. σελ. 429, 430).

(ἔπεται συνέχεια)

4) Οἱ ἐνδημοῦντες ἀρχιερεῖς ἀπετέλουν τὴν ἐνδημοῦσαν σύνοδον, ἥτις κατὰ τὴν περιόδον αὐτὴν εἶχε τελείως ρυθμισθῆ καὶ εἶχε καταστῆ διαρκῆς, ἐν τούτοις μόλις ἀπὸ τοῦ 1848 ἀντὶ ἐνδημοῦντων ἀρχιερέων ἀναφέρεται ἡ **ἱερά σύνοδος** (Σόκολωφ, αὐτ. σελ. 23, 25, 26, 31). Ἄν ἤδη ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος μόνον τὰ μέλη τῆς ἐνδημούσης συνόδου μετεῖχον τῆς ἐκλογῆς τοῦ πατριάρχου ἢ ἤρχοντο, εἴτε ἀτόκλητοι, εἴτε προσκαλούμενοι (διότι καὶ τότε ἠδύναντο νὰ ὀνομάζωνται ἐνδημοῦντες καὶ καθεῦρεθέντες) καὶ ἄλλοι ἔξωθεν, ἀγνοοῦμεν.

5. Ἦν ἀρχὴν τῆς ἐξυψώσεως, ἴδε Βιψηίδου, Ἐκκλ. Ἰστ. I' σελ. 91.